

STØ – ET FISKEVÆR I ENDRING

**En studie av et lokalsamfunn i spenningsfeltet
mellom modernitet og kollektiv orientering**

Av

Hege Terese Fjæra
(180513)

Masteroppgave i kulturvitenskap
Universitetet i Bergen
Det humanistiske fakultet
Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap
Våren 2013

Forord

Helt siden min barndom har Stø hatt en spesiell plass i mitt hjerte. Langt der oppe i nord har jeg tilbragt utallige sommer- og juleferier, og for meg er stedet fylt med mange gode minner. Til tross for at de mange familiebesøkene på Stø, har jeg imidlertid sjeldent snakket med menneskene som bor der. Å få intervju lokalinnbyggerne i dette prosjektet – og dermed få se plassen gjennom deres øyne – har derfor vært et privilegium.

Masterprosjektet har vært spennende, utfordrende og ikke minst meget lærerikt. Det er med både stolthet og en smule vemod at jeg nå leverer fra meg det ferdige resultatet; vemod fordi oppgaven ikke lenger skal være en viktig del av min hverdag, og stolthet fordi jeg har oppnådd mitt mål.

Jeg har fått mye god hjelp underveis, og en rekke personer må derfor takkes: Først og fremst vil jeg rette en stor takk til alle mine informanter for at de har tatt seg tid til å delta i studien. Takk for at dere har delt deres tanker, refleksjoner og meninger med meg – og for at dere har gjort denne oppgaven mulig.

Anne Nielsen må også takkes for å ha hjulpet meg med å finne frem til mange av informantene. Hennes lokalkunnskap har gjort forarbeidet til prosjektet langt enklere.

Jeg vil videre rette en varm takk til min veileder, Hans-Jakob Ågotnes. Hans kyndige råd, konstruktive tilbakemeldinger og kloke innspill har vært uvurderlige i skriveprosessen. Ikke minst har oppmuntrende og betryggende veiledningstimer vært kjærkomne i de travleste periodene.

I tillegg vil jeg gjerne takke alle de dyktige foreleserne på kulturvitenskap ved UiB, som gjennom sin kunnskap og sitt faglige engasjement har inspirert til videre studier på masternivå.

Til sist må jeg selvsagt rette en stor takk til min kjære familie og mine gode venner, som har lyttet med åpne ører, og bidratt med interessante refleksjoner underveis i prosjektet. I den forbindelse må min bror, Lars Fredrik, særlig takkes for at han har forbarmet seg over meg når min noe begrensede teknologiforståelse har kommet til kort.

*Til Åse Nelly og Henry Johan Brun,
som gjorde Stø til min barndoms paradis.*

Bergen, mai 2013
Hege Terese Fjæra

Summary

This thesis takes a closer look at the implications of globalization and modernity in a small fishing village in Vesterålen. It focuses on the local inhabitants' thoughts, perspectives and actions in their response to the cultural and social changes which are taking place within their local community. The text argues that these individuals in many ways have a pre-modern orientation, where they reflect upon the various changes from a collective, community based point of view. Through a detailed description of the inhabitants' life world, the thesis seeks to uncover how their attention is directed towards maintaining the local community. It also seeks to unveil how the inhabitants' actions are mainly driven by a goal to establish foundations for a beneficial place development in the future. In this context, the local fishing activity appears as the most propitious, and thereby a highly important employment field. By reason of its contribution to both economic and social welfare, it is considered to be a prerequisite for other aspects of the society as well – and in particular for the local tourism. This conception entails a particular viewpoint amongst the inhabitants, where they understand the tourism industry as a field completely dependent on the fishing activities' continued existence.

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Veien inn i feltet	9
1.1 Introduksjon	9
1.1.1 Utviklingstendenser på Stø.....	11
1.2 Bakgrunn og motivasjon – Fra et personlig til et faglig ståsted	13
1.3 Oppgavens avgrensning	14
1.3.1 Problemstilling	14
1.4 Tidligere forskning og begrepsforståelser	16
1.4.1 Forståelsen av sted i kulturvitenskapelig og fenomenologisk forskning.....	16
1.4.2 Tidligere forskning på turisme i globaliseringens kontekst.....	18
1.4.3 Tidligere forskning på modernitetens mobilitet og individualisme.....	19
1.4.4 Tidligere forskning på Nord-Norge.....	21
1.4.4.1 Forskning på det nordnorske fiskeriet	21
1.4.4.2 Forskning på det moderne Nord-Norge.....	23
1.4.4.3 Forskning på innvandringen i nord.....	24
1.4.4.4 Forskning på reiselivet i nord	25
1.5 Temaets faglige relevans	26
1.6 Veien videre	27
Kapittel 2: Metodisk tilnærming	29
2.1 Valg av metode	29
2.2 Informantutvalget og kontakten med feltet	30
2.2.1 Informantene	30
2.2.2 Den innledende kontakten med informantene	32

2.3. Intervjuene og transkriberingen	33
2.3.1 Den praktiske gjennomføringen av intervjuene.....	34
2.3.2 Gruppe- og parintervjuer	35
2.3.3 Transkriberingen	36
2.4 Forskningsetiske betraktninger	38
2.4.1 Å forske på et sted der «alle kjenner alle».....	39
2.4.2 Å søke distanse til feltet	41
2.4.3 Nærhetens fordel – Rollen som «familiemedlem» som inngangsbillett.....	42
2.5 Endrede forskningsspørsmål i hermeneutikkens ånd.....	44
2.5.1 I dialog med informantene	44
2.5.2 Den hermeneutiske sirkelbevegelsen	45
Kapittel 3: Utviklingen i Nord-Norge - Konteksten for innbyggernes livsverden.....	47
3.1 Fiskerinæringen i endring	48
3.1.1 Reduksjon av antall fiskere og fiskefartøy	48
3.1.2 Statlig ressursforvaltning og innføring av kvoteordninger.....	49
3.1.3 Nedleggelse av landbasert fiskeindustri	51
3.1.4 Krisens paradoks	52
3.2 Befolkningsutviklingen på nordnorske tettsteder	52
3.2.1 Fra periferiens primærnæring til service- og kunnskapsbyer	52
3.2.2 Økte muligheter til og krav om utdanning.....	54
3.2.3 Idealet om «å søke, lete og finne seg sjæl»	55
3.3 Det store Europa flytter inn.....	56
3.3.1 Arbeidsmigrasjon i nord.....	56
3.3.2 Migrasjon fra storby til periferi	57
3.4 Nordnorsk reiseliv og turisme	58

3.4.1 Stedsbranding og lokal tilpasning til turismen	58
3.4.2 Attraksjonsmidler i nord.....	60
3.4.3 Reiselivsutviklingens problematiske følger	60
Kapittel 4: "Det beste for stedet"	62
4. 1 Periferiens kamp mot sentrumstilflyttingen	62
4.1.1 Sentraliseringen – En praktisk og sosial utfordring.....	63
4.1.2 Utdanning og manglende jobbmuligheter- Årsaker til forgubbing	65
4.1.3 Urbane preferanser – Mindre gyldige flyttebegrunnelser.....	68
4.2 Den nødvendige utenlandske arbeidskraften.....	72
4.2.1 Arbeidsmigrantene - En livsbetingelse for det lokale fiskeriet	72
4.2.2 De kresne nordmennene	74
4.2.3 En motvekt til forgubbingen.....	76
4.3 Turismearbeidet – Ønsker om å bidra til lokalsamfunnet	77
4.3.1 Reiselivstilbudenes samfunnsansvarlige motiver	77
4.3.2 «Alle står sammen, skjønner du»	79
4.3.3 Det fellesskapelige godet fremfor egen vinning og profitt.....	81
4.4 Et fiskevær i spenningsfeltet mellom før-modernitet og modernitet	82
4.4.1 Den moderne individualismen og globale orienteringen.....	83
4.4.2 «Umoderne» kollektive orienteringer og stedstilhørighet på Stø	85
4.4.3 Det før-modernes tiltrekningskraft	87
4.4.4Det før-moderne fristedet – Noen oppsummerende kommentarer	90
Kapittel 5: Fiskevær, turistdestinasjon eller begge deler?.....	92
5.1 Det aktive fiskeværet – Et reiselivsprodukt	93
5.1.1 Fiskeriaktivitetenes attraksjon og markedsføringspotensiale	93

5.1.2	Levende lokalsamfunn og livløse turistbobler.....	95
5.1.3	Hverdagen på det aktive fiskeværet – Et lokalt eksportprodukt.....	98
5.2	Turismen – En risiko, fordel eller uvesentlig næring?	100
5.2.1	Turismens begrensede økonomiske betydning.....	100
5.2.2	Få turisttilbud, dårlig markedsføring og lite regionalt samarbeid	101
5.2.3	Turismen som forstyrrelse og selvdestruerende næring	104
5.3	Felles forståelser – Hva ville Stø vært uten fisket?	107
5.3.1	Med fiskeriet som forståelseshorisont	108
5.3.2	Fiskeriet som ønskelig og sannsynlig fremtidsvisjon.....	110
5.3.3	«Det beste for stedet» - Noen oppsummerende kommentarer.....	113
 Kapittel 6: Avsluttende refleksjoner.....		115
6.1	En samfunnsansvarlig og fiskerifokusert livsverden	115
6.1.1	Forståelser av de stedlige endringsprosessene.....	115
6.1.2	Fiskeværsidentiteten og reiselivsidentiteten.....	117
6.1.3	Næringskombinasjon i «ny, moderne drakt».....	119
6.1.4	«Lite igjen» for å bo i nord?	119
6.2	Alternative problemstillinger	121
6.2.1	Jakten på «autentiske» liv.....	121
6.2.2	Bevisstgjøring i møtet med turister	121
 Litteraturliste.....		123
 APPENDIKS 1.....		132
	Tema- og intervjuguide	132
 APPENDIKS 2.....		135
	Informasjonsbrev I	135

Informasjonsbrev II	137
Informasjonsbrev III.....	139
APPENDIKS 3.....	141
Samtykkeerklæring.....	141

Kapittel 1: Veien inn i feltet

1.1 Introduksjon

På nordspissen av Langøya i Vesterålen ligger det vakre, pittoreske fiskeværet Stø. Som en del av Øksnes kommune, befinner det seg 68 grader nord og 350 km nord for polarsirkelen. Med Norskehavet som nærmeste nabo, er Stø en særdeles værhard plass. Kraftig vind og hvitskummende bølger er dagligdags, og sommeren 2012 er intet unntak. Når jeg i juli måned reiser nordover for å gjøre feltarbeid, skyller regnet ned i en konstant strøm. Kombinert med sterke vindkast som huler og river i husene, gir det sterke assosiasjoner til Bergens egne regntunge høstdager. Det er derfor med fullt regntøy og hetten trukket godt nedover pannen at jeg legger ut på en liten observasjonsrunde i lokalområdet. Lukten av fisk og saltvann begynner raskt å kile i nesen etter hvert som jeg nærmer meg det lokale fiskebruket på Bårdholmen. Måkene flakser og skriker over hjellene - som om de slett ikke har fått tilstrekkelig vomfyll etter dagens fiskesløyving. Lite imponert over deres masing, lar jeg måkene være i fred. I stedet beveger jeg meg til motsatt side av havna. Her ligger den lille husflidsbutikken Made in Stø og hvalsafaribedriften Arctic Whale Tours. Selv om det er sent på ettermiddagen, er lokalet fremdeles åpent. Jeg tar derfor en titt på sesongens fargerike varer, mens jeg samtidig benytter anledningen til å tørke av meg noe av det verste regnet.

Turen bærer deretter videre til Stø Bobilcamp, som ligger et lite steinkast unna i Valen. Antallet bobiler og campingvogner viser seg å være betydelig mindre enn jeg har observert i tidligere sesonger. Her er imidlertid langt fra folketomt. Flere kjøretøy står parkert, og et par telt er slått opp på plenfleckene. Sykler er i mangetall, og det er tydelig at sykkelturistene er en dominerende gruppe på Stø. Jeg for min del grøsser bare ved tanken på å sove i telt og sykle fra sted til sted i det nordnorske ruskeværet. Et par campingturister har også funnet frem fiskestengene, og jeg antar at de skal i gang med å skaffe dagens middag. Et slikt selvfishet måltid er en svært populær delikatesse for flere av turistene som kommer til plassen. Lokalbefolkningen ville på sin side trolig ha foretrukket å sulte i hjel før de tok en bit av denne late småseien. Fisk som vaker så nært inntil land regnes ikke som et ordentlig måltid på

disse trakter. Og makrellen – som er en eksklusiv vare på Vestlandet – bruker de lokale fiskerne som *agn* til torsken.

Etter denne rundturen er jeg både våt og kald, og jeg begynner å gå rimelig lei av regnet som pisker meg kontinuerlig i ansiktet. Det er åpenbart at jeg etter mange år i storbyen har blitt altfor godt vant til å trippe på høye hæler under en velproporsjonert paraply. For ikke å snakke om de mange kjøpesentrene man kan søke dekning i når gatene blir for våte. Denne bygeita tusler derfor hjemover, lettere skuffet over ikke å kunne hevde den samme utholdenheten som de tilreisende friluftentusiastene. På veien tilbake blir jeg imidlertid påminnet om hvorfor jeg valgte Stø – av alle steder – som mitt masteroppgavetema. Idet jeg runder svingen opp fra kaien, kommer nemlig en kvinnelig turist gående i motsatt retning. Hun er om mulig enda mer innpakket i klær enn det jeg er, og jeg kan så vidt skimte ansiktet hennes gjennom den smale åpningen i hetten. Jeg legger merke til at hun også har et par tykke ullvotter på hendene. Trolig har hun kjøpt dem på Made in Stø, idet hun forsto at Nord-Norges klima ikke er særlig gjestmildt. «Stakkars forfrosne menneske», tenker jeg, og kan i det øyeblikket ikke fatte og begripe hvorfor hun frivillig ferierer på et sted der votter er et nødvendig onde - til tross for at det er midt på sommeren.

Tankene mine blir avbrutt, idet kvinnen brått stanser opp. Hun har tydeligvis fått øye på noe svært interessant, for hun river plutselig ivrig av seg vottene og trekker frem et fotoapparat fra innerlommen. Jeg kikker meg rundt for å finne ut hva som har fanget blikket hennes. Ikke uventet oppdager jeg at kameranlinsen er rettet mot fiskesjarkene som ligger fortøyd langs en av flytebryggene. Det er tydelig at dette hverdagslige momentet representerer et vakkert panoramabilde i hennes øyne.

Dette turistblikket er mitt utgangspunkt når jeg innleder feltarbeidet på Stø. Mine spørsmål er sentrert rundt det lokale reiselivet, og jeg har som mål å undersøke hvilke tanker innbyggerne gjør seg om den økende turismen på stedet. Etter hvert blir det imidlertid klart at turismen kun er én av flere lokale utviklingstendenser som opptar befolkningen. Det blir også tydelig at reiselivet eksisterer i et lokalsamfunn, hvis livsnerve først og fremst utgjøres av fiskerinæringen. Mitt perspektiv må følgelig utvides. Forskningsspørsmålene vendes i større grad mot hvordan Stø i dag er i ferd med å omformes – både som destinasjon og som lokalsamfunn – og mot hvordan denne endringen skjer gjennom komplekse prosesser. Ikke minst rettes min oppmerksomhet mot hvordan menneskene som bor her forholder seg til det

som foregår i deres nærmiljø. I de neste avsnittene vil jeg gi en kort redegjørelse for de sentrale utviklingstendensene på Stø. Disse vil deretter tas videre i oppgaven.

1.1.1 Utviklingstendenser på Stø

Stø har per dags dato omlag 180 innbyggere. På grunn av dets nærhet til fiskefeltene utenfor Vesterålen, har det lille tettstedet en stolt fortid som en attraktiv næringsplass. Det er også ett av svært få gjenlevende aktive fiskevær i regionen, og plassens viktigste livsgrunnlag utgjøres fremdeles av den lokale fiskerivirksomheten. Stø har imidlertid også vært gjenstand for en rekke omfattende næringsmessige og befolkningsmessige endringer i løpet av de siste tiårene. Det lokale fiskebruket, Gunnar Klo AS, lever riktignok i beste velgående med en topp moderne drift og eksport av fersk fisk til Europa. Likevel er det ikke til å komme bort fra at antallet fiskemottak og fiskeforedlingsbedrifter på Stø i dag er kraftig redusert. Gunnar Klo AS på Bårdholmen er det eneste fiskebruket som står igjen av fire bruk som var i drift på 1950-tallet. På tilsvarende vis har flere av de tidligere lokale virksomhetene tilknyttet foredling, pakking og lagring av fisk stanset opp.

I tillegg foregår det i dag en omfattende sentralisering i Øksnes kommune, noe som har fått negative konsekvenser for Stø. Viktige lokaltilbud har blitt lagt ned, og i løpet av de siste 20 årene har fiskeværet mistet både barneskolen, posthuset, barnehagen, samt flere dagligvarebutikker og kaféer. Av økonomiske årsaker har disse enten gått ut av drift, eller blitt gjenstand for en relokalisering til mer sentrumsnære områder. Som følge av denne sentraliseringen finnes det i dag svært få tilbud igjen på Stø. Lokalbefolkningen er pent nødt til å dra til kommunesenteret Myre eller til den nærmeste byen Sortland for å gjøre sine nødvendige innkjøp. Dette er blant annet med på å gjøre rekrutteringen av nye unge innbyggere problematisk. I likhet med Nord-Norges øvrige distrikter, preges Stø av en betydelig ungdomsfraflytting. Noen ungdommer har vel å merke blitt værende på hjemplassen, men med få arbeidsmuligheter utenom fiskerinæringen, foretrekker stadig flere å bosette seg sentralt. Stø befinner seg dermed i en situasjon der usikkerheten omkring stedets fremtid eskalerer i takt med at det yngre innbyggertallet synker.

Parallelt med denne situasjonen foregår det imidlertid også en mer fremtidsoptimistisk utvikling på Stø. Siden slutten av 1990-tallet har stadig flere utenlandske innflyttere og sesongarbeidere kommet til plassen, og disse bidrar til å vedlikeholde den lokale næringsaktiviteten. Den største nyankomne gruppen er europeiske arbeidsmigranter som søker jobber ved det lokale fiskebruket. Arbeiderne kommer hovedsakelig fra Finland og

Baltikumområdet, og har etter hvert blitt såpass mange at Stø nå i økende grad omtales som et «internasjonalt» og «multikulturelt» fiskevær. Flere av migrantene er riktignok sesongansatte, og befinner seg derfor på plassen kun i de travleste månedene. Det er likevel enkelte av dem som har faste stillinger ved fiskebruket. De har derfor bosatt seg mer eller mindre permanent i området, sammen med sine familier. Noen av disse bor ved bruket på Stø, mens en rekke har etablert seg på nabostedene Klo, Myre og Gisseløya. I tillegg til arbeidsmigrantene har også en mindre gruppe innflyttere fra Tyskland og Belgia funnet veien til Stø. De har blitt kjent med stedet gjennom feriereiser i området, og etter gjentatte besøk har de forlatt storbylivet til fordel for en ny tilværelse på det lille fiskeværet.

Turismen er også i sterk vekst på Stø, og i sommermånedene kommer et stadig økende antall ferieturister til plassen. Under ferisesesongen vil du derfor, hvor enn du går, nesten alltid kunne få øye på en reisende i området – det være seg en franskmann med kameraet godt plassert over magen, en nederlander som gjør seg klar til å delta på hvalsafari, en østlending som ivrig booker en fisketur, eller en tysker på vei ned til havna i sin ruvende bobil. Av denne grunn kan du enkelte dager dessuten møte på like mange campingvogner og bobiler – som lokale personbiler – langs den 16 kilometers lange strekningen fra Stø til Myre. De ruller avgårde med både fryseboks og sykler festet til baksiden av bilene, klare til å fylle lungene med frisk havluft og øse boksen full av deilige fiskefileter.

Som følge av denne voksende turismen, er reiselivsutvikling i dag i ferd med å komme i fokus på Stø. Både lokalinnbyggere og utenlandske pådrivere har i de siste årene involvert seg i arbeidet for å gjøre plassen attraktiv på det globale reiselivsmarkedet. Arctic Whale Tours er i den forbindelse en av de største aktørene, og bedriften arrangerer faste hvalsafarier fra Stø hver sommer. Ved hjelp av to store båter frakter de flokker av turister ut på havet for å gi dem et glimt av spermasethval, lundefugl og sel. Siden Arctic Whale Tours ble etablert i 2004, har tilbudets popularitet bare eskalert. Stø har etter hvert også blitt kjent for disse hvalsafariturene, og de utgjør følgelig det viktigste trekkplasteret i markedsføringen av stedet.

Hvalsafarivirkosomheten var i sin tid et av de første reiselivstilbudene som ble etablert på fiskeværet,¹ og den drives hovedsakelig av språkkyndige marinbiologer og guider av utenlandsk opprinnelse. Etter hvert har imidlertid også flere av de lokale innbyggerne opprettet egne turistrelaterte foretak. Overnattingstilbud i form av tradisjonelle, rødmalte rorbuer har blant annet dukket opp. Flere av de lokale kvinnene har på sin side gått sammen

¹ De første hvalsafariturene ble arrangert allerede i 1994 (<http://www.arcticwhaletours.no/safari>).

og startet suvenirbutikken Made in Stø. Her selger de egenproduserte, tradisjonelle håndverksprodukter, som hjemmestrikkede luer, votter og «lester».² Nylig ble også firmaet Stø Safari AS etablert. Turistene tilbys her guidede fisketurer, fugle- og selsafari, samt båtturer til Nyksund og andre steder i nærområdet.

Reiselivstilbudet på Stø består med andre ord av både lokale og utenlandske aktører, og sammen forsøker de å skape et variert opplevelsestilbud. Deres satsning på å imøtekomme turistenes etterspørsel ser også ut til å gi ønskelige resultater. Stadig flere turister tar turen innom den avsidesliggende plassen, og både campingplassen og de lokale rorbuene fylles i sommermånedene opp av opplevelsessøkende og nysgjerrige gjester.

1.2 Bakgrunn og motivasjon – Fra et personlig til et faglig ståsted

Bakgrunnen for at jeg har valgt å skrive om Stø henger nært sammen med et eget personlig forhold til fiskeværet. Min mor er født og oppvokst på Stø, og flere av mine slektninger bor her fremdeles. Gjennom hele min barndom har jeg derfor tilbrakt utallige ferier på plassen. Av denne grunn har jeg også sett hvordan stedet har endret seg i løpet av de siste 26 årene; hver gang jeg besøkte stedet fikk jeg inntrykk av at det hadde skjedd noe nytt. Jeg husker tydelig den ferien jeg kom til Stø og til min store skuffelse fikk vite at den lille, lokale nærbutikken som jeg nærmest hadde «bodd» i som barn, var blitt nedlagt. Her hadde vi barna titt og ofte vært innom for å handle godterier til stykkpris over disk. Butikken hadde vært en viktig del av min personlige opplevelse av stedets kulturelle landskap, og nyheten om nedleggelsen var derfor svært sørgelig å motta. Nærbutikken var imidlertid ikke alene om denne skjebnen, og stadig flere lokaltilbud fulgte senere i dens forspor.

Samtidig kom det flere bobiler til Stø for hver sommer, og etterhvert begynte det også å dukke opp bedrifter tilknyttet denne turismen. Alt dette registrerte jeg. Det var imidlertid ikke noe som var gjenstand for særlig refleksjon fra min side. Men da jeg begynte å studere museologi, som en del av min bachelorgrad i kulturvitenskap, leste jeg folkloristen Barbara Kirshenblatt-Gimblett's bok *Destination Culture* (1998). I det øyeblikket gikk et lys opp for meg. I boken drøfter Kirshenblatt-Gimblett blant annet hvordan utdøende steder kan få nytt liv ved å omforme seg til attraktive destinasjoner på det globale reiselivsmarkedet. Hun hevder at dette gjøres ved at stedene fremhever sin unikheter og sitt særpreg gjennom det hun kaller en

² «Lester» er et uttrykk for strikkede ullsokker.

«kulturarvsproduksjon». Ifølge hennes perspektiv handler kulturarv i en globalisert verden om å presentere stedet for omverdenen. At «heritage produces the local for export» er derfor en av hennes viktigste hypoteser (Kirshenblatt-Gimblett 1998: 151-153).

Mye av det Kirshenblatt-Gimblett skrev var i overensstemmelse med det jeg selv mente å ha observert på Stø. Med hennes grunnsetninger som inspirasjon, fremsto fiskeværet dermed som en svært spennende tematikk for masteroppgaven.

1.3 Oppgavens avgrensning

Det som først var gjenstand for min interesse var altså den graden av overensstemmelse jeg oppfattet mellom Kirshenblatt-Gimbletts teorier og det eskalerende reiselivsfokuset på Stø. Men som det kommer frem ovenfor, er turismen kun én av flere faktorer som setter sitt preg på fiskeværet. Både sentraliseringen og fraflytningen, så vel som arbeidsmigrasjonen og tilflytningen, er på tilsvarende vis med på å forme stedet. Med mål om å forstå utviklingen på Stø, har min oppmerksomhet derfor vært rettet mot dette mangfoldet av faktorer og deres betydning for lokalsamfunnet.

Det har vært viktig for meg å gripe tak i hvordan stedets utvikling erfarer av individer som opplever denne på nært hold. Vektleggingen av subjektive synspunkt er et sentralt poeng i kulturvitenskapelige studier, og i tråd med dette har jeg søkt innsyn i de involverte individenes personlige forståelseshorisonter. Jeg har basert analysen på kvalitative intervjuer med lokale fastboende, samt personer som arbeider innenfor kultur- og reiselivet i Vesterålen. Gjennom intervju samtalen har jeg fått kunnskap om hvordan disse aktørene forstår dagens utviklingstendenser både på Stø og i Nord-Norge generelt. Jeg har også fått innblikk i de ulike holdningene og handlingsstrategiene som sirkulerer på det lokale og det regionale plan. Til sammen har intervjuene produsert et bredt og omfattende datamateriale, og med utgangspunkt i dette har jeg trukket ut temaer jeg har ansett som særlig relevante for min undersøkelsesformål.

1.3.1 Problemstilling

Min tilnærming til oppgaveemnet er rotfestet i tanken om at Stø på mange måter er *et fiskevær i endring*. Fokuset i teksten vil derfor være sentrert rundt endringsprosessene på det lokale planet, med hovedvekt på hvordan individer som lever i området vurderer utviklingen. Mitt mål er å gjøre en livsverdensanalyse av disse individenes virkelighet. I den forbindelse utgår

jeg fra et perspektiv om at menneskers livsverden er strukturert ut fra visse temaer, og at disse temaene er videre bestemmende for hvordan andre ting oppfattes. Et av oppgavens mest sentrale momenter vil også være hvordan informantene opplever dynamikken mellom Støs identitet som fiskevær på den ene siden, og som turistdestinasjon på den andre siden. Med bakgrunn i dette vil jeg belyse hvordan fiskeriet og turismen plasseres inn i ulike meningshorisonter. Jeg vil derfor arbeide med utgangspunkt i to spørsmål:

- *Hvilke forståelser av de stedlige endringsprosessene kommer til uttrykk på individplan?*
- *Hvordan posisjonerer individene Støs fiskeværidentitet og reiselivsidentitet i forhold til hverandre?*

Jeg vil søke å etablere et bilde av hvordan stedet ser ut for informantene. Det empiriske materialet vil deretter heves opp på et analytisk nivå, og settes i sammenheng med teori. I analysen vil jeg legge særlig vekt på hvilke holdninger som ligger til grunn for informantenes refleksjoner og handlingsstrategier. Et sentralt spørsmål vil i følge være:

- *Hvilke holdninger er styrende for individenes forståelser av og orienteringer i deres hverdag?*

Sammen danner disse forskningsspørsmålene hovedrammen for analysen av Stø. Det er imidlertid viktig å understreke at mitt valg av problemstilling på mange måter er grunnet i mine egne personlige verdier og interesser, så vel som i min egen fagtilhørighet. Analysen kan derfor ikke regnes som fullstendig objektiv eller nøytral. Det er i dag en betydelig faglig bevissthet om at samfunns- og kulturvitenskapen i realiteten aldri kan være helt objektiv. Forskeren vil alltid kunne påvirke det som forskes på, både gjennom valget av problemstilling, og gjennom valget av informanter. En såkalt «verdinøytralitet» må dermed regnes som utopisk (O'Dell 1999: 76ff).³ Det finnes med andre ord ikke en «egentlig» sannhet – fenomener kan leses på flere måter. I denne oppgaven presenteres derfor *min* lesning av lokalsamfunnet på Stø. Analysen kan likevel tilby et viktig perspektiv på aktuelle

³ Hvordan forskerens kulturelle tilhørighet kan virke inn på forskningsprosjekter har vært et tilbakevendende tema innenfor kulturforskningen de siste tiårene. Etnolog Tom O'Dell påpeker i artikkelen «Metodens praktik: uteslutningens poetik» (1999) at dagens kulturforskere i langt større grad enn tidligere, reflekterer over grensene for sin egen objektivitet. Ifølge ham er forestillingen om den nøytrale forskeren i ferd med å brytes ned, og forskerens tekster regnes mer som *fortolkninger* av de studerte hendelsene og fenomenene. Forskningsresultatene ses derfor snarere som en *partiell sannhet*, heller enn som en absolutt dokumentasjon av «vad som verkligen hände» (O'Dell 1999: 64-65).

emner innenfor dagens kultur- og samfunnsforskning. Oppgavens styrke er at den tar utgangspunkt i innbyggernes egne uttalelser, tanker og forståelser. Den kan dermed bidra til økt kunnskap – ikke bare om hvordan vår tids moderne, globale prosesser innvirker på rurale steder – men også om hvordan disse prosessene fremstår i de involverte individenes øyne.

1.4 Tidligere forskning og begrepsforståelser

For å forstå Stø's utvikling som helhet, har det vært nødvendig å ta utgangspunkt i tidligere forskning på både den nordnorske landsdelen, det regionale og internasjonale reiselivet og det moderne, globale samfunnet. Samtlige av disse emnene har vært gjenstand for en betydelig forskningsinteresse gjennom de siste årene, og en stor mengde litteratur har derfor vært tilgjengelig. Jeg har valgt å basere meg på et utvalg av denne litteraturen, og min oppgave har blitt til på bakgrunn av, og med delvis inspirasjon fra disse avhandlingene. I de neste avsnittene skal jeg redegjøre for noen av de mest sentrale bidragene. Siden min oppgave handler om et sted i omforming, vil jeg starte med å gi en introduksjon til den dominerende forståelsen av *sted* og stedsbegrepet innenfor kulturvitenskapelig forskning. Herunder vil jeg også gå nærmere inn på den fenomenologiske stedsforskningen, som sammen med den kulturvitenskapelige stedsforståelsen, har utgjort grunnpilarer i min tilnærming til Stø.

1.4.1 Forståelsen av sted i kulturvitenskapelig og fenomenologisk forskning

Sted som kategori er langt fra noe nytt emne innenfor kulturvitenskapen. Ifølge den svenske folkloristen Barbro Klein (2002) har kulturforskere lenge hatt en «romanse» med det geografiske rommet. Denne romansen kommer klart til uttrykk i stedsforskningens betydelige omfang og kraftige vekst gjennom de siste tiårene, hvor både steder i endring og menneskers relasjoner til dem har blitt drøftet utallige ganger. I boken *Kulturelle landskap* (2007) fremhever folkloristen Torunn Selberg at denne økte forskningsinteressen for sted trolig skyldes at dagens samfunn befinner seg i en situasjon med store, intense folkeforflytninger. Dette kommer til syne blant annet i form av turister, pilegrimer, arbeidssøkende og flyktninger. Hun påpeker at denne typen bevegelser og krysninger av grenser etterhvert har blitt et så omfattende fenomen at det vanskelig kan ignoreres. Dette har også fått videre konsekvenser for forskeres tilnærming til sted, og ifølge Selberg forstås steder i dag mer som *utvekslingssoner*, heller enn som statiske og avgrensede sosiale enheter. Bevisstheten er i stor grad rettet mot stedenes stadige forandring, og mot hvordan impulser, fortellinger og

meninger i et bestemt geografisk rom sirkulerer i tilknytning til en større verden (2007: 14-16).

Parallelt med denne økte stedsinteressen og endrede stedsforståelsen, har også kulturforskeres tilnærming til *relasjonen* mellom mennesker og steder forandret seg. Tidligere forskning la vekt på at verden var inndelt i geografisk baserte, avgrensede kulturer som formet menneskene som bodde i disse områdene. Den sentrale forestillingen var at *mennesker som kulturvesener formes av steder* (Gupta & Ferguson 1997, i Klein 2002: 6). Fra 1970-tallet og utover begynte imidlertid humanistiske geografer å teoretisere omkring stedsbegrepet, og de rettet da interessen mot individer og gruppers tolkninger av, og tilknytning til, de områdene hvor de levde sine liv. Den subjektive opplevelsesdimensjonen ble dermed et avgjørende aspekt i drøftinger av sted, og dette fokuset ble uttrykt i begrepet *sense of place*, eller stedsfølelse (Selberg 2007: 13).

Dagens etnologer, folklorister og antropologer retter oppmerksomheten mot hvordan *mennesker skaper steder*. Det er en økt forståelse for at det er nettopp menneskene som gjør stedene kulturelt meningsfulle – det er de som velger ut stedene, gir dem navn, definerer, historiserer, narrativiserer dem og knytter dem til minner. Blant kulturforskere er det derfor en bred enighet om at et *sted* først blir til når individer forbinder det med erfaringer og fortellinger, og når mennesker får et forhold til det. Stedet skapes ved at det oppleves, og ved at det tillegges mening og verdi (Klein 2002: 6; Selberg 2007: 13; Tuan 1977: 6; Cresswell 2004: 7).⁴

Menneskers opplevelser av steder er et viktig moment innenfor fenomenologisk stedsforskning. Fenomenologien er en forskningstradisjon som tar utgangspunkt i fenomenene slik de fremtrer umiddelbart for mennesker i deres livsverden.⁵ Denne teoretiske tilnærmingen vektlegger subjektets forståelser og erfaringer, og ett av dens mest avgjørende poeng er idéen om at fenomener alltid oppfattes på en subjektiv måte. En gjenstand kan derfor aldri fremtre i sin totalitet, men kun erfares ut fra subjektets perspektiv (Gilje 2006: 12).⁶

⁴ I den sammenhengen er det i det engelske språket også vanlig å skille mellom begrepene *place* og *space*, hvorav førstnevnte henviser til et meningsfullt *space* (Tuan 1977: 6).

⁵ Fenomenologi kan defineres som «læren om det som er opprinnelig eller umiddelbart gitt for bevisstheten» (Gilje 2006: 11).

⁶ Edmund Husserl (1859-1938) kan sies å være den moderne fenomenologiens opphavsmann. Han var opptatt av å gi filosofi og vitenskap et nytt og sikkert grunnlag - et fundament som han mente at bare den fenomenologiske tilnærmingen kunne gi. Husserl ville sette til side alle fastlåste oppfatninger, da spesielt forestillingen om muligheten for en fullstendig subjektuavhengig og «objektiv» verden (Gilje 2006: 13ff).

Geografen Edward Relph var en av de første som anla et fenomenologisk perspektiv på studiet av sted. I 1976 gav han ut boken *Place and Placelessness*, hvor han kritiserte tidligere forskere for ikke å ha viet nok oppmerksomhet til hverdagslivets erfaringer, og betydningen disse hadde for opplevelsen av sted. Han fremhevet at: «(D)istinct and diverse places are manifestations of deeply felt involvement with those places by the people who live in them, and for many such a profound attachment to place is as necessary and significant as a close relationship with other people» (Relph 1976: Preface). Relphs poeng var at steder må anses som en viktig del av menneskers livsverden, og at man ikke kan drive med stedsforskning uten å ta aktørens subjektive opplevelsedimensjon og erfaringsmuligheter med i betraktningen. Hovedformålet med boken var derfor å avdekke hvordan steder kan oppleves på mange ulike måter, samt hvordan de subjektive opplevelsene artet seg.

1.4.2 Tidligere forskning på turisme i globaliseringens kontekst

Turismen er en av de tydeligste formene for menneskelig bevegelse i dagens samfunn. Reiselivsnæringen har i de senere år vært i kraftig vekst i den vestlige verden, og dens store omfang har resultert i at forskere innenfor flere fagretninger har tatt interesse for feltet. Det var vel og merke først fra 1970-tallet at lystreiser og turisme ble ansett som legitime forskningstemaer. Før den tid var forskningen om menneskers reising som samfunnsfenomen avgrenset til studier av immigrasjon og emigrasjon, flytteprosesser og arbeidspendling. I takt med at turismen har fått økt volum og medført åpenbare problemer, har imidlertid fritidsreiser blitt et stadig viktigere emne for forskere (Jacobsen & Viken 2008: 14).

Per i dag finnes det en enorm mengde forskningslitteratur om turisme. Sammenhengen mellom turistens etterspørselsmønster og dagens globaliseringsprosesser har i den forbindelse vært et særlig hyppig drøftet tema. Begrepet «globalisering» peker på en rekke økonomiske, sosiale og kulturelle endringer som fører til at steder blir mer avhengige av hverandre. Dette innebærer også en forestilling om at grensene og forskjellene mellom ulike steder utjevnes. Avstander har blitt komprimert, som det gjerne sies, og geografien tenderer til å miste noe av sin betydning. Verden knyttes sammen til ett sted, noe som medfører at «annetsteds rykker hersteds nærmere» (Edwardsen 2011: 47, i Jentoft 2012: 310).

I denne homogeniseringskonteksten har flere reiselivsforskere hevdet at globaliseringen også har et motstykke. Dens ensartethet bidrar ifølge dem til en økt oppmerksomhet om og verdsetting av unike destinasjoner. Reiselivsforsker Jens Kr. Steen Jacobsen og sosiolog Arvid Viken er blant dem som har bidratt på dette feltet. I artikkelen «Det lokale i det globale:

reiselivet i internasjonaliseringens tid» (2008) fremhever de at en av de store, globale fortellingene nettopp dreier seg om det *partikulære*. Ifølge dem søker turister i globaliseringens æra ofte mot det som er annerledes i levesett og kultur. De hevder at det lokale har blitt en global verdi, og at globaliseringsprosessene på denne måten medvirker til at det lokale rekonstrueres på mange steder. Ifølge Jacobsen og Viken er det innenfor dagens reiseliv ikke bare akseptert at folk og kulturer er forskjellige. Det er også et generelt *ideal*. Særegne steder utgjør dermed både attraksjoner og opplevelsesarenaer for turister (2008: 270-271).

I artikkelen «Gazing on history» (2007) beskriver sosiolog John Urry den samme tendensen. Han understreker at søken etter det som er *annerledes* er en avgjørende del av moderne turistets etterspørselsmønster. Fremvisning av særpreg har dermed også blitt et effektivt virkemiddel, som hyppig anvendes for å gjøre det enkelte sted bemerkelsesverdig i turistenes øyne (2007: 328).⁷ Hos Kirshenblatt-Gimblett finner vi som nevnt et tilsvarende perspektiv. Hun forstår globaliseringsprosessene som en forutsetning for dagens store turistinteresse for lokal kultur og særpreg. I artikkelen «World Heritage and Cultural Economics» (2006) hevder hun:

(W)orld heritage as a phenomenon arises from the very processes of globalization that were supposed to homogenize world culture. (...) world heritage is actually made possible by globalization, in both political and economic terms, the most important form of which is cultural tourism (Kirshenblatt-Gimblett 2006: 163).

De samme argumentene kommer også frem i *Destination Culture* (1998). I likhet med de overnevnte forskerne, understreker Kirshenblatt-Gimblett at turister ofte er på utkikk etter noe unikt – noe som skiller seg fra deres egen globaliserte hverdag. Særegne stedskvaliteter blir dermed viktige markedsføringsprodukter (1998: 132ff).

1.4.3 Tidligere forskning på modernitetens mobilitet og individualisme

Moderniteten har blitt teoretisert av en rekke forskere. Den har også blitt knyttet til flere karakteristikk. Økt bevegelse og mobilitet – ikke minst i form av turisme – er noen av de hyppigst omtalte kjennetegnene.⁸ Mobilitet er et nøkkelord for blant andre Relph (1976). Han

⁷ I likhet med Urry, påpeker også kulturforsker Greg Richards (1996) at det er nettopp inntrykket av steders *ulikhet* som tiltrekker turister til bestemte områder. De kulturelle elementene som regnes som unike og «autentiske», og som ikke kan finnes hvor som helst, har derfor størst attraksjonskraft (1996: 63).

⁸ Turisten har følgelig også blitt sett på som en metafor for modernitet. Se Bauman (1997, i Jacobsen 2008: 252).

vektlegger at det moderne samfunnets store muligheter for bevegelse og forflytning medvirker til en økt *placelessness*, eller «stedløshet». Ifølge ham preges mange moderne mennesker av en «ikke-autentisk» holdning til steder, der sterke og følelsesmessige bånd til et bestemt geografisk område er i ferd med å gå i oppløsning (1976: 90).⁹

Den britiske sosiologen Antony Giddens har på lignende vis beskrevet denne ekspanderende mobiliteten som et sentralt aspekt ved overgangen fra før-modernitet til modernitet. I boken *The Consequences of Modernity* (1990) fremhever han at majoriteten av befolkningen i før-moderne kulturer var relativt immobile og isolerte – i alle fall sammenlignet med graden av mobilitet som har oppstått i moderne tid. I dag derimot, foregår det ifølge Giddens en intensivering av verdensomspennende sosiale relasjoner som forbinder det lokale med verden utenfor i langt større grad enn før. Individuelle steder påvirkes derfor av elementer langt utenfor den lokale konteksten, og selv den minste lokalbutikken selger varer den har fått fra hele verden. Lokalsamfunnet er dermed ikke lenger et miljø som kun består av velkjente og selvsagte meninger – det er også et lokalt uttrykk for vidstrakte relasjoner (1990: 101-109).

Ved siden av mobilitet og sammenfiltrering av det lokale og det globale, fremhever Giddens i tillegg økt refleksivitet og individualisme som sentrale karakteristikk ved moderniteten. I boken *Modernity and Self-Identity* (1991) argumenterer han for at tradisjoner og sedvaner ikke lenger er bestemmende for individers handlinger. Handlemåtene blir snarere gjenstand for stadige vurderinger (1991: 81). Flere teoretikere og samfunnsforskere har på tilsvarende vis drøftet denne tendensen. Den kanadiske filosofen Charles Taylor er en av dem, og han har i de siste par tiår vært regnet som en av de mest betydningsfulle deltakerne i den internasjonale modernitetsdebatten. I boken *Autentisitetens Etikk* (1998) skisserer han den moderne individualismens historiske kilder, samt dens mange moderne avarter og dens etiske potensial. Han fremhever at vi i dag lever i en spesifikt moderne «autentisitetskultur». I denne kulturen står selvrealiseringens individualisme sentralt, og folk oppfordres til å være tro mot seg selv og søke egen selvrealisering. Bak denne selvrealiseringen hevder Taylor at det ligger et sterkt moralsk autentisitetsideal – et slags moderne «sann-mot-seg-selv»-ideal (1998: 16/27ff).

⁹Relph (1976) hevder også at mobiliteten – særlig i form av det moderne reiselivsmarkedet – er i ferd med å svekke steders partikularitet. Begrepet «placelessness» henspeiler også på dette. Jeg kommer tilbake til denne drøftingen i kapittel 4.

1.4.4 Tidligere forskning på Nord-Norge

I løpet av de siste 45 årene har det kommet ut en rekke bøker som har redegjort for den nordnorske landsdelens utvikling og mulige fremtid. Samfunnsviter Ottar Brox var først ute i 1966 med boken *Hva skjer i Nord-Norge*, et verk som i ettertid har blitt stående som en betydningsfull, sosiologisk klassiker. Senere har flere forskere tatt sin plass i rekken, og nye innfallsvinkler har dermed blitt introdusert. Brox' fokus på fiskeripolitikken er fremdeles aktuelt, men landsdelens befolkningsutvikling, reiseliv og økte individualismetendenser har i tillegg blitt sentrale forskningsemner. I de neste avsnittene vil jeg legge frem et utvalg av denne litteraturen.

1.4.4.1 Forskning på det nordnorske fiskeriet

Dagens Nord-Norge er formet av en utvikling som begynte allerede ved midten av det forrige århundret. Fiskeripolitikken tok på 1950-tallet en ny vending, og viktige næringsmessige reformer ble pålagt landsdelens befolkning. Ottar Brox (1996) tok opp disse reformene, og søkte å avdekke de skjulte mekanismene som lå bak datidens avfolkning i de nordnorske bygdene. Han håpet å endre statens politikk, gjenreise lokalsamfunnene og gjøre dem levedyktige. Bakgrunnen for Brox' bok var det sentrale teknokratiets oppfatning av Nord-Norge som et ulønnsomt område. I 1948 hadde de tre nordnorske sosialøkonomene Olaf Grønnaas, Jahn Halvorsen og Leiv Torgersen publisert en rapport på oppdrag fra det da nylig etablerte Studieselskapet for Nord-Norsk Næringsliv. Basert på makroøkonomiske modeller og statistiske analyser karakteriserte de Nord-Norge som en særlig uproduktiv landsdel, siden den bidro altfor lite til landets økonomi i forhold til hva befolkningsandelen skulle tilsi.¹⁰ Tittelen på rapporten vitnet om en allerede ferdigstilt diagnose: *Problemet Nord-Norge*.

Denne rapporten kom senere til å få status som en autoritativ dom, og ble omsatt i tydelige politiske grep. Blant annet fikk sosialøkonomenes diagnose direkte politisk innvirkning i 1951, da Gerhardsen-regjeringen la frem sitt «Utbyggingsprogram for Nord-Norge». I utformingen av dette programmet ble det ansett som et problem at en stor andel av den yrkesaktive befolkningen i nord var selvsysselfiserte fiskerbønder. Denne tradisjonelle kombinasjonsnæringen ble, sammen med den spredte bosettingen, regnet som noe som sto i veien for utvikling og modernisering av landsdelen. Rasjonalisering av næringsstrukturen ble derfor forstått som en påtrengende nødvendighet. Politikkenes hovedformål var *industrialisering* – til dels i form av en modernisering av fangtsleddet, og til dels i form av å

¹⁰ Nord-Norge hadde på denne tiden 11 prosent av landets befolkning, men bidro kun med 6 prosent av nasjonalproduktet (Jentoft, Nergård & Røvik 2011: 14).

skaffe arbeidskraft til den nasjonale industrisektoren. På denne tiden var industrien landets fremste vekstnæring, og for å kunne dekke behovet for flere industriarbeidere ønsket myndighetene å få nordlendingene bort fra landsbygda, og over i de mer produktive industrinæringene. Staten mente også at dersom det ble færre fiskere, ville mengden fisk bli større for dem som var igjen, noe som ville være til nordlendingenes fordel. I denne konteksten fremsto lokalsamfunnet ikke som en drivfjær for forandring, men som en hemsko. Fra statens side var dermed fraflytting fra distriktene både uunngåelig og ønskelig (Jentoft, Nergård & Røvik 2011: 14; Jentoft 2012: 305-306; Rossvær 2011: 101).

Regjeringens Nord-Norge-plan oppmuntret altså til både urbanisering, industrialisering og fraflytning. Dette var noe Brox hadde sterke reserverasjoner mot. Han innså at mange av føringene for statens politikk bunnet i at teknologi, vitenskap og generell «modernisering» var opphøyd som mål i seg selv. I konfrontasjon med denne politikken, presenterte han derfor en alternativ analyse av landsdelen. I *Hva skjer i Nord-Norge?* beskrev han de negative konsekvensene av lokalsamfunnenes avfolkning, så vel som rasjonaliteten som var innebygget i fiskerbøndenes lokale tilpasninger. Ifølge Brox ønsket kystbefolkningen helt enkelt heller å utnytte fisken ved hjelp av enkel teknologi, enn å bli proletariske arbeidstakere hos redere med moderne fiskebåter og trålere. Han avviste forestillingen om at Nord-Norge var primitivt, og at fiskerbondens livsform var til hinder for folks velferd. Han vektla i stedet at fiskerbøndenes rasjonalitet førte til miljøvennlig ressursuttak og vedlikehold av lokalsamfunnene.

Brox understreket videre at folk i nord hverken ville få det bedre eller tjene noe mer dersom de flyttet til sentrale strøk, slik som myndighetene ønsket. Han mente at fiskeripolitikken burde legge til rette for at lokalsamfunnene ble opprettholdt. En grunnleggende innsikt i boken var også at Nord-Norge besto av nettopp *lokalsamfunn*, og ikke næringer. For Brox innebar dette at man ikke kunne forstå den økonomiske oppbyggingen i landsdelen uten samtidig å forstå hvordan de forskjellige virksomhetene var filtret sammen i lokalsamfunnene. De ulike næringsområdene, enten de var knyttet til båten, fjøset, bruket eller slippen, ville alltid gripe inn i hverandre, og man kunne derfor ikke ta ut hver bit for seg og betrakte den

løsrevet fra de andre. Å beregne lønnsomheten i én enkelt virksomhet eller næring gav derfor lite mening, mente Brox (1966, i Meløe 2011: 73; Rossvær 2011: 101).¹¹

1.4.4.2 Forskning på det moderne Nord-Norge

Femti år etter at Brox publiserte sitt kritiske verk, ga idéhistoriker og journalist Morten Strøksnes ut en ny bok med samme tittel. Strøksnes' *Hva skjer i Nord-Norge?* (2006) er inspirert av Brox, samtidig som den er en kommentar og en frittstående oppfølger til det foregående verket. Her søker Strøksnes å fange opp noe av det Nord-Norge har vært og det det er i ferd med å bli, og hans hovedfokus er rettet mot denne utviklingens mangefasetterte karakter. I sin drøfting om fiskerinæringens vilkår følger han imidlertid den samme linjen som sin forgjenger. Ifølge Strøksnes peker utviklingen her stort sett i feil retning. Fiskerinæringen sliter både med å oppnå økonomisk lønnsomhet, og å rekruttere nye unge fiskere. I tillegg har det globale markedet skapt en skjerpert konkurransesituasjon.

Strøksnes' tematikk bærer preg av at Nord-Norge i dag har blitt en del av den globale verden. Han tar blant annet opp turismens inntog i landsdelen, samt nordnorsk bygdeungdoms utdannings- og jobbmuligheter, flyttetendenser og globale preferanser. Han fremhever at situasjonen på mange måter har blitt snudd på hodet siden Brox' tid, og at dagens ungdommer ikke flytter utelukkende på grunn av en økonomisk vanskelig situasjon. De drives like mye ut av hjembygda både av egen vilje, og av utenforstående sosiale og kulturelle faktorer. Strøksnes ser også klare sammenhenger mellom den høye fraflytningsstatistikken i landsdelens distrikter, og den individualistiske tankegangen som i økende grad påføres moderne ungdom. Ifølge ham både ønskes og forventes unge nordlendinger å gripe den muligheten de i dag har til å flytte, og ikke minst benytte den sjansen til personlig utvikling og utfoldelse som dette representerer (2006: 41/71).

Statsviter Kjell Arne Røvik har drøftet den samme individualismetendensen i sin artikkel «Exit Nord-Norge?» (2011). Her hevder han at individualismen er et av de tydeligste bevisene for at den nordnorske landsdelen er i ferd med å bli stadig mer moderne. Denne utviklingen har ifølge Røvik en klar aldersdimensjon, og kommer sterkest til uttrykk blant den yngre generasjonen (2011: 31). Sosialantropolog Britt Kramvig (1999) har også påpekt at verdier som «å være seg selv», «å bestemme selv» og «å gå sine egne veier» ser ut til å være dominerende blant unge mennesker i dagens Nord-Norge. Hun fremhever at det som tidligere

¹¹ Brox har fortsatt å være en sentral skikkelse i debatten om Nord-Norge. I senere tid har han blant annet problematisert 1990-tallets kvoteordning og fiskerinæringens økende bruk av utenlandsk arbeidskraft. Dette vil jeg komme tilbake til senere i dette kapittelet og i kapittel 4.

kom til uttrykk som «det å høre til», nå har gått fra å være en ressurs til å bli et skjellsord. Det er ikke bra å være «heimføding», og ifølge Kramvig vil dette innebære at personen tillegges en lavere verdi enn individer med en global orientering (1999: 113/118).

Sosiologen Unn-Doris Karlsen Bæck har beskrevet en tilsvarende tankegang blant nordnorsk ungdom. I arbeidet med doktorgradsavhandlingen «Ung i spenningens land» (2002) avdekket hun et såkalt «urbant ethos» blant distriktsungdommer i landsdelen. Dette begrepet impliserer at disse unge uttrykte bostedspreferanser som samsvarte med en urban livsform. Blant deltakerne i Karlsen Bæcks studie var det derfor en fremtredende tendens til å gi en negativ vurdering av hjemstedet, fordi det ikke hadde de samme kvaliteter som større byer (2002, i Karlsen Bæck 2012: 117ff).

1.4.4.3 Forskning på innvandringen i nord

Ved siden av individualisme- og fraflytningstendenser, har flere forskere de siste årene også rettet oppmerksomheten mot innvandringen som i dag foregår i Nord-Norge. Samfunnsforsker Marit Aure er en av dem, og i artikkelen «Ny arbeidskraft, nye innbyggere – Nye nordlendinger» (2012) tematiserer hun den arbeidsmessige og økonomisk motiverte migrasjonen i landsdelen. Hun påpeker at utdanningsrevolusjonen og økt utflytting, samt kanskje også en viss kulturell vending bort fra fiskeriindustrien, har gitt mindre tilgang på unge nordnorske arbeidstakere. Innvandrere har dermed blitt nødvendige for å dekke mangelen på arbeidskraft i mange av landsdelens kystsamfunn.

Denne arbeidsmigrasjonen har også blitt drøftet av Brox, dog med et mer kritisk utgangspunkt enn Aure. I artikkelen «Hvor går Kyst-Nord-Norge» (2011) retter han oppmerksomheten mot hvordan den nordnorske fiskerinæringens økende bruk av importert, «mobil» arbeidskraft kan medføre alvorlige problemer i fremtiden. Han påpeker at stadig flere bedriftseiere i fiskeriene sysselsetter fremmedarbeidere fra andre land, for slik å kutte kostnadene for mannskapet i fartøyene. Dette kan imidlertid føre til at lønns- og arbeidsforhold i økende grad blir bestemt av levestandarden i de fattigere landene. Ifølge Brox vil slike forhold kunne få konsekvenser i form av at arbeidsplassene innenfor fiskeriet nedgraderes og blir uaktuelle alternativ for den yngre nordnorske generasjonen (2011: 164).

1.4.4.4 Forskning på reiselivet i nord

I debatten om næringsutviklingen i Nord-Norge representerer reiseliv et av de viktigste satsningsområdene.¹² Turismen har i de senere år vært i sterk vekst i landsdelen, og dette har følgelig også vært gjenstand for en betydelig forskningsinteresse. I artikkelen «Naturbasert turisme i nord» (2011) beskriver samfunnsforsker Arvid Viken hvordan turismen har bidratt til et fordelaktig bilde av Nord-Norge. Sammen med mye positiv medieomtale og fjernsynseksposering, har ekspansjonen i reiselivet ført til at landsdelen ikke lenger bare fremstår som «Gokk». Ifølge Viken er Nord-Norge snarere i ferd med å bli en populær merkevare med positivt ladede konnotasjoner (2011: 175ff).

Områdets uberørte natur representerer selvsagt en av de mest sentrale av disse konnotasjonene. Flere forskere har imidlertid også trukket frem rolige, stressfrie omgivelser, samt opplevelser av «autentiske» miljøer, som sentrale attraksjonsmidler i landsdelen. Samfunnsforskerne Mette Ravn Midtgard og Jan Vidar Haukeland (2000) hevder at ønsket om å oppleve det ekte og autentiske er et av de fremste reisemotivene for mange turister i Nord-Norge. Gjennom en kvalitativ studie utført blant rorbugjester i Nusfjord, Henningsvær og Nyvågar i Lofoten, avdekket de at autentisitet var et nøkkelord for de besøkende. Denne kvaliteten ble knyttet både til deres opplevelser av naturlandskapet, og til de menneskeskaptene miljøene. Søken etter en enklere livsstil, lokal kultur og atmosfære ble også beskrevet som viktige motivasjonsfaktorer (Midtgard & Haukeland 2000: 1ff; Midtgard 2003: 102ff).

Til tross for slike fordelaktige kvaliteter, står den nordnorske reiselivsnæringen likevel ovenfor betydelige utfordringer og begrensninger med hensyn til et eventuelt vekstpotensial. Dette understrekes blant annet av samfunnsforskerne Peter Arbo og Bjørn Hersoug. I deres artikkel «Nye næringer i nord» (2011) fremhever de at turismens inntjening i landsdelen er relativt begrenset til den korte sommersesongen. I tillegg er Norge – inkludert Nord-Norge – et høykostland, der varer og tjenester er vesentlig dyrere enn i de typiske turistlandene lenger sør. Når nordnorsk turisme attpåtil hovedsakelig er naturbasert, er det ifølge Arbo og Hersoug tydelig at feriereiser i landsdelen blir noe fortrinnsvis for de spesielt interesserte og de med god råd (2011: 230).

Turismens negative natur- og miljømessige konsekvenser har også vært et viktig forskningstema de siste årene. Viken og Haukeland (2008) argumenterer for at turismen har

¹² Ved siden av reiselivet, er sentrale satsningsområder også fiskeri og havbruk, marin bioteknologi, olje og gass, fornybar energi, og gruve- og bergverksdrift. Se Arbo og Hersoug (2011: 225).

vist seg å være forstyrrende på de landskapene og de samfunnene den utfolder seg i, og ifølge dem er dette en særlig betydningsfull problematikk for rurale destinasjoner. De poengterer videre at moderne turister også blir stadig mer bevisste på denne typen problemstillinger. På dagens reiselivsmarked har det derfor vokst frem et alternativ til masseturismen. Begreper som «økoturisme», «bærekraftig turisme» og «ansvarlig turisme» peker på denne tendensen.¹³ Viken og Haukeland fremhever imidlertid at det i disse begrepene ligger et tydelig paradoks; uansett hvordan man snur og vender på det, innebærer turisme en belastning på natur og miljø. En «miljøvennlig turisme» vil derfor alltid være mindre miljøvennlig enn ikke-turisme. Ifølge dem fremstår den alternative turismeformen dermed som et tveegget sverd (2008: 219ff).

1.5 Temaets faglige relevans

Som det kom frem i de forrige avsnittene har «mulighetenes landsdel» eller «problemregionen» lenge vært et populært drøftingstema, og mange forskere har analysert utviklingen i Nord-Norge og i landsdelens mange kystsamfunn. Til tross for den enorme mengden litteratur som har blitt skrevet om emnet, mener jeg likevel at det vil være høyst aktuelt å ta pulsen på Stø. For det første vil temaet være faglig relevant, fordi den mangesidige endringsprosessen på dette fiskeværet illustrerer flere problemstillinger med sterk aktualitet i dagens moderne samfunn. Både turisme, sentralisering og globalisering har i vår tid grepet kraftig om seg, og en analyse av Stø vil kunne avdekke hvordan disse faktorene potensielt virker inn på nordnorske distriktsområder.

For det andre vil Stø være et faglig interessant tema i kraft av at stedet både er *representativt* og *ikke-representativt* for den nordnorske landsdelen. På den ene siden deler fiskeværet flere utviklingstrekk med regionens øvrige distrikter, og fellesnevnerne som sentralisering, fraflytning, økt reiseliv og rekrutteringsutfordringer i fiskeriene er noe som preger både Stø og andre nordnorske tettsteder. På den andre siden skiller Stø seg ut fra disse. Plassen har – mot alle odds – beholdt sin posisjon som aktivt fiskevær, og den er ett av ytterst få steder i landsdelen som fremdeles kan skilte med en levende fiskerinæring. Fiskeriet utgjør fortsatt også en dominerende faktor for hvorfor folk trekkes mot plassen, og nye innbyggere etablerer

¹³ «Økoturisme» brukes om turisme som tar hensyn til det sosiale og kulturelle miljøet. «Bærekraftig turisme» viser til både økonomi, sosiokulturelle forhold og naturmiljø, og målet er å sikre en langvarig form for turisme som også vil gagne de neste generasjonene. «Ansvarlig turisme» brukes stort sett på samme måte, og omfatter en ansvarlig holdning med hensyn til bevaring av naturmiljø og kultur (Viken & Haukeland 2008: 221).

seg i området utelukkende på grunn av mulighetene dette været gir til fiskeriarbeid. Til sammenligning står fiskerinæringen svakt i mange andre nordnorske kommuner. Selv om fiske og havbruk fremdeles er den viktigste eksportnæringen, er det på de fleste steder ikke lenger det dominerende grunnlaget for bosetting. Selv i de mest typiske fiskerikommunene på Finnmarkskysten har fiskerinæringen mistet sin rolle som dominerende sysselsettingsfaktor. I stedet har offentlig og privat tjenesteyting, med blant annet reiseliv som oppfølger, blitt landsdelens hovedgrunnlag for sysselsetting og inntekter (Aarsæther & Nyseth 2011: 57).

Takket være fiskeriaktivitetene har Stø tilsynelatende utviklet seg til å bli en merkverdig postmoderne plass, der gamle, tradisjonsrike levesett eksisterer side om side med en moderne, internasjonal «invasjon» av turister og europeiske migranter. Stedet er på denne måten også både en *fraflytningsplass* og en *tilflytningsplass*, så vel som en *turistdestinasjon* på samme tid. Mens tidligere forskning på nordnorske steder i stor grad har omhandlet fraflytningstendensen i regionen og dennes konsekvenser for landsdelens næringsmessige fremtid, er mitt mål derfor et annet: Jeg vil fokusere på hvordan mennesker beveger seg både *inn* og *ut* av Stø, og på hvordan samtlige av disse menneskelige forflytningene bidrar til å forme stedet.

Tidligere Nord-Norge-forskning har også som oftest fremstilt landsdelens utvikling *utenfra*, med fokus på blant annet hvordan overordnede politiske grep får følger for samfunns- og befolkningsstrukturen. Min analyse vil på sin side ta utgangspunkt i et *innenfra-perspektiv*. Mitt mål er å undersøke stedets utvikling med fokus på innbyggernes egne subjektive opplevelser av denne, og jeg vil finne ut hva som skjuler seg bak de harde dataene, tallene og kurvene som tidligere har blitt fremvist i drøftinger om Nord-Norge. Hvordan oppleves virkeligheten av de menneskene, hvis virkelighet blir undersøkt? Hvilke tanker gjør de seg om sin hverdag? Ved å få tak på aktørenes personlige meninger om situasjonen, søker jeg en dypere forståelse av hvordan endringsprosessene oppleves på det lokale plan. Dette vil utgjøre mitt bidrag til forskningen om «mulighetenes landsdel».

1.6 Veien videre

Etter å ha gitt et innblikk i det aktuelle feltet og tidligere forskning her i kapittel 1, vil jeg i kapittel 2 presentere oppgavens metodiske tilnærming. Jeg vil gi en introduksjon til informantutvalget, og gå nærmere inn på den praktiske gjennomføringen av intervjuene og den påfølgende transkriberingsprosessen. I dette kapittelet vil jeg også redegjøre for hvilke

utfordringer som har fulgt i kjølvannet av metoden, samt utdype hvordan jeg har valgt å forholde meg til disse.

I kapittel 3 vil en rekke bredere samfunnstendenser i Nord-Norge beskrives. Endringer innenfor fiskerinæringen, befolkningsutviklingen, innvandringen, og den økende turismen i landsdelen vil være sentrale emner. Dette kapittelet er først og fremst ment som en kontekstuell forståelsesramme for mine informanternes livsverden. Ved å gå i dybden på den generelle samfunnsutviklingen i nord – med hensyn til både kulturelle og pragmatiske aspekter – vil det gis innsikt i deres virkelighet. Det vil på denne måten også legges grunnlag for en grundigere forståelse av deres refleksjoner og handlingsstrategier.

De to påfølgende kapitlene vil utgjøre selve analysen. I hvert kapittel vil sentrale funn i intervjumaterialet undersøkes, før de settes i forbindelse med overordnede teoretiske perspektiver. I kapittel 4 vil informantenes fortellinger om situasjonen på Stø være i sentrum. Jeg vil her presenterer deres synspunkt på henholdsvis sentraliseringen, fraflytningen og innvandringen, i tillegg til at de lokale turistvirksomhetene vil beskrives nærmere. Dette vil videre settes inn i en overordnet analytisk sammenheng, hvor drøftinger om før-modernitet og modernitet vil stå sentralt. I kapittel 5 vil jeg gå nærmere inn på strukturen i informantenes livsverden, og jeg vil herunder rette fokuset mot hvordan fiskerinæringen utgjør en selvsagt og betydningsfull komponent i deres hverdagsvirkelighet. I den forbindelse vil jeg vise hvordan deres perspektiver på reiselivet formes i relasjon til fiskeriet, samt hvordan de mener fiskeværsidentiteten kan anvendes i turismesammenheng. I begge analysekapitlene vil drøftinger av samfunnsansvar, kollektivitet og lokalt fellesskap være sentrale momenter.

Kapittel 6 avrunder oppgaven og knytter trådene sammen. Her vil de sentrale funnene oppsummeres, samtidig som det vises tilbake til problemstillingens spørsmål. Avslutningsvis vil jeg også gjøre rede for noen alternative forskningsspørsmål som underveis i prosessen har fremstått som interessante, men som det ikke har vært anledning til å ta videre.

Kapittel 2: Metodisk tilnærming

Med metodemessige valg følger en rekke vurderinger som må tas hensyn til. I dette kapittelet vil jeg redegjøre for de metodiske tilnærmingene jeg har hatt til feltet, og hvilke utfordringer og konsekvenser dette har innebåret. Jeg vil først gå inn på begrunnelsen for mitt metodevalg. Deretter følger en presentasjon av informantene, før jeg videre greier ut om hvordan intervjuene og den påfølgende transkriberingen har blitt gjennomført. De aktuelle metodologiske og forskningsetiske problemstillingene vil så trekkes frem. Jeg vil forklare hvordan disse momentene har blitt håndtert, samt hvilke vurderinger som ligger til grunn for mine forskningsetiske valg. Til sist vil jeg beskrive hvordan problemstillingen og min forståelse av feltet har blitt endret som følge av nye erfaringer i møte med informantene. Herunder vil jeg også knytte disse erfaringene til den hermeneutiske forståelsen av kunnskapsproduksjon, og kapittelet vil avsluttes med en kort redegjørelse for hermeneutikkens grunnsyn.

2.1 Valg av metode

Som nevnt har undersøkelsens hovedfokus vært rettet mot hvordan de ulike tendensene på Stø oppleves på individplan, og jeg har søkt å forstå hvordan de aktuelle fenomenene inngår i informantenes livsverden. Den kvalitative metoden har derfor vært en gunstig fremgangsmåte, siden denne tilnærmingen vektlegger nærhet til individet og feltet, så vel som forståelse, innlevelse, gehør og sensitivitet for det informanten uttrykker (Kvale & Brinkmann 2009: 46ff).

Datainnsamlingen har hovedsakelig foregått ved hjelp av kvalitative intervjuer. Steinar Kvale og Svend Brinkmann (2009) påpeker at det kvalitative forskningsintervjuets formål er å forstå sider ved intervjupersonenes dagligliv, ut fra hans eller hennes eget perspektiv.

Intervjuformen er konsentrert om å få frem betydningen av folks erfaringer og deres opplevelser av verden – forut for vitenskapelige forklaringer. Intervjuet gir på denne måten mulighet til å få innsikt i andre menneskers tankegang (Kvale & Brinkmann 2009: 43-48).

Av praktiske årsaker ble intervjuene utført i løpet av to feltarbeidsperioder, der jeg først oppholdt meg én uke på Stø i februar 2012. Deretter tilbragte jeg i overkant av tre uker på

stedet i juli og august samme år. I løpet av disse periodene utførte jeg til sammen 12 intervjuer, hvorav fem var par- og gruppeintervjuer. I alt 18 informanter bidro til intervjumaterialet.

2.2 Informantutvalget og kontakten med feltet

For meg har det vært viktig å ha et relativt bredt informantutvalg, siden dette gjør det mulig å belyse flere ulike holdninger vedrørende stedsutviklingen. Informantene representerer derfor ulike generasjoner, bakgrunner, nasjonaliteter og arbeidsvirksomheter. I de neste avsnittene vil jeg gå nærmere inn på hvem informantene er, før jeg deretter gjør rede for hvordan disse ble kontaktet.

2.2.1 Informantene

Flertallet av informantene har en nær tilknytning til Stø, enten ved at de bor og/eller arbeider i området, eller ved at de har vært fastboende på et tidligere tidspunkt. Flere av disse er involvert i reiselivsnæringen på stedet, mens noen arbeider i helt andre næringer. I tillegg til å undersøke lokalbefolkningens livsverden, har jeg også ønsket å finne ut mer om hvorvidt Støs utvikling kan ses i sammenheng med hele Vesterålsregionens posisjon på det internasjonale reiselivsmarkedet. For å finne svar på dette har jeg intervjuet to aktører innenfor den kommunale og regionale museumssektoren, siden disse har en betydelig erfaring med arbeidet for å imøtekomme den internasjonale turismens etterspørsel og krav. Under det ene av disse intervjuene deltok også en aktør innenfor kultur- og reiselivet i kommunen. Foruten disse, har jeg i tillegg intervjuet min mor, siden hennes perspektiv som utflytter på mange måter rommer både et «innenfra»- og et «utenfra-blikk» på stedet.¹⁴

I løpet av den første, innledende feltarbeidsperioden i februar utførte jeg fire intervjuer med åtte lokalinnbyggere. Blant dem var det fastboende ekteparet Kyrre og Ingrid, som er i midten av femtiårene. Kyrre er fisker, og i fjor startet han Stø Safari AS sammen med Ingrid og sin voksne sønn. Bedriften tilbyr båtturer i ribb til blant annet Nyksund, samt fisketurer og fuglesafari. Ekteparet Gunnar og Haldis er i syttiårene, og står på sin side bak etableringen av Gunnartangen AS. Der leier de ut rorbuer til overnatting for både turister og tilreisende fiskere. Totalt har de to rorbuer, hvorav den ene har tre selvstendige leiligheter. Den tredje rorbuen på det samme området drives av Svein og May, som er i begynnelsen av sekstiårene.

¹⁴ Forskningsetisk problematikk vedrørende det å intervjuer familiemedlemmer, vil utdypes nærmere i avsnittene under 5.4 Forskningsetiske betraktninger.

De overtok bua etter Sveins far for noen år tilbake. For øyeblikket leier de ut lokalet til overnattende kunder, samtidig som det også er i tidvis privat bruk. Det fjerde intervjuet jeg gjorde i løpet av denne perioden var med Dieter og Sabine, et tysk ektepar i midten av førtiårene. De bosatte seg på Stø i 2008 etter gjentatte ferieopphold på stedet, og har kjøpt og renoveret et av de lokale husene i bygda.

Da jeg reiste tilbake til Stø i juli hadde jeg avtalt ytterligere syv intervjuer, og jeg satte derfor av tre uker til oppholdet. I løpet av denne perioden intervjuet jeg flere lokale fastboende, hvorav noen av dem er aktive innenfor turisttilbudene, mens andre har ulike yrker og interesser. Blant de involverte i reiselivsnæringen var Unni, som er i femtiårene. Hun er en av hovedpersonene bak etableringen av Made in Stø. Til daglig jobber hun i Teknisk Etat på Myre, mens hun tilbringer sommersesongen ved souvenirbutikken. Anne Margrete, som har hjulpet til på Made in Stø i travle perioder, stilte også til intervju. Hun er i begynnelsen av syttiårene, og er bosatt på Stokmarknes. Som ung bodde og jobbet hun i en periode på Stø, og i dag har hun sommerhus på stedet. Made in Stø inngikk nylig et samarbeid med Arctic Whale Tours, der de to bedriftene deler felles lokaler. Leder ved hvalsafaribedriften, Camilla, ble også intervjuet. Hun er i midten av trettiårene, og er opprinnelig fra Finland. Hun har bodd deler av sitt voksne liv i Norge, per i dag bor hun på Steinland, som ligger i nærheten av Myre. Hun er utdannet innenfor marinbiologi ved Universitetet i Bergen, og har jobbet ved Arctic Whale Tours siden 2010.

Av de andre lokale innbyggerne, stilte brødrene Rolf og Arthur til intervju. De bor på Langenes ved Stø, og er begge i syttiårene. Arthur er pensjonert fisker, og har følgelig sett utviklingen som har funnet sted i fiskerinæringen siden midten av 1900-tallet. Rolf har tatt en annen vei enn sin bror, og driver en interiørbutikk på Myre. De har begge mye kunnskap om og interesse for lokalhistorien. Denne interessen deler de med Per. Han er i slutten av førtiårene, og er født og oppvokst på Husjord-gården, den største gården i området. Til daglig jobber han i Oslo som fotograf for NRK, men han bor likevel fremdeles på Husjord og tilbringer mye tid på hjemplatsen. Da intervjuet fant sted, var Per i gang med å restaurere gården til sin fordums prakt.¹⁵ Min mor, Lill, ble også intervjuet. Hun er i slutten av femtiårene, og har vokst opp på Stø. Som tjuetåring flyttet hun til Oslo, hvor hun senere møtte min far. De to etablerte seg i min fars hjemby, Haugesund, på 1970-tallet, og de har siden blitt

¹⁵ Per hadde også nylig avsluttet en omfattende renovering av de to eneste gjenværende rorbuene på Kjækholmen, i det tradisjonsrike Langenesområdet.

boende her. Hun har likevel hatt jevnlig kontakt med Stø gjennom korte og lengre ferieopphold.

I tillegg til de lokalt baserte informantene, intervjuet jeg direktøren ved Museum Nord, Geir Are. Han er i førtiårene, og har omfattende praksis fra arkeologi og museumsarbeid. Han er utdannet ved Universitetet i Tromsø, og har vært ansatt ved Lofotr Viking Museum siden 1996. I 2010 tiltrådte han stillingen som direktør ved Museum Nord.¹⁶ Jeg intervjuet også Trond, som er museumsbestyrer ved Øksnes Museum. Museet er én av de konsoliderte enhetene innenfor Museum Nord, og Trond har vært ansatt som bestyrer her siden 1989. Han er i sekstiårene, og er meget engasjert i bevaringen og formidlingen av lokal kultur og historie. Han gav meg også en omvisning i det historiske lokalområdet i Øksnes. I løpet av to dager fikk jeg observere steder som Nyksund, Skipnes og Tinden.¹⁷ På Tinden møtte vi Frid, som også deltok under intervjuet. Hun er i begynnelsen av trettiårene, og driver det historiske handelsstedet i turistsesongen.

Geir Are og Trond utgjør på sett og vis en annerledes informantgruppe enn den overnevnte. Deres brede, profesjonelle erfaring med reiselivsarbeid og imøtekommelse av turisteters spørsmål, gjør at de på mange måter har en «ekspert-status». Gjennom sine yrker har de fått betydningsfull innsikt i hva som trekker turistene til nordnorske, perifere steder som Stø. Dette har medført at deres uttalelser, til tross for deres subjektivitet, likevel til en viss grad kan anvendes som verifiseringsgrunnlag for de andre informantenes oppfatninger og opplevelser av reiselivets muligheter på Stø. I analysen vil derfor deres intervjuer til dels fungere som understøttende argumenter for lokalbefolkningens beskrivelser. Camillas intervju har også delvis denne funksjonen, siden hun er involvert i den største reiselivsbedriften på Stø. Hun er samtidig «lokal», ved at hun bor og jobber i nærområdet. Hennes uttalelser vil derfor anvendes både som «ekspertutsagn» og som uttrykk for lokale perspektiver.

2.2.2 Den innledende kontakten med informantene

For å komme i kontakt med informantene benyttet jeg meg av ulike fremgangsmåter. I tilfellene med de større, lokale bedriftene, som Arctic Whale Tours, Stø Safari og

¹⁶ Museum Nord ble stiftet i 2002, som en sammenslåing av flere mindre museer i nordfylket i Nordland. S sammenslåingen ble gjort på bakgrunn av Kulturdepartementets planlagte reform av museumsvesenet som ble skissert i Stortingsmelding nr. 22 (1999-2000). Her var målet å slå sammen flere museer i færre og faglig sterkere konsoliderte enheter (www.museumnord.no).

¹⁷ Tinden er et historisk fiskevær og handelssted i Øksnes kommune i Nordland. Stedet ble fredet av Riksantikvaren i 1994. Siden 1850 har Tinden vært eid og drevet av væreierne, og den siste væreieren var Skjalg Halmøy. Frid er hans barnebarn, og har overtatt etter ham.

Gunnartangen, visste jeg om dem fra før, og var derfor på et tidlig tidspunkt klar på at jeg skulle kontakte lederne av disse. I forbindelse med de andre lokale innbyggerne fant jeg det mest hensiktsmessig å forhøre meg med familiemedlemmer og deres venner, siden de hadde en større kjennskap enn meg til feltet. Dette gjorde det lettere å skaffe et overblikk over hvem det ville være fruktbart å intervju. Museumsstyrerne ble også kontaktet på bakgrunn av denne informasjonen. I tillegg ble enkelte informanter kontaktet på bakgrunn av henvisninger som ble gitt i løpet av andre intervjuer.

I forkant av feltarbeidet var det viktig for meg å formidle mest mulig informasjon om prosjektet til de potensielle informantene. Ifølge folklorist Bente Gullveig Alver og sosiolog Ørjar Øyen (1997) innebærer en god forskningspraksis å gi så mye opplysning som mulig om hovedlinjene i prosjektet, og om hvorfor det gjennomføres. På denne måten vil den som skal delta ha et tilstrekkelig grunnlag til å avgjøre hvorvidt han eller hun ønsker å bidra i studien eller ei (1997: 109-110). Jeg skrev derfor et utfyllende informasjonsbrev, der jeg forklarte hvem jeg var, hva jeg ville undersøke, hvilken institusjon jeg tilhørte, samt når og hvordan intervjuene ville foregå. I tråd med punkt 9 i de forskningsetiske retningslinjene utformet av NESH (2010), fremhevet jeg også at deres deltakelse var frivillig, og at de kunne trekke seg uten nærmere begrunnelse frem til de hadde godkjent det transkriberte intervjumaterialet. Jeg oppgav også e-postadresse og telefonnummer, og understreket at de kunne kontakte meg dersom de hadde eventuelle spørsmål eller ønsket mer informasjon. De fleste informantene fikk dette brevet tilsendt i posten, mens to ble kontaktet via mail på grunn av usikkerhet omkring postadressen deres. Informantene jeg ble henvist til under selve feltarbeidet kontaktet jeg i ett tilfelle per telefon, mens jeg i de andre tilfellene møtte opp personlig med en muntlig forespørsel. Av de i alt 21 personene jeg kontaktet, var det kun tre som ikke hadde mulighet eller ikke ønsket å være delaktige i undersøkelsen.¹⁸

2.3. Intervjuene og transkriberingen

Intervjuene har gitt meg mulighet til å få innblikk i informantenes vurderinger av en rekke viktige aspekter ved Støs utvikling, og dette har derfor vært en svært gunstig innsamlingsmetode. Som uerfaren forsker har intervjuene imidlertid vært en del av en læringsprosess, og de bærer nok også preg av at jeg gjennom feltarbeidets forløp ble tryggere og mer komfortabel med metoden. Jeg hadde tidligere kun utført intervjuer i forbindelse med

¹⁸ Den ene personen hadde et begrenset tidsskjema, noe som gjorde det problematisk å få i stand et intervju. De andre to personene ble utelatt på grunn av manglende tilbakemelding.

min bacheloroppgave, og min erfaring med denne typen samtaler var derfor begrenset. Jeg fant imidlertid tips og råd i metodelitteratur, samt ved å forhøre meg med kjente. Veileder gav også hjelp til å sette sammen en fungerende intervjuguide med relevante spørsmål. Jeg var i tillegg heldig ved at mange av informantene som deltok var åpne og pratsomme personer, og det ble derfor lettere å holde en naturlig samtale i gang.

Transkribering hadde jeg tilsvarende lite erfaring med. Jeg opplevde likevel dette momentet som mindre utfordrende – kanskje fordi jeg kun behøvde å forholde meg til et konkret, ferdig utført lydopptak. Å skrive ut intervjuer på en forsvarlig måte har likevel ikke vært en uproblematisk oppgave, og det har krevd visse refleksjoner og vurderinger fra min side. I avsnittene under vil jeg redegjøre for hvordan intervjuene har blitt skrevet ut, og for hvordan erfaringer i feltet medvirket til endrede stillingtaginger til transkriberingsmetoden. Aller først vil jeg imidlertid greie ut om den praktiske gjennomføringen av intervjuene, samt hvilke erfaringer som ble gjort underveis.

2.3.1 Den praktiske gjennomføringen av intervjuene

Jeg lot alle informantene velge tid og sted for intervjuet, siden det var viktig for meg å gi dem anledning til å føle seg komfortable med situasjonen. De fleste syntes det var enklest å treffes hjemme i sin egen bolig. Dette var en løsning også jeg var fornøyd med, siden det å intervjuer på informantens hjemmebane ofte kan bidra til at de føler større grad av trygghet og sikkerhet i intervjusituasjonen (Thorsen 1993: 32, i Fjell 1998: 28). Enkelte av intervjuene ble utført på andre og varierende lokasjoner, enten av praktiske årsaker eller på bakgrunn av informantens preferanser.

Med tillatelse fra informantene ble alle intervjuene tatt opp med en digital lydopptaker. Jeg valgte å benytte meg av dette verktøyet først og fremst fordi jeg syntes det var viktig å opprette en god samtale, hvor jeg kunne ha blikkontakt og en flytende dialog med deltakerne. Uten lydopptakeren er det sannsynlig at materialet mitt ville ha blitt svakere og mindre detaljert. Distraksjoner i form av notatskriving ville også kunne gjort det vanskeligere å delta i samtalen og stille gode oppfølgingsspørsmål. Som Tove Ingebjørg Fjell påpeker i *Fødselens gjenfødelse* (1998) vil kombinasjonen av disse aktivitetene kunne føre til at man enten ikke får notert skikkelig, eller at man ikke klarer å følge godt nok med i samtalen (1998:29).

Det er imidlertid viktig å påpeke at lydopptakeren ikke er et helt uproblematisk hjelpemiddel. Dynamikken i samtalen kan påvirkes negativt både med hensyn til stemning og graden av

fritalenhet (Klein 1989: 222ff).¹⁹ Dette er også noe jeg erfarte under enkelte av intervjuene. Selv om ingen av informantene motsatte seg opptakeren, opplevde jeg likevel at stemningen i noen tilfeller ble mer spent og trykket idet diktafonen ble lagt på bordet. Denne midlertidige stagnasjonen i samtalene var på den andre siden kun kortvarig; den lille lydopptakeren ble i stor grad ignorert eller fullstendig glemt i løpet av intervjuenes gang.

2.3.2 Gruppe- og parintervjuer

Da jeg innledet den første feltarbeidsperioden hadde jeg i utgangspunktet bestemt meg for å intervju Dieter og Sabine sammen, siden jeg hadde henvendt meg til dem begge i et felles informasjonsbrev. De tre mannlige gründerne, Kyrre, Gunnar og Svein, hadde jeg tenkt å intervju på tomannshånd. Dette var fordi jeg hadde fått inntrykk av at det i stor grad var mennene, og ikke deres koner, som har stått i spissen for etableringen av virksomhetene. Det viste seg imidlertid at deres ektefeller i aller høyeste grad var delaktige i bedriften, og de hadde også mye kunnskap og erfaring som var relevant for min undersøkelse. Det var derfor naturlig at kvinnene ble inkludert i samtalene, og jeg opplevde deres innspill som svært positive.²⁰

Medieviteren Barbara Gentikow (2005) beskriver det å intervju parvis som et intervjualternativ som ikke alltid er planlagt fra forskerens side, men som ofte oppstår i praksis ved at en informant bringer med seg en venn eller partner.²¹ Slik var det altså også i mitt tilfelle. Gentikow understreker videre at det må være opp til informanten å velge den intervjusituasjonen som han eller hun føler seg mest komfortabel i, og forskeren bør derfor akseptere et eventuelt ønske om en annen persons tilstedeværelse (2005: 87). Jeg erfarte at det var en fordel å åpne opp for en slik intervjusituasjon. Kommunikasjonen mellom ektefellene bidro til at materialet ble rikere på interessante diskusjoner og meningsutvekslinger. Samtalen fikk også en positiv dynamikk og det følte mindre «formelt» når vi var tre som snakket

¹⁹ I artikkelen «Ett eftermiddagssamtal hos Elsa» (1989) beskriver Klein hvordan vissheten om båndopptakeren kan endre dynamikken og stemningen i samtalen. Opptakeren kan også føre til at informantene blir mer tilbøyelige til å snakke om temaer de tror passer bedre inn i denne typen kontekst (Klein 1989: 222ff).

²⁰ Alle kvinnene gav sitt skriftlige samtykke til å delta i undersøkelsen. I de tilfellene der det var naturlig, ble kvinnene bedt om å skrive under på samtykkeerklæringen i løpet av intervjuet. Andre ble kontaktet på et senere tidspunkt, og gav sitt samtykke etter at de hadde fått lest transkripsjonen.

²¹ I enkelte forskningsprosjekter er parintervju også en gjennomtenkt metodisk avgjørelse. Ett eksempel er etnolog Hilde Danielsens doktoravhandling *Med barn i byen. Foreldreskap, plass og identitet* (2006). Her valgte hun å intervju 13 foreldrepar sammen om deres familieliv. Danielsen fremhever at hun sannsynligvis hadde fått høre andre historier og versjoner av familielivet dersom hun hadde intervjuet informantene hver for seg, og intervjuene hun utførte representerte derfor kun én av flere mulige livsfortellinger. Hennes motivasjon for å utføre parintervjuer var grunnet i et ønske om å synliggjøre hvordan parene konstruerte sitt «vi» som familie, og hvordan deres fellesskap og felles historie ble skapt gjennom forhandlinger mellom de to individene. Se Danielsen (2006: 53-55).

sammen. Dette var selvsagt gunstig for materialinnsamlingen, og av denne grunn bestemte jeg meg for at jeg under den påfølgende feltarbeidsperioden ville fortsette å la informantene selv velge om de ønsket å intervjues under fire øyne eller ikke. At informantgruppen er såpass stor som den er, skyldes også delvis denne åpenheten for å inkludere flere intervjudeltakere.

2.3.3 Transkriberingen

Transkriberingen har innebåret et omfattende arbeid med å omgjøre intervjuenes muntlige tale til skriftlig form. Overgangen fra lydopptak til tekst har også krevd visse stillingstakninger, og denne transformeringsprosessen har introdusert viktige problemstillinger. For det første hadde jeg ved prosjektets oppstart bestemt meg for å utføre en detaljert transkripsjon av intervjumaterialet, der jeg inkluderte informantenes dialekt og muntlige formuleringer. Dette var blant annet fordi jeg ønsket å få frem informantenes talemåte, der dialektiske ord og uttrykk i stor grad ble brukt som dramatiserende og forsterkende virkemidler for å fremme deres budskap. Jeg anså det også som viktig at det nordnorske aspektet kom frem, siden tendensene som finner sted på Stø også kan ses som en mer generell tendens i hele regionen. Ikke minst var ønsket om å fremstille materialet på en troverdig måte et viktig argument. Å være tro mot de som utforskes ved blant annet å gjengi informantenes uttalelser fonetisk riktig med deres egen dialekt, fremheves ofte i kulturvitenskapen som noe som gir teksten troverdighet (Fjell 1998: 39-40).

Den etnopoetiske teknikken, der informantenes talemåte understrekes, og endringer i stemmeleie og pauser i samtalen markeres i teksten, har ofte blitt brukt innenfor kulturforskning.²² I artikkelen «Transkribering är en analytisk akt» (1990) argumenterer Barbro Klein for denne teknikkens fordeler som transkriberingsmetode. Hun understreker at transkribering må forstås som en «intersemiotisk översättning», der feltforskeren arbeider innenfor kompliserte transformasjons- og oversettingskjeder. Den muntlige kommunikasjonen må oversettes til skrift, og snarere enn å være en mekanisk arbeidsoppgave og «rutinejobb», er transkriberingen derfor en analytisk akt og et kunnskapsteoretisk problem. Den dreier seg om representasjonens problematikk; om i hvilken grad forskeren, med selvkritisk ettertanke, representerer andre menneskers vurderinger og livsvilkår.

Klein påpeker videre at stemmevolum, pauser, og imitasjon av andre menneskers stemmer og dialekter ofte er av vesentlig betydning i informanters dramatiserende fortellinger. Å utelate

²² Den etnopoetiske teknikk er en variasjon av et system som ble utarbeidet av Dennis Tedlock (Klein 1989:210). Se f.eks. Drakos, Georg (1997): *Makt över kropp och hälsa: Om leprasjukas självförståelse i dagens Grekland.*

slike momenter fra transkripsjonen kan derfor være ugunstig med hensyn til analysen. Det samme gjelder for gjentakelser, som ofte kan ha sentrale strukturerende funksjoner i slike fremførelser. Denne typen språklige virkemidler er derfor viktige nøkler til å forstå informantenes livsverden, og ved å inkludere disse i transkripsjonen kan man ifølge Klein oppnå *tykke beskrivelser* (1990: 41ff).

Denne etnopoetiske tilnærmingen var i utgangspunktet et mål fra min side. Etter å ha kommet ordentlig i gang med intervjuene, innså jeg imidlertid at denne avgjørelsen var mer problematisk enn jeg først hadde antatt. Jeg ville derfor være nødt til å vurdere hvorvidt den detaljerte transkripsjonen var av absolutt nødvendighet for analysen. For det første hadde ikke alle informantene norsk som morsmål.²³ Å gjengi disse i redigert bokmålsform, mens de nordnorske informantene ble fremstilt med dialekt var ikke et gunstig alternativ. Dette ville ha økt risikoen for banalisering av begge parter. Gjennom forskningslitteratur ble jeg også mer bevisst på hvordan man ved anvendelse av denne transkriberingsteknikken løper en risiko for å fremstille deltakerne som naive, eksotiske og festlige. For informantene kan det dermed oppleves som direkte nedlatende å bli gjengitt på dialekt (Repstad 1993: 118-119).²⁴

Da jeg skulle sette i gang med transkriberingen målte jeg disse risikofaktorene opp mot det opprinnelige ønsket om en fonetisk riktig intervjuutskrift. Etter å ha lyttet til båndopptakene ble det klart at hverken dialekten eller andre fonetiske detaljer hadde en særlig stor betydning for informantenes formidling. Deres skildringer og budskap kom like tydelig frem ved bruk av bokmålsform. Mitt mål var også å få tak i deres refleksjoner og ettertanke, snarere enn å analysere materialet som fortellinger. De dramatiserende virkemidlene var derfor noe jeg ikke nødvendigvis behøvde å legge vekt på. Siden jeg i tillegg valgte å la være å anonymisere stedet, behøvde heller ikke det nordnorske aspektet noen ytterligere tydeliggjøring. Å anvende en etnopoetisk transkripsjonsmetode var med andre ord unødvendig for analysen, og på bakgrunn av disse vurderingene besluttet jeg å skrive ut alle intervjuene på standardnorsk.

Under transkripsjonsprosessen oppdaget jeg også en rekke utfordringer med hensyn til lydbåndets innhold av repetisjoner, nølinger og påbegynte, ufullstendige setninger.

Budskapene som under samtalen hadde virket selvinnsynende og klare, fremsto i en

²³ Se f.eks. Billy Ehn og Karl-Olov Arnstberg (1980): *Det osynliga arvet*. Her valgte de å forbedre innvanderers svenske språk for å unngå å forsterke negative stereotyper relatert til innvandrere og deres språkbruk.

²⁴ Folkloristen Eva Marie Tveit møtte på dette forskningsetiske dilemmaet i forbindelse med sin hovedoppgave *Sild, skip og slott av stål* (1994), der hun utførte 20 kvalitative intervjuer med eldre arbeidere og deres ektefeller. Til tross for at hun fikk konsulenthjelp for å sørge for at dialektuttrykkene ble riktig gjengitt, ble noen av informantene så støtt over å se sitt eget talespråk gjengitt i skriftlig form, at de trakk seg fra studien (Tveit 1994: 22-23, i Fjell 1998: 40).

nedskreven form som usammenhengende og rotete. Selv om jeg har strebet mot å la transkriberingene være direkte gjengivelser av samtalene, har jeg derfor likevel ansett det som nødvendig å utføre noen få redigeringer i etterkant. Dette gjelder i de tilfeller der muntlige ord, som for eksempel «altså», «likksom», «nær sagt» osv. gjentas hyppig. I setninger der denne typen ord virket fullstendig overflødige og ikke var avgjørende for meningssammenhengen, har de i en viss utstrekning blitt redigert bort. Det samme gjelder for noen av mine egne responderende kommentarer, som «å ja?», «nei vel?», «jaha?» osv.

I tillegg har jeg omformulert enkelte ufullstendige setninger, der innholdet har blitt vurdert som såpass relevant at en tydeliggjøring av budskapet var fordelaktig. I utskriften av intervjuet med de tyske informantene har det også i enkelte tilfeller vært nødvendig å redigere noe av den grammatiske strukturen i setningene, samt å oversette enkelte begreper. De delene av samtalene som har blitt ansett som mindre relevante, eller som inneholder mer sensitiv informasjon som navn på tredjepersoner og lignende, har blitt utelatt fra transkripsjonen. I utskriften har disse blitt gjort synlige ved bruk av pausemarkeringer i form av en parentes med tre punktum. Der det har vært mulig, har jeg også fjernet navn på tredjeperson gjennom en enkel omformulering av setningen.

2.4 Forskningsetiske betraktninger

Da jeg innledet dette prosjektet hadde jeg en forestilling om at mitt tema var av en såpass «uskyldig» natur, at jeg trolig ikke behøvde å ta stilling til så mange forskningsetiske spørsmål. Det tok imidlertid ikke lang tid før jeg innså at studiet av denne ufarlige plassen også kom til å preges av flere etiske problemstillinger. Temaet er riktignok ikke særlig sensitivt i seg selv, og en undersøkelse av menneskers forhold til et nordnorsk fiskevær er relativt uproblematisk. Likevel innebærer en undersøkelse på Stø en rekke forskningsetiske utfordringer, og jeg har blant annet blitt stilt ovenfor dilemmaer vedrørende mulighetene for å anonymisere informantene. Ikke minst har jeg vært nødt til å reflektere rundt konsekvensene av min egen nærhet til feltet. Disse forskningsetiske dilemmaene og måten jeg taklet dem på, vil utdypes nærmere i de neste avsnittene.

2.4.1 Å forske på et sted der «alle kjenner alle»

Stø er et svært lite og gjennomiktig lokalmiljø, og på grunn av denne gjennomiktigheten har jeg vurdert en fullstendig anonymisering som problematisk og tilnærmet ugjennomførbar.²⁵

Som innbyggere i et meget tett samfunn, ville de lokale informantene lett kunne identifiseres av andre innad i miljøet ved kun å omtales i forbindelse med helt grunnleggende informasjon som alder, kjønn og yrke. Trond, Geir Are og Frid befinner seg på sin side utenfor denne lokale konteksten. De er likevel kjente aktører innenfor fylkets kultursektor, og ved å nevne deres yrkestitler ville også de kunne identifiseres relativt raskt. Siden jeg anså deres virke i museums- og kulturbransjen som relevante momenter i analysen, ville jeg nødvendig utelate denne informasjonen. Dette gjaldt også for de andre informantene. Jeg ville helst unngå å endre opplysninger om alder, yrke og lignende, siden dette ville kunne gått utover den empiriske analysen. Det ville heller ikke vært noen garanti for at informantene ikke kunne bli gjenkjent i oppgaven.

Alver og Øyen (1997) påpeker at kvalitativ forskning ofte står ovenfor store utfordringer når det gjelder personanonymisering, siden denne typen undersøkelser gjerne baserer seg på små utvalg, gjennomiktige miljøer og detaljerte beskrivelser. Det å ivareta anonymitetskravet i forskningsrapporten kan dermed bli svært problematisk. Ifølge Alver og Øyen kan det i enkelte tilfeller også svekke forskningsresultatene, fordi forskeren blir nødt til å utelate viktige kilder (1997: 119-120). I tråd med Alver og Øyen, har også sosiolog Erik Fossåskaret (1997) fremhevet at personanonymisering er særlig vanskelig å få til i små lokale samfunn som fungerer som godt integrerte sosiale system. Han påpeker at: «Der har medlemmene kunnskap om kvarandre etter den særegne dynamikken 'alle veit alt om alle'. Alle veit lokalt også kven som er informantar for prosjektet» (Fossåskaret 1997: 267).

Stø er et slikt sted der «alle kjenner alle» og rykter spres raskt. Siden anonymiseringen var såpass problematisk, valgte jeg heller å tilby informantene en aidentifisering i den grad det var ønskelig og mulig. Under feltarbeidet opplevde jeg imidlertid at denne forespørselen oftest ble mottatt med overraskelse og latter. De fleste satte pris på å bli spurt, men syntes ikke det var et nødvendig hensyn å ta.²⁶ Flere av informantene stusset også over hvorfor dette skulle være viktig, og desto mer jeg forsøkte å forklare begrunnelsen for spørsmålet, jo mer

²⁵ Med «fullstendig anonymisering» mener jeg at informantene ikke skal kunne identifiseres hverken av den generelle omverdenen, eller av personer innad i deres sosiale krets eller bo- og arbeidsmiljø.

²⁶ Informantenes manglende interesse for å aidentifiseres kan simpelthen være grunnet i at de oppfattet emnet for undersøkelsen som lite risikofyllt, og dermed heller ikke følte et sterkt behov for å skjule sin identitet.

ubehagelig ble egentlig stemningen. Alver og Øyen viser til den samme problematikken, og påpeker at når man i kvalitativ forskning er avhengig av et godt tillitsforhold mellom forsker og informant, vil for mye fokus på personvern og underskriving av skjemaer, forpliktelser og lignende ikke virke særlig tillitsvekkende (1997: 116).

På bakgrunn av reaksjonene informantene gav uttrykk for, valgte jeg å la dem ha medbestemmelsesrett i aidentifiseringsspørsmålet. Etter litt drøfting ble vi enige om å anvende deres reelle fornavn, mens etternavnene skulle utelates.²⁷ Anonymisering eller aidentifisering er riktignok oftest ønskelig i en forskningsetisk sammenheng, og det å la informantene være delaktige i en slik avgjørelse kan derfor fremstå som en relativt kontroversiell tilnærming. Jeg vurderte likevel dette som mulig på bakgrunn av at mitt formål var å undersøke temaer som ikke var sensitive i særlig grad. Spørsmålene i intervjuguiden dreide seg i all hovedsak om informantenes hverdags- og arbeidsliv, deres tanker om fremtiden og deres perspektiv på den økende turismen. Sannsynligheten var derfor liten for at følsomme data ville produseres. Jeg forholdt meg riktignok ikke ukritisk til denne beslutningen, og tok hele tiden forbehold om at intervjusamtalene potensielt kunne bringe frem et mer problematisk materiale.

Antropologen Halvard Vike (2001) har argumentert for at aidentifisering i noen tilfeller er et unødvendig grep fra forskerens side, og han fremhever at han selv har erfart at enkelte informanter har ønsket at det skal gå klart frem hvem undersøkelsen dreier seg om. Disse individene har derfor opplevd det som direkte skuffende når de har blitt aidentifisert (2001: 78). Når informantene selv ønsker å komme frem som individer i avhandlingen, kan dette også på et vis anses som et etisk krav. Selv om anonymisering i de fleste tilfeller er forskningsetisk riktig, ville det derfor kunne være like «uetisk» å la mine informanternes preferanser falle for døde ører.

Informantene fikk også mulighet til å lese gjennom og godkjenne intervjutranskripsjonene før deres navn og uttalelser ble tatt i bruk i oppgaven. Gjennomlesing av de ferdig utskrevne intervjuene er et sentralt forskningsetisk poeng, og kravet om å tilbakeføre forskningsresultater er nedfelt i punkt 47 i NESH' forskningsetiske retningslinjer. Der står det at informantene skal ha anledning til å korrigere eventuelle misforståelser der det er mulig

²⁷ Jeg valgte også å beholde stedsnavnet i avhandlingen til tross for at anonymisering av hele miljøet kunne ha vært en mulig løsning for å sikre informantenes anonymitet. Denne avgjørelsen har jeg tatt på bakgrunn av at jeg mener både Stø's geografiske beliggenhet og stedets historie er viktige kontekstuelle aspekter for å forstå menneskene, aktivitetene og turismen på Stø.

(2010: 35). Å gi muligheter til korreksjon har ikke minst vært svært viktig i dette prosjektet, i og med at informantene har en annen dialekt enn meg selv, og i enkelte tilfeller også et annet morsmål. Risikoen for feiltolkninger var derfor stadig til stede.

2.4.2 Å søke distanse til feltet

Som tidligere nevnt er nærheten til det utforskede feltet et avgjørende moment i kvalitativ metode, og denne nærheten regnes som et viktig element for at forskeren skal kunne forstå det han eller hun undersøker. Mine familie- og slektsbånd på Stø har imidlertid innebåret at jeg som privatperson kjenner plassen meget godt fra før.²⁸ Når man gjør feltarbeid i eget samfunn eller innenfor et felt man har nær kjennskap til omtales det ofte som «forskning på hjemmebane». Denne typen forskning anses som problematisk, fordi man som forsker blant annet løper risikoen for at ens egen personlige involvering farger forskningsresultatene (Alver & Øyen 1997: 69). Likeledes står man i fare for å bli preget av en såkalt «hjemmeblindhet», der mangelen på tilstrekkelig analytisk distanse innebærer at man ikke kommer på å undre seg over hvordan ting henger sammen (Høgeli 2009: 24).

På bakgrunn av disse risikofaktorene har jeg gått aktivt inn for å se Stø med «nye» øyne. Blant annet hadde jeg stadig masteroppgaven i bakhodet når jeg under feltarbeidsperiodene spaserte rundt i det ellers kjente miljøet. Jeg strebet også mot analytisk distanse ved å holde tankeprosessene innenfor rammen av teoretiske perspektiver og tidligere forskning, slik at jeg på denne måten ble i bedre stand til å gjøre mer distanserte observasjoner i lokalområdet.

Den kvalitative metodens vektlegging av nærhet dreier seg også om å etablere et nært tillitsforhold mellom forsker og informant. Dette anses som en fruktbar relasjon når forskeren søker innsikt i deltakernes oppfatninger av deres egen virkelighet (Solberg 1996: 130; Alver & Øyen 1997: 131-132). Idealet om nærhet er imidlertid også problematisk ved at det kan føre til at forskeren blir «fanget inn» av virkelighetsbildet til de undersøkte, og dermed også står i fare for å miste evnen til kritisk avstand og en mer analytisk og objektiv holdning. Som Alver og Øyen (1997) påpeker kan denne relasjonen i enkelte tilfeller bli metodens svake ledd, eller *akilleshæl*, sett fra et forskningsetisk perspektiv. Som forsker kan man bli så nær informantene at man ikke har tilstrekkelig avstand til det en ønsker å forstå. Man kan også mer eller mindre bevisst forsøke å harmonisere konklusjonene til det som antas å være informantenes forventninger (Alver & Øyen 1997: 132-133). Vegringen for å fremstille

²⁸ Min familietilknytning kan ha ført til en økt fortrolighet fra informantenes side, og det er mulig at denne også medvirket til deres vurdering av aidentifisering som unødvendig.

disharmoni, uvennskap og andre ubehagelige opplysninger er derfor stadig tilstede, og dette kan resultere i at man som forsker ender opp med å bedrive det som religionssosiolog Pål Repstad omtaler som *selvsensur* (1998: 30).

Min familietilknytning har innebåret at jeg i desto større grad har måttet reflektere over hvilke konsekvenser denne nære relasjonen kunne ha for undersøkelsen. Flere av informantene visste på forhånd hvem jeg var ut fra slekten jeg tilhører, og selv om dette riktignok gjorde det lettere for meg å etablere et tillitsforhold, måtte jeg likevel trå varsomt. Rollen som familiemedlem kunne bidratt til en større fortrolighet fra informantenes side, og dette ville videre kunne ført til at de fortalte om ting de ellers ikke ville ha snakket om med en fremmed person.

Jeg kunne på min side ha manglet en tilstrekkelig distanse til livsverdenen jeg undersøkte, slik at det ville bli vanskelig å heve materialet opp på et analytisk nivå. Ikke minst var dette en sentral problemstilling i forbindelse med at jeg valgte å intervju min egen mor. I denne typen forskningssituasjoner der venner, familie eller bekjente er involverte som informanter, kan det komme inn lojalitetsbånd, avhengighetsbånd og lignende som forstyrrer forskningen (Repstad 1998: 68). Ved å anlegge et teoretisk perspektiv på feltet og betrakte informantenes utsagn – inkludert min mors – som en instans av disse teoriene, søkte jeg å etablere den nødvendige distansen. Intervjuet med Lill ble også utført i etterkant av de andre intervjusamtalene, noe som gav meg mulighet til å sammenligne hennes beskrivelser med dem jeg allerede hadde hørt hos de øvrige informantene. Dette bidro til at det ble enklere å se intervjuuttalelsene med et mer distansert, analytisk blikk.

Et annet problematisk moment i forbindelse med å intervju bekjente, er at de gjennom sin kjennskap til forskeren gjerne kan være mer tilbøyelige til å tilpasse sine svar til hans eller hennes perspektiver og synspunkt (Repstad 1998: 69). Så langt jeg kunne bedømme, var det imidlertid ikke noen særlig stor forskjell mellom intervjuet med Lill og de øvrige intervjusamtalene. Dialogen med henne skilte seg likevel til en viss grad ut ved at den var noe mer avslappet, og derfor også rikere på meningsutvekslinger.

2.4.3 Nærhetens fordel – Rollen som «familiemedlem» som inngangsbillett

Som sosiolog Anne Solberg (1996) påpeker, er idealet om den distanserte forskerrollen sjelden mulig. En slik tilskuerrolle vil som regel heller ikke være ønskelig, siden den vil kunne gjøre det vanskelig å få kunnskap og innsikt i informantenes virkelighet (1996: 130).

Som forsker må man med andre ord ha evne til å balansere mellom nærhet og distanse – man må være en del av det man studerer, samtidig som man forholder seg nøytralt til det. Selv om nærheten er et risikofylt moment innenfor kvalitative studier, er derfor et personlig forhold til det undersøkte feltet langt fra utelukkende negativt og konfliktfylt. Ifølge Repstad (1998) fungerer nærheten til feltet som en fordel for forskningsprosjektet blant annet fordi en viss forhåndskjennskap vil gi forskeren et bedre utgangspunkt for forståelse. Under mine feltarbeidsperioder opplevde jeg at min tidligere erfaring med Stø gjorde det enklere for meg å forstå hvilke steder informantene henviste til og hvilke saker de snakket om. Min forbindelse til stedet medførte også at jeg lettere kunne finne frem til relevante informanter i lokalsamfunnet. I tillegg fungerte denne relasjonen som et godt samtaleemne i den innledende fasen av intervjuene, og jeg fikk inntrykk av at innbyggerne syntes det var positivt at jeg hadde personlig erfaring med livet på Stø.

Mine familierelasjoner innebar også at jeg kunne forholde meg til feltet på en tokulturell måte, og under feltarbeidet opplevde jeg at informantene oftere assosierte meg med mine slektsmedlemmer enn med Universitetet i Bergen. Repstad fremhever at denne typen assosiasjoner ofte får en positiv effekt på datainnsamlingsprosessen, og at det er både en praktisk og psykologisk fordel om forskerens på forhånd har noen kontakter eller «mellommenn» som man kjenner litt, eller som kan «gå god for en» (1998: 30ff). Jeg ble på mange måter mindre «fremmed» når jeg ble forbundet med andre personer i bygda, og det virket som om dette gjorde det enklere for informantene å forholde seg til meg. Som antropologen Trond Thuen (1997) påpeker må folk kunne forholde seg meningsfullt til den fremmede forskeren. Dette gjør de gjennom å tilskrive han eller henne en rolle som er håndterlig, og som posisjonerer feltarbeideren innenfor det lokale nettverket. Etableringen av en slik godtatt rolle er også avgjørende for at forskeren i det hele tatt skal få adgang til feltet. (1997: 278). Min nærhet til feltet fungerte i dette tilfellet altså som en positiv og tillitsskapende faktor. På dette lille stedet der «alle kjenner alle» var det en fordel at også «noen kjente meg», og i kraft av min familietilknytning ble posisjonen som «utenforstående» minimert. Dette gjorde det lettere for meg å få dypere innsyn i informantenes forståelser og fortolkninger.

2.5 Endrede forskningsspørsmål i hermeneutikkens ånd

I løpet av intervjusamtalene med informantene innså jeg at min opprinnelige problemstilling ikke var tilstrekkelig for å gripe deres perspektiver på stedet. Forskningsspørsmålene jeg hadde valgt å stille bar på mange måter preg av at jeg var en utenforstående med begrenset innsyn i kompleksiteten som fantes innenfor feltet. Mine egne forforståelser måtte dermed revurderes, og i hermeneutikkens ånd ble ny kunnskap produsert gjennom samspillet mellom informantene og meg selv. I de neste avsnittene vil jeg utdype hvordan intervjuene la nye føringer for analysen, og hvilke konkrete konsekvenser dette fikk for problemstillingen. Jeg vil deretter redegjøre for hermeneutikkens grunnsyn, siden dette perspektivet – som i de fleste andre kulturvitenskapelige studier – har stått sentralt i mitt analysearbeid.

2.5.1 I dialog med informantene

Min opprinnelige tilnærming til feltet var tydelig hypotesedrevet, og jeg hadde en relativt klar formening om hvilke funn jeg kom til å gjøre i løpet av feltarbeidsperiodene på Stø. Som nevnt i kapittel 1, planla jeg ved feltarbeidets begynnelse å fokusere på det lokale reiselivet. Jeg ville undersøke hvilke oppfatninger lokale innbyggere og andre involverte personer hadde av turismen, samt hvilke motiver de mente kunne ligge til grunn for turistenes reiser til stedet. Mitt mål var deretter å knytte disse funnene til Kirshenblatt-Gimblett's teorier, og sammen ville dette utgjøre grunnlaget for analysen. Etter hvert ble det imidlertid klart at dette var et altfor snevert perspektiv. Informantene la minst like stor vekt på utviklingen i fiskeriet og den tilstrømmende arbeidsinnvandringen, og for mange representerte disse endringene langt mer betydningsfulle faktorer for stedets utvikling og fremtid. Flere av innbyggerne hadde riktignok forhåpninger om at turismen ville fortsette å vokse, men jeg hadde ikke desto mindre overvurdert reiselivets signifikans for lokalmiljøet. Enkelte gav til med uttrykk for at turismen for dem var «lite å bry seg om», og de anså dens betydning for stedet som forsvinnende liten.

På bakgrunn av disse intervjuerfaringene innså jeg at oppgavens fokus burde utvides. Etter at den siste feltarbeidsperioden var over, valgte jeg derfor å anlegge et mye bredere perspektiv, der jeg inkluderte informantenes tanker om både fiskeriutviklingen og arbeidsmigrasjonen på samme måte som reiselivet. Disse ble videre behandlet som likeverdige momenter i analysen. En konsekvens av at jeg ikke revurderte forskningsspørsmålene før feltarbeidet var avsluttet er imidlertid at intervjuguiden bærer preg av min forforståelse for feltet. Intervjuenes løse struktur medvirket riktignok til at samtalene ikke dreide seg utelukkende om mine planlagte

spørsmål om turismen, og jeg fikk derfor en rekke innspill fra informantene som senere kunne brukes. Likevel mangler materialet oppfølgingsspørsmål fra min side. Informantene ble sjelden bedt om å utdype sine uttalelser om fiskeriutviklingen, siden jeg ikke trodde dette var relevant. Materialet inneholder derfor flere overfladiske kommentarer som jeg i ettertid har ønsket at jeg hadde fulgt opp. Dette var særlig tilfelle under intervjuet med Rolf og Arthur, og jeg valgte å løse dette problemet ved å kontakte Arthur på ny med noen ekstra spørsmål angående hans erfaringer som fisker. I løpet av en telefonsamtale fikk jeg dermed anledning til å fylle ut noen av «hullene» som fantes i materialet.

Repstad (1998) påpeker at denne typen erfaringer og påfølgende grep er kjennetegnende for den kvalitative metodens fleksibilitet. Han understreker at det ofte vil komme inn nye problemstillinger og spørsmål i løpet av datainnsamlingen. Det kan derfor også, som i mitt tilfelle, bli aktuelt å gå tilbake og be om tilleggsintervjuer (1998: 15). Kvale og Brinkmann (2009) fremhever på tilsvarende vis at det kvalitative forskningsintervjuet kan karakteriseres som en profesjonell samtale der kunnskap konstrueres i samspill eller i interaksjon mellom forsker og informant (2009: 21-22/43). Erfaringen jeg gjorde meg illustrerer tydelig dette poenget. Samtalene la til rette for ny kunnskap – som riktignok ikke stemte overens med mine umiddelbare forventninger til forskningsfeltet. I kulturvitenskapelige forskningsprosjekter er denne fleksibiliteten sentral, og man kan ikke forutsi hva som vil ende opp som datamateriale, før man har gjort seg erfaringer i feltet og fått tilgang til informasjon. At man må revurdere egne holdninger til og forståelser av feltet underveis, er slikt sett oftest «en del av prosessen». Som antropolog Cato Wadel (1991) har hevdet; kvalitativt orientert forskning innebærer en «runddans» mellom teori eller hypoteser, metode og data, mens forskeren driver feltarbeid. Mest sannsynlig må forskeren derfor også endre strategi i løpet av denne prosessen (1991: 129-130).

2.5.2 Den hermeneutiske sirkelbevegelsen

Det hermeneutiske perspektivet har stått sentralt i dette prosjektet – både i min teoretiske tilnærming til analysen og i mine praktiske erfaringer fra feltet. At mine opprinnelige forskningsspørsmål måtte revurderes er et tydelig eksempel på hvordan kunnskap om et felt produseres i en kontinuerlig sirkelbevegelse mellom forskeren og informantens forståelser. Ett av de hermeneutiske prinsippene for fortolkning er nettopp denne kontinuerlige vekselprosessen mellom del og helhet, og mellom forsker og informant. Begge parter vil alltid møte hverandre med en viss form for forforståelse, og deltar sammen i en dynamisk

kunnskapsutveksling. Med utgangspunkt i en forståelse av det undersøkte fenomenet som helhet fortolkes dets ulike deler, og ut fra disse fortolkningene settes delene på ny i relasjon til helheten, og så videre. Denne sirkulariteten oppfattes innenfor hermeneutikken som en fruktbar spiral som åpner for en stadig dypere forståelse av mening (Kvale & Brinkmann 2009: 216).

Det avgjørende poenget er at fortolkeren alltid nærmer seg et meningsfullt fenomen ut fra en bestemt forutgående forståelse. Denne fordommen, eller *Vorurteil*, er ifølge Hans-Georg Gadamer selve forutsetningen for en mulig fortolkning (Burke 2008: 12). Når man for eksempel leser en tekst, vil man gjøre det i lys av disse forforståelsene, samtidig som teksten igjen virker tilbake og forandrer fortolkerens innsikt. Det er i denne utvekslingen mellom den som tolker og det som fortolkes at forståelse blir til. I hermeneutisk forstand kan forskeren også bare treffe velinformerte dommer på grunnlag av fordommene, siden det er de som setter forskeren i stand til å forstå noe (Kvale & Brinkmann 2009: 247).

Hermeneutisk filosofi fremhever videre at menneskets liv, forståelse og kunnskap er kontekstuell, og ifølge den hermeneutiske tankegangen får fenomenene sin mening ut fra en kontekst. Kunnskap om hva aktører gjør og sier, hva deres handlinger og ytringer betyr, avhenger derfor alltid av en bakgrunn av andre betydninger, antakelser, verdier, praksiser og så videre (Schwandt 2000: 201, i Kvale & Brinkmann 2009: 70ff). *Konteksten* er altså av helt avgjørende betydning for å forstå et fenomen. Av denne grunn har jeg i dette prosjektet ansett det som viktig å ikke bare se nærmere på informantenes forståelser, men også å ta hensyn til den konteksten de befinner seg i. Hvordan ser hverdagen i dagens Nord-Norge ut? Hvilken økonomisk, kulturell og strukturell situasjon befinner landsdelens distrikter seg i? Dette vil være tema for det påfølgende kapitlet, og ved å redegjøre for den generelle utviklingen i det moderne Nord-Norge, vil jeg tydeliggjøre hvilke grunnrammer man må benytte seg av for å forstå informantenes livsverdener.

Kapittel 3: Utviklingen i Nord-Norge – Konteksten for innbyggernes livsverden

Utviklingen som foregår på Stø er ingen isolert prosess. Sentraliseringen og fraflyttingen, så vel som turismen og innvandringen, er fenomener som i høy grad utformes i en dynamisk bevegelse mellom lokale og globale tendenser. For å forstå det som skjer på fiskeværet, er det derfor nødvendig å sette stedet inn i en bredere samfunnsmessig kontekst. Særlig må man betrakte Stø i lys av de intense forandringene som for øyeblikket foregår i hele den nordnorske landsdelen. Nord-Norge har i løpet av de siste 60 årene gjennomgått både industrialisering, modernisering og urbanisering. Nye næringer og kulturelle verdier har etter hvert vokst frem, og med dette har også andre yrkesliv og andre lokaliserings- og bosettingspreferanser gjort seg gjeldende. Som følge av disse samfunnsendringene, er dagens nordnorske landsdel en ganske annen enn den var for bare noen generasjoner tilbake.

Det er mot denne bakgrunnen man må forstå mine informaners livsverdener. Deres virkelighet formes i dag av prosesser på både regionale, nasjonale og internasjonale nivåer. Kulturelle og pragmatiske sammenhenger – som ikke nødvendigvis er avgrenset til det lokale plan – preger følgelig deres refleksjoner. Ved å anlegge et bredt perspektiv, og ved sette materialet inn i en slik kontekstuell forståelsesramme, vil det være mulig å si noe om hvorfor informantene tenker og handler slik de gjør. I dette kapitlet vil søkelyset derfor rettes mot noen av de sentrale utviklingstendensene i den nordnorske landsdelen. Mitt formål vil i de neste avsnittene være å synliggjøre hvordan Nord-Norge, som følge av både lokale og globale prosesser, har endret seg i nyere tid. I kapitlets første del vil jeg rette fokuset mot endringer innenfor den nordnorske fiskerinæringen fra 1950-tallet og frem til i dag. Deretter vil jeg gå nærmere inn på endringer i ungdoms utdannings-, yrkes- og bostedspreferanser, samt knytte disse til et utvalg av såkalte «moderne» verdier. Sist, men ikke minst, vil jeg ta for meg den økende internasjonale turismen og arbeidsmigrasjonen som finner sted i landsdelens mange kommuner.

3.1 Fiskerinæringen i endring

Fiskerinæringen har i uminnelige tider utgjort bærebjelken i de nordnorske kystsamfunnene, og bosettingen i landsdelen har i stor grad vært organisert rundt den råvarebaserte sektoren. Fremdeles er fiskeriet livsnerven for flere lokalsamfunn i området, og Nord-Norges økonomi hviler tungt på anvendelsen av havressurser. Med velferdsstatens fremvekst etter andre verdenskrig har det imidlertid skjedd en betydelig samfunnsmessig og teknologisk utvikling, noe som har påvirket fiskerinæringen. Endrede politiske rammebetingelser, skiftende markedsbetingelser og den naturlige bestandsutviklingen har medvirket til at fiskeriet i Nord-Norge har vært gjenstand for betydelige omstruktureringer. Landsdelens fiskerinæring står i dag ovenfor en rekke utfordringer, og sliter blant annet med et minkende antall fiskere og fiskefartøy, samt svak lønnsomhet og økt konkurranse fra lavkostland. Disse aspektene og deres bakgrunn vil i de neste avsnittene tas i nærmere øyesyn.

3.1.1 Reduksjon av antall fiskere og fiskefartøy

Det er liten tvil om at sysselsettingen innenfor den nordnorske fiskerinæringen går ned, og bare i perioden fra år 2000 til 2008 har Øksnes kommune hatt en senkning på hele 56 prosent (Johnsen 2008: 19). Fiskeryrket er blant de arbeidsfeltene som har hatt størst nedgang, og i 2012 viste undersøkelser fra Statistisk Sentralbyrå at antallet fiskere i Øksnes hadde rast fra 554 til 258 siden 1983. Enda større hadde nedgangen vært på fylkesbasis, og i dag er det stusslige 2877 fiskere igjen i hele Nordland. Sett i forhold til tallene fra 1983, da det var 7007 aktive i yrket, viser det en nedgang på 59 prosent (Fiskeridirektoratet 2012). Utviklingen i aldersfordelingen blant fiskerne indikerer også en betydelig endring fra yngre til eldre utøvere. I Øksnes har antallet fiskere under 29 år gått ned fra 157 til 48 i perioden mellom 1990 og 2007, noe som vil si et fall på mer enn 67 prosent (Johnsen 2008: 24).²⁹

Den manglende interessen for fiskeriarbeid blant unge skyldes en hel rekke faktorer, og de til dels ustabile inntjeningsforholdene er trolig en av grunnene til at denne typen jobber har mistet noe av sin attraktivitet. Selv om mengden fisk som leveres til mottak i Vesterålen har hatt en jevn økning de siste tiårene, har de økonomiske vilkårene for fiskerne vært skiftende. Prisene for deres fangst varierer, og er til tider sterkt synkende. Inntjeningssituasjonen er særlig problematisk under dagens finanskriser, som har ført til et vanskelig europeisk marked.

²⁹ I Vesterålen har antallet i tilsvarende periode gått ned fra 77 til 24 fiskere under 20 år (Johnsen 2008: 4).

Torskekvantumet har i tillegg økt betraktelig, noe som medvirker til enda større prisfall.³⁰ Med endringene av Fiskeeksportloven og Råfiskloven i begynnelsen av 1990-årene, ble det også åpnet for landing av fisk fra utenlandske fartøyer i norske havner. Dette har ført til en økt konkurranse med et påfølgende prispress (NOU 2012: 2).

Sysselsettingen av fiskere er ikke det eneste feltet som har sett en nedgang. Antallet merkeregistrerte fiskefartøy har også blitt sterkt redusert. I Nordland ligger reduksjonen fra år 1980 og frem til i dag på oppimot 72 prosent. Bare i perioden fra 1996 til 2012 har antall fiskebåter i fylket gått ned fra 2753 til kun 759 fartøy. Bortfallet er størst blant båter under 10 meter (Fiskeridirektoratet 2012). Denne store nedgangen har ulike årsaker. Blant annet har Fiskeridirektoratet gjennomført flere runder med kvalitetssikring av Merkeregisteret, og i 2004 ble det innført et årlig gebyr for å stå i dette registeret. I 2003 ble det også satt i gang en kondemneringsordning for mindre kystfiskefartøy med deltakeradgang til lukkede fiskeri (SSB 2008: 11). Fra regjeringens side ble det lagt vekt på at denne ordningen kunne bidra til at fiskerinæringen ble i stand til å henge med i den kontinuerlige produktivitetsutviklingen på samme måte som andre næringer. Ved å redusere antall deltakende fartøy, mente myndighetene at det ville bli lagt til rette for forbedret lønnsomhet for de gjenværende, og at næringsaktørene fikk muligheter til effektivisering innenfor et regulert rammeverk. Kondemneringsordningen skulle i tillegg bidra til å tilpasse kapasiteten i fiskeflåten bedre til ressursgrunnlaget (St.meld. nr. 21 2006-2007).

3.1.2 Statlig ressursforvaltning og innføring av kvoteordninger

Behovet for å beskytte ressursene i havet har også vært bakgrunn for en rekke andre politiske tiltak, og fangstreguleringer i havfiskeflåten og kystfiskeflåten har blitt et stadig viktigere spørsmål for politikerne. Syse-regjeringens innføring av båtkvotesystemet ved inngangen til 1990-tallet var et slikt grep, og denne ordningen var hovedsakelig grunnet en negativ ressursutvikling. Inntil den tid hadde det skjedd en rask modernisering av fiskerinæringen langs hele kysten. Fangstkapasiteten var økt, og industrien var blitt bygd ut med nye filet- og frossenfiskanlegg. Rundt 1990 begynte imidlertid veksten å møte sine grenser, og både fiskeri- og havbruksnæringen havnet i krise (NOU 2012: 2). Den sterke nedgangen i torskestammen var en sentral årsak til krisen, og nødvendigheten av en ny ressursforvaltning meldte seg. En statlig ordning med individuelle fartøykvoter trådte dermed i kraft. Den

³⁰ For eksempel så man vinteren 2012 at torskeprisene falt drastisk. Torsk mellom 2,5 og 6 kilo fikk en minstepris på 10,50 kroner, noe som er en dramatisk nedgang på hele fem kroner bare i løpet av ett år. Prisene var et historisk lavmål man ikke hadde sett siden årene 1996 og 1997 (Nilsen 2012).

innebar at alle de viktigste fiskeriene og flåtegruppene ble underlagt en streng ressursforvaltning. Ordningen åpnet også for omsettbare fiskerettigheter, der retten til å fiske ble til en omsettelig eiendom.

Flere forskere har drøftet hvilke konsekvensene denne kvoteordningen innebærer for folk i nord. Brox har som nevnt bidratt i debatten, og i artikkelen «Hvor går Kyst-Nord-Norge?» (2011) følger han noe av den samme linjen som i sin bok fra 1966. Han kritiserer forvaltningspolitikken og de uheldige grepene som gjøres i fiskerinæringen, og hans hovedargument er at privatiseringen av fiskerinæringen vil kunne få drastiske følger for landsdelen på lang sikt. Ifølge Brox er det nettopp den frie adgangen til verdens rikeste fiskeressurser som er årsaken til at landsdelens kalde kyster har fått en såpass tett bosetting, og ikke minst til at folketallet over lengre perioder har vokst. Med båtkvotesystemets inntreden hevder han imidlertid at folk i nord mister sin eneste områdefordel. Han mener at befolkningen dermed vil ha svært lite igjen for å bo i området – til tross for at det er svært rikt på ressurser. Ifølge Brox er det i dag derfor en overhengende fare for at dette skal kunne intensivere fraflytningen i de nordnorske kystsamfunnene (2011: 159).

Kvotepolitikken har også blitt kritisert av sosiolog Ragnar Elias Nilsen. I sin artikkel «Kystkrise og nyskaping» (2011) hevder han at denne ordningen, sammen med rasjonaliseringen av fangstleddet, har ført til et marked der fiske utført av de mest effektive og de med mest kapital premieres (2011: 235). Strøksnes (2006) hevder på tilsvarende vis at Nord-Norge helt klart kommer til å tape på kvoteordningen i det lange løp. Han understreker at landsdelen ikke lenger har hverken kontroll med ressursene eller retten til å fiske. Havet er ikke lenger en «lokal allmenning». Med en eksplosiv økning av kvoteprisene, er det også tydelig at rettighetene til ressursene i stadig større grad samles på få, velstående hender. Eierskapet til både kvoter og store båter går i dag fra nord til sør, og Strøksnes fremhever at denne utviklingen representerer et dramatisk skille i nordnorsk historie. Han hevder videre at disse altfor store kapitalinvesteringene også er en av de fremste årsakene til at mange ungdommer skyr unna fiskeryrket. Han påpeker at det som tidligere gjorde fiskeryrket attraktivt var nettopp at man ved små investeringer kunne skaffe seg et utkomme. Ifølge Strøksnes stikker dermed reguleringsordningen kjepper i hjulene for den videre rekrutteringen til fisket (2006: 54/221-226).

3.1.3 Nedleggelse av landbasert fiskeindustri

Privatiseringen av fiskeriressursene har gjort det mulig for økonomisk bemidlede individer og selskaper å eie en stadig større andel av fiskekvotene, mens sjarkfiskerne blir utkonkurrert på grunn av de høye kvotekostnadene. Dette har ikke minst vært et tema for debatt i etterkant av at Aker Seafoods ASA, under ledelse av milliardæren Kjell Inge Røkke, fikk tillatelse til å overta en rikelig mengde fiskekvoter og trålere i perioden mellom 1996 og 2005. I oppkjøpet av de lukrative trålkvotene fikk Røkke dispensasjon fra Deltakerloven. Denne loven, som ble vedtatt 26.mars i 1999, regulerer adgangen til fiske og fangst til fordel for yrkesaktive fiskere og norske fartøyer (Lovdata 2000).³¹ Dispensasjonen ble gitt på bakgrunn av at Røkkes selskap kunne sikre arbeidsplasser i nordnorske fiskevær og byer ved å forsyne de lokale mottakene med fisk hele året. Med hensyn til den vanskelige situasjonen fiskeindustrien befant seg i, ble Aker sett som en mulig løsning for å sikre fiskeforedling og bosetting i nordnorske kyststrøk. Stikk i strid med dette har imidlertid store mengder av fisken blitt fraktet med såkalte «frysehotell» direkte ut på det globale markedet (Markussen 2012).

Nordnorske steder kan ikke konkurrere med de lavere utenlandske lønningene, og mye av fangsten går i dag derfor via fryseterminalene til videreforedling i Øst-Europa eller Kina. Sammen med skjærpede kvalitetskrav og stort prispress, har denne harde konkurransen fra lavkostland medført at mange av landsdelens fiskeforedlingsbedrifter har bukket under (Arbo & Hersoug 2011: 225). Fiskeindustrien opererer dessuten på et internasjonalt konkurranseutsatt marked og påvirkes dermed sterkt av internasjonale konjunkturer. Den svake utvikling i internasjonal økonomi influerer derfor dagens etterspørselsmarked. I tillegg har den sterke norske kronen, høye råvarepriser, samt høyt norsk rentenivå og lønnsnivå gjort fiskeindustrien til et problematisk sysselsettingsområde (Olje- og energidepartementet 2003: 11).

Med en industri som i stor grad har gått over til ombordproduksjon, et kraftig redusert antall foredlingsbedrifter og en negativ internasjonal økonomisk utvikling, har det følgelig foregått en omfattende nedbygging av arbeidsintensiv filetindustri på land. Sysselsettingen i fiskeriindustrien har gått betydelig ned, og i Vesterålen har det i perioden fra 2000 til 2007 vært en nedgang på om lag 14 prosent. Øksnes er blant de kommunene som står for størst fall, og sysselsettingen har her hatt en reduksjon på hele 50 prosent, med særlige tap innenfor frysing og filetproduksjon (Johnsen 2008: 4/31).

³¹ For Deltakerloven i fulltekst: <http://www.lovdata.no/all/hl-19990326-015.html>.

3.1.4 Krisens paradoks

Det paradoksale ved utviklingen som her har blitt beskrevet, er at det absolutt ikke er snakk om en *ressurskrise*. Mens det i 1980 ble landet rundt 117 tusen tonn fisk i regionen, var denne mengden økt til i overkant av 143 tusen tonn i 2007. I Øksnes kommune ble det på sin side levert over 240 tusen tonn torsk, sei og hyse samme år (Johnsen 2008: 12-13). Mengden fisk går med andre ord opp, men likevel er det «dårlige tider» i den nordnorske fiskerinæringen. «Krisen» i fiskeriene dreier seg altså ikke om nedgang i havressursene, men om en utvikling som påvirkes av andre faktorer både i og utenfor Nord-Norge. Globaliseringsprosesser har gjort det mulig å drive fiskeforedling- og pakking i lavkostland, hvor arbeidskraften er langt billigere enn i Norge. I tillegg har den norske fiskeripolitikken medført at det å høste av havets ressurser i dag er noe som innebærer høye kostnader og investeringer. Som følge av dette har det blitt færre fiskere, mens store deler av kvoterettighetene har havnet i trålerfiskernes hender. Dette påvirker også rekrutteringen til fiskeriet.

3.2 Befolkningsutviklingen på nordnorske tettsteder

Siden år 2000 har det vært en svak nedgang i antall tettsteder i Nord-Norge, og mange lokalsamfunn, særlig langs kysten, opplever i dag nedbygging, forgubbing og fraflytning (Arbo & Hersoug 2011: 230). Landsdelen preges likevel av en viss flyttebalanse ved at de sentrale kommunene har en jevn befolkningsvekst, mens distriktene avfolkes i stadig større grad. Det er unge mennesker som bidrar mest til denne flyttestrømmen, og i 2011 dominerte alderskategorien 20-29 år med 1529 av i alt 4209 innenlandske utflyttinger fra Nordland (SSB 2011: Tab.11). Nordnorske bygder mister altså flere og flere unge innbyggere, og fraflytningen viser ingen tegn til å avta. I de neste avsnittene vil jeg forsøke å trekke ut noen av denne befolkningsutviklingens viktigste aspekter og årsaker.

3.2.1 Fra periferiens primærnæring til service- og kunnskapsbyer

Flyttemønsteret i den nordnorske landsdelen går generelt sett fra periferi til sentrum, og fra distrikt til by. Sentrale strøk og større tettsteder mottar hvert år et stort antall innflyttere fra distriktene, og det er tydelig at bosettingen blant unge nordlendinger blir stadig mer sentralisert. For eksempel har Sortland, den nærmeste byen i området rundt Stø, hatt en økning på 16 prosent de siste to tiårene, og plassen har fått 1377 nye innbyggere i perioden mellom 1990 og 2008 (Johnsen 2008: 5). Sentrale steder ellers i landet er også populære

tilflytningsområder, og i 2011 tok Oslo og Akershus, og til dels Sør-Østlandet, imot henholdsvis 2877 og 1732 nordlendinger (SSB 2011: Tab.7).

Ifølge samfunnsviterne Nils Aasæther og Torill Nyseth (2011) kan man operere med en tredeling av befolkningsutviklingen i Nord-Norge, der landsdelens kunnskapsbyer, industribyer og steder med fiskeritilknytning representerer tre ulike utviklingsforløp. Kunnskapsbyene har generelt vært gjenstand for sterk befolkningsvekst i perioden mellom 2000 og 2009. Industribyene på sin side har derimot vært preget av enten stabilitet eller nedgang, mens fiskeritilknyttede tettsteder til dels har hatt en betydelig tilbakegang. Aasæther og Nyseth understreker at man her har å gjøre med et paradoks, der tettstedene med fiskeritilknytning i utgangspunktet besitter de økonomiske forutsetningene for at de skal kunne virke attraktive og vekstkraftige. De har både tilgang til rike fiskeressurser, et godt potensiale for fiske- og kystturisme og gode havbrukslokaler. Likevel sliter mange av disse med å opprettholde et visst befolkningsantall (2011: 59-60).

Denne utviklingen er ifølge Aasæther og Nyseth en tydelig illustrasjon på hvordan befolkningsvekst ikke har bare med et steds størrelse å gjøre. Hvilket nærings- og inntektsgrunnlag som er etablert på den bestemte plassen er også av betydning (2011: 59). Med hensyn til de siste årenes nedadgående interesse for yrker i primærnæringene, fremstår denne tilbakegangen som lite overraskende. Stadig flere nordlendinger jobber i sektorer som normalt sett ikke er lokalisert i mindre bygder. Blant annet kom det frem i folke- og boligtellingsundersøkelsen for Nordland i 2001 at det var dobbelt så mange sysselsatte innenfor varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet som i jordbruk, skogbruk og fiske. Helse- og sosialtjenestene hadde på sin side hele tre ganger flere sysselsatte enn fiske- og jordbruksnæringen (SSB 2003: 33). Dette er en utvikling som også gjelder for Norge mer generelt, og med velferdsstatens fremvekst har både omfanget av og behovet for yrkesutøvere i servicenæringer og offentlig tjenesteytelse ekspandert.

I tillegg til endrede næringsmessige forhold i nord, ser det tilsynelatende ut til at bymiljøer helt enkelt blir stadig mer attraktive bosteder for mange. Den positive befolkningsutviklingen i byer som Sortland er en tydelig indikator på dette. Unge mennesker ønsker i økende grad å bo «der det skjer», der det er mange folk og der tilbud er nært tilgjengelige.³²

³² Som nevnt i kapittel 1, tar Karlsen Bæck opp dette temaet i sin avhandling «Ung i spenningens land» (2002). Jeg vil komme tilbake til denne drøftingen i kapittel 4.

3.2.2 Økte muligheter til og krav om utdanning

Muligheten til å ta en utdanning er et privilegium alle norske ungdommer har i dag, og dette er en viktig bidragsyter til at flere bygder i Nord-Norge opplever tap av den yngre befolkningsandelen. Brox (2011) påpeker at utdanningsrevolusjonen har gjort videre skolegang allment tilgjengelig. Problemet er imidlertid at dette ikke har blitt fulgt av en tilsvarende forbedring av ungdoms jobbmuligheter i distriktene. Snarere tvert imot. Ifølge Brox fører dermed utdanningssystemet stort sett ungdommen *ut av hjembygda* (2011: 158).³³ Høyere utdanning forutsetter at individet befinner seg på en sentral lokasjon. Universiteter og høyskoler er ikke plassert i periferien, men i større, urbane områder. Dessuten ønsker stadig flere unge å studere i storbyer eller i utlandet. Ifølge Røvik (2011) globaliseres dagens utdanningsmarked i hurtig takt. Han hevder at nordnorsk ungdom, på lik linje med unge i resten av landet, i økende grad «shopper» på dette markedet. De har et spekter av valgmuligheter som deres foreldregenerasjon ikke kunne drømme om, og kan velge et hvilket som helst studiested i en hvilken som helst del av verden (Røvik 2011: 31).

Interessen for å utdanne seg innenfor fiske og jordbruk er også dalende. Ungdom søker seg i stadig større grad inn på utdanninger relatert til servicebaserte næringer, heller enn primærnæringsutdanninger. I statistikker fra 2001 kom det tydelig frem at de mest dominerende studiefeltene i Nordland var innenfor helse-, sosial- og idrettsfag, samt innenfor økonomiske og administrative fag. Disse feltene hadde henholdsvis 20 425 og 18 733 studenter. Samme året var det derimot kun 4507 personer under utdanning innenfor primærnæringsene (SSB 2003: 31).

I tillegg er utdanning en forutsetning i de fleste yrker i dagens samfunn, og viktigheten av skolegang synes å være langt mer udiskutabel enn tidligere (Paulsgaard 2012: 98). Mens de dominerende yrkene på 1960-tallet krevde lite eller ingen formell utdannelse, er denne typen kvalifikasjoner noe man sjelden kommer utenom i dag. Utdanning fremstår dermed ikke bare som et privilegium, men også som et *normativt krav* (Strøksnes 2006: 72). Ifølge Kramvig (2011) innebærer det moderne kunnskapssamfunnet at kunnskap og utdanning blir ansett som nøkkelen et fremgangsrikt liv og en fremtidig vellykket samfunnsutvikling. Hun påpeker derfor at: «Det som skulle være en vennlig oppmuntring til å ta høyere utdanning, er blitt til et krav, og med kravets press, redsel for å ikke lykkes» (Kramvig 2011: 113/116).

³³ Brox påpeker i tillegg at mange av de desentraliserte jobbene fra 1970-tallet, som for eksempel innen post og telegraf, har forsvunnet. Dette påvirker fraflyttingsstrømmen ytterligere (2011: 158).

3.2.3 Idealet om «å søke, lete og finne seg sjæl»

Kramvig (2011) fremhever videre at unge nordlendinger i dag lever i et neoliberalistisk samfunn preget av individualisme, og ifølge henne har utdanning i den forbindelse blitt et sentralt ledd i mange ungdommers identitetsskaping. Hun påpeker at forbindelser til slekter, steder eller andre kollektive identifikasjonskategorier ikke har den samme relevansen som før, og ungdom kan derfor ikke lenger lene seg på slike tidligere markører for identitet i sin personlige identitetsbygging. Å velge en utdanning – med en påfølgende flytting – overtar dermed ifølge Kramvig som sentrale identitetsmarkører (2011: 110ff).

Som jeg allerede har nevnt, har også Taylor (1998) tatt opp denne moderne individualismen og dens konsekvenser for menneskers handlinger. Han hevder at det i dagens autentisitetskultur knyttes en avgjørende moralsk betydning til det å ha kontakt med seg selv og sin indre natur. Ifølge Taylor bygger denne kulturen på prinsipper om at alle har rett til å utvikle sin egen livsform ut fra sin egen oppfatning om hva som virkelig er viktig og verdifullt. Han understreker at autentisitetskulturen har introdusert en endring i menneskers holdninger til egen livssituasjon og hverdag. I tidligere tider pleide folk å se seg selv som en del av en større orden, det være seg en av en kosmisk, hierarkisk eller annen størrelse. Individet var da gjerne fastlåst på et gitt sted, i en rolle eller en tilstand som var *deres* og som det nærmest var utenkelig å avvike fra. I dag er situasjonen en ganske annen. Som Taylor påpeker, lever vi i dag i «en verden der mennesker har rett til å velge sin egen livsform, til å følge sin samvittighet, til å velge hva de vil tro på og til å forme sine liv ut fra betingelsene som ligger langt utenfor det deres forfedre kunne kontrollere» (Taylor 1998: 16). Ifølge Taylor er idéen om «å gjøre sine egne greier» og det «å finne seg sjæl» ikke et uttrykk for egoisme, men snarere en moralsk holdning som er karakteristisk for autentisitetens kultur (1998: 16/43).

Dette er også et sentralt tema hos Strøksnes (2006). Han understreker imidlertid at til tross for friheten den moderne individualismen impliserer, innebærer dens «uendelige» muligheter samtidig et slags moralsk krav til å realisere seg selv. Strøksnes hevder at det i dag forventes at ungdom skal være «førstepiloter i livsprosjekter som helst skal bringe dem over alle blåner». Dette skaper frihet, men også en annen form for «tvang». Ifølge ham har det «å finne seg sjæl» blitt modernitetens krav til individet. Dette innebærer videre at unge individer som overtar familiebedriften, gårdsbruket eller fiskebåten på et merkelig vis blir en taper – uansett hvor fornuftig denne avgjørelsen er økonomisk sett. Dette er fordi de ikke har søkt, lett og

funnet seg selv. Strøksnes påpeker i tillegg at denne typen kulturelle verdier illustrerer hvordan situasjonen i Nord-Norge på mange måter har blitt snudd på hodet siden Brox' tid: Mens det å reise ut på en slik søken for 50 år siden var en mulighet få bygdeungdommer hadde, blir de i dag snarere *dyttet ut i det* (Strøksnes 2006: 71-72)

3.3 Det store Europa flytter inn

Forflytningen fra periferi til sentrum har inntil nå vært et hovedtema, og som nevnt er det denne bevegelsesretningen som oftest tas opp i drøftinger om Nord-Norges fremtid. På flere nordnorske steder foregår det imidlertid også en betydelig innflytting fra utlandet, både i form av arbeidsinnvandrere, flyktninger og økonomisk bemidlede storbymennesker. Stikk i strid med de såkalte «worst case scenarios» – der kystbygdene skulle kunne rase sammen i dønningene av nedbygging og sentralisering – har mange nordnorske kommuner derfor greid å opprettholde innbyggertallet. I de neste avsnittene vil denne befolkningsutviklingen utdypes nærmere, og hovedtrekkene ved migrasjonen blant arbeidssøkende og storbymennesker vil skisseres.

3.3.1 Arbeidsmigrasjon i nord

Et stort antall arbeidsinnvandrere bosetter seg i dag i Nord-Norges distrikts- og tettstedsområder. I tillegg kommet også et høyt antall gjestearbeidere til landsdelen. Disse er sysselsatte i månedsperioder, men ender i praksis ofte opp med å jobbe i mange år (Aure 2012: 205ff). I flere nordnorske kommuner bidrar denne innvandringen til å opprettholde en viss flyttebalanse. I 2011 ble for eksempel antallet utflyttinger i Øksnes kommune jevnet ut med omtrent like mange innflyttinger, og av de 6079 innflytterne, var 2684 av utenlandsk opprinnelse (SSB 2011: Tab.86). Statistikk avdekker også at tilstrømningen av europeiske arbeidsmigranter er i sterk vekst i Nord-Norge. Med 3584 personer utgjorde de i 2011 den største innvandringsgruppen i landsdelen. De dominerende opprinnelseslandene var Latvia, Litauen, Polen, Russland og Sverige (SSB 2011: Tab.11).

Ifølge Aure (2012) er det en generell tendens ved migrasjonsprosessene i dag at bevegelsen som regel går fra øst til vest, og fra sør til nord. Dette er også tydelig i Nord-Norge. Aure påpeker at migrasjonsbildet i den nordnorske landsdelen er et resultat av blant annet bedret kommunikasjon, økt mobilitet og moderne migrasjonspolitik. I tillegg spiller demografiske og økonomiske prosesser en viktig rolle. Aure fremhever at det er store forskjeller i levestandard og livsmuligheter i EU-området, og den europeiske arbeidsmigrasjonen har

derfor økt betraktelig i etterkant av EU-utvidelsen i 2004 og 2007. Med sin økonomiske vekst, relativt høye lønnsordninger, velferdsordninger og jobbmuligheter har Nord-Norge tiltrukket seg mange migranter. Ifølge Aure utgjør disse arbeidsmigrantene også en sårt tiltrengt arbeidskraft i landsdelen, og både fiskeindustrien, helse- og omsorgstjenesten, landbruket, turistnæringen og industrien har i de senere år blitt avhengige av arbeidere fra andre land (2012: 205ff).³⁴

3.3.2 Migrasjon fra storby til periferi

Finanskrisen i Europa har ført til en omfattende arbeidsinnvandring i Nord-Norge, og denne typen migrasjon er naturligvis sterkt motivert av mulighetene til arbeid og inntekt. Det ser imidlertid også ut til at landsdelen i økende grad befolkes av innvandrere med helt andre motivasjonsfaktorer. Tyskland og Danmark har for eksempel vært relativt dominerende avsenderland i de siste årene, til tross for at de ikke preges av stor arbeidsledighet. Bare i løpet av 2011 innvandret 180 tyskere og 144 dansker til Nord-Norge (SSB 2011: Tab.11).

I 2012 ble det gjennomført en undersøkelse på oppdrag fra Distriktssenteret (KDU) og Inkluderings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), hvor innvandrere som hadde flyttet til distriktsområder i Nord-Norge ble intervjuet. Spørsmålene dreide seg om hvilke faktorer som hadde trukket dem til deres nye bosteder, og hvilke kvaliteter som hadde medvirket til at de ble værende. Det rolige livet i distriktene ble av en stor informantgruppe fremhevet som en av de mest positive kvalitetene ved tilværelsen. De fremhevet at de på sitt nye hjemsted slapp storbyens jag og mas, at det var mindre stress og at folk hadde mer tid til hverandre. Stillheten og fravær av trafikkstøy hørte også med i dette bildet. Et flyktningepar i Haram fortalte for eksempel at de våknet av fuglesang klokka tre om natten – ikke av bråk fra mennesker. At det ikke var så mye folk, og at man kunne søke ensomheten om man ønsker det, ble av mange sett på som et positivt trekk ved livet i kommunen. Storbyen ble referert til som den store kontrasten, og ble beskrevet gjennom ord som «kaos» og «bråk».

I tillegg var den vakre naturen også et gjennomgangstema. Nærheten til uberørt natur, nordlys, mørketid og midnattssol ble sett på som særlig positivt. Den friske luften og lite forurensning var også goder som ble verdsatt. At forholdene i distriktene var gjennomsiktige, ble på sin side oftere trukket fram som noe positivt, heller enn noe negativt. Informantene fortalte at de satte pris på at de ble sett, og at folk slo av en prat på gata eller butikken. Det

³⁴ Ifølge Aure (2012) illustrerer arbeidsinnvandringens omfang i landsdelen en internasjonal migrasjonstrend, der arbeids- og økonomisk motivert migrasjon øker både i omfang og mangfold (2012: 208).

lokale fellesskapet og samholdet i bygda ble i den forbindelse beskrevet som en avgjørende faktor for at de hadde blitt boende på stedet (Søholt et.al 2012: 90/94).

Nord-Norges distrikter ser med andre ord ut til å inneha visse kvaliteter som tiltrekker innvandrere fra andre steder i Europa. Bygdene representerer en sterk kontrast til storbylivet, og dette oppleves tilsynelatende som en kjærkommen forandring. Stadig flere ser ut til å søke bort fra storbytilværelsen og en hverdag preget av stress og rutiner. Flere forskere har drøftet dette temaet, og blant dem er Giddens (1994). Han hevder at vi i dag lever i et såkalt «post-tradisjonelt» samfunn, hvor repeterende og rutinepregede handlinger ikke lenger er legitime:

In premodern societies, tradition and the routinization of day-to-day conduct are closely tied to one another. In the post-traditional society, by contrast, routinization becomes empty unless it is geared to processes of institutional reflexivity. There is no logic, or moral authenticity, to doing today what one did yesterday (Giddens 1994:71).

Evnen til å utføre livsstilsendringer basert på bevisste valg blir i denne sammenhengen positivt ladet. Kanskje er det nettopp i lys av denne refleksiviteten vi må forstå noe av dagens økende innvandring til de nordnorske distriktene.

3.4 Nordnorsk reiseliv og turisme

Reiselivsnæringen har de siste årene vært på rask fremmarsj i Nord-Norge. Stadig flere turister finner veien til landsdelen, og det blir følgelig gjort storstilte satsninger på å bygge opp et variert og dekkende turisttilbud. Turismens geografiske omfang har også økt betraktelig, og stadig flere nordnorske steder involverer seg i dag på reiselivsmarkedet. Blant annet foregår det for øyeblikket et iherdig arbeid i Vesterålen for å tiltrekke turistene til regionen. Denne typen lokal tilpasning til turismen er imidlertid ikke uproblematisk, og det har lenge vært store diskusjoner om hvorvidt reiselivsutviklingen i nord bør ekspanderes eller begrenses. I de følgende avsnittene vil jeg gå nærmere inn på denne problematikken. Jeg vil først redegjøre for hvordan nordnorske steder i dag innretter seg etter turismen, før jeg deretter greier ut om problemstillingene som knyttes til denne tilretteleggingen.

3.4.1 Stedsbranding og lokal tilpasning til turismen

Den nordnorske turistnæringen har vist seg å være svært økonomisk innbringende, og i beregninger for Lofoten i 2009 viste det seg at verdien av turistenes konsum var større enn

verdien av ilandført fangst i regionen (NHO 2009, i Arbo & Hersoug 2011: 230). I 2011 bidro reiselivsnæringen i landsdelen med en samlet produksjon på over 18 milliarder kroner, og den sysselsatte 18 355 personer i det foregående året. Dette tallet utgjør 7,3 prosent av den totale sysselsettingen i Nord-Norge. Til sammenligning utgjorde sysselsettingsandelen innen primærnæringer og industri henholdsvis 7,0 prosent og 6,3 prosent (NHO 2012: 19). På grunn av reiselivets økonomiske fordeler fremheves det følgelig ofte som en gunstig næring ved siden av fiskeri-, industri og petroleumsvirksomhet. Turismen spiller derfor også en viktig rolle i den utviklingsoptimistiske idéen om «mulighetenes landsdel» (Arbo & Hersoug 2011: 229).

Ifølge Viken (2012) har reiselivet i de senere år inntatt den nordnorske landsdelen gjennom både tilstedeværelse og fysisk tilrettelegging. Han påpeker at turismen på den ene siden utgjør en av de mest betydningsfulle eksterne påvirkningene på lokale steder i nord. Samtidig sirkulerer det ofte også indre krefter innad i lokalsamfunnene, som presser på for at folk skal reise til et sted og for at turismen skal kunne være en levevei. Viken hevder derfor at reiselivet i landsdelen har blitt utviklet i en stadig dialektikk mellom ytre og indre krefter, mellom invadering og tilpasning. Gjennom både intensjonelle handlinger, og indirekte gjennom ulike moderniserings- og globaliseringsprosesser, har dagens Nord-Norge dermed blitt formet i møter med reisende, med turistene og med reiseliv som fenomen og næring (2011: 175/186).

Tilpasninger til turismen forutsetter stadige behov for å formulere stedsstrategier som er tilpasset reiselivsmarkedet. Ifølge Aasæther og Nyseth (2011) er *place branding*, eller omdømmebygging, i den forbindelse en form for stedsutvikling som har grepet særlig om seg i den nordnorske landsdelen. Stedbranding dreier seg om å markedsføre det bestemte stedet ved hjelp av relevante virkemidler, og ofte er formålet å fremstille plassen som *unik*. Bestemte aspekter ved den lokale identiteten rendyrkes og forsøkes deretter å kommuniseres ut til verden. Ifølge Aasæther og Nyseth blir mange nordnorske steder på denne måten noe som markedsføres og «selges», noe som finpusses og pyntes, og gjennom stedsprofilering blir de individualisert i en global konkurranse om å bli sett (2011: 61ff).

Aasæther og Nyseth understreker videre at stedsbrandingen som foregår i Nord-Norge ofte innebærer strategier der stedene gjenskapes som noe annet enn det de engang har vært. Elementer fra fortiden dras med videre inn i en ny kontekst og markedsføres for turistene. Ifølge dem er dette en særlig tydelig tendens i tradisjonelle fiskerikommuner som ikke lenger har fiskeriet som hovednæring. De påpeker at man for eksempel på flere fiskevær i Hasvik

kommune i Finnmark ser at fisken fremdeles står i fokus, men på en helt annen måte enn før: Det er ikke lenger store kvantum av fangsten som ilandføres, men fisken har i stedet fått hovedrollen i utenlandske turisternes troféjakt etter den store torsken (2011: 61-63).

3.4.2 Attraksjonsmidler i nord

Storbymennesker dominerer klart på reiselivsmarkedet i nord, og i Vesterålen utgjør nordmenn fra Osloområdet og Østlandet mellom 60 og 80 prosent av turiststrømmen. På utenlandsmarkedene utgjør tilreisende fra europeiske land, som Spania, Tyskland, Frankrike, Nederland, Sverige og Danmark de største gruppene (Vesterålen reiseliv 2006: 12/20). Ifølge en rekke undersøkelser tiltrekkes de reisende først og fremst av landsdelens naturlandskap.³⁵ Gjennomgående reisemotiver og hovedgrunnlag for opplevelser er den arktiske naturen, midnattssolen, nordlyset og det kalde klimaet. Dette er aspekter som har vært i hovedsetet helt fra starten av nordnorsk reiseliv, og ifølge Viken (2011) utgjør de noen av de viktigste elementene i «turismeproduktet» Nord-Norge.

Den enorme naturinteressen er noe reiselivsnæringen i Nord-Norge bygger videre på og drar nytte av. I Vesterålens reiselivsplan for seksårsperioden 2006-2010 fremheves det for eksempel at regionen i denne sammenhengen har klare fordeler, og at Vesterålen fremover må posisjonere seg som en del av merkevaren «Verdens vakreste kyst» (BBR 2006: 8). I planen legges det også vekt på at opplevelser i rene, uberørte naturomgivelser er i ferd med å bli en «mangelvare» globalt sett, og regionens vinnerlodd på det internasjonale markedet er derfor nettopp at den kan levere naturbaserte reiselivsopplevelser bedre enn mange andre reisemål. At området som destinasjon ligger ute av syne og ute av sinn hos mange målgrupper omtales i planen som både en svakhet og en stor styrke. Styrken dreier seg om at jo færre turister, jo mer kan man klare å beholde «essensen» av regionen – nemlig den rolige atmosfæren. Her får turistene oppleve stillhet og avslapning, de får «stresse ned» og de får «komme i balanse» med den vakre naturen som kulisse (BBR 2006: 25ff).

3.4.3 Reiselivsutviklingens problematiske følger

I forbindelse med bevaringen av denne rolige atmosfæren, har utfordringen med å finne en balanse i steders tilpasning til turismeetterspørselen blitt et sentralt tema for debatt i nord. Det er en økende bevissthet om at stedsutvikling – med økt turisme som formål – kan sette et preg på området som i mange tilfeller ikke er ønskelig. Det er ofte lett å se om et sted er innrettet

³⁵ Se bl.a. Midtgard og Haukeland (2000).

for reiselivsaktiviteter. Turismen innebærer virksomheter av en bestemt karakter, og hoteller, kaféer og suvenirutsalg vil vanligvis sprette opp som løvetann i mai. Etter kort tid vil tegnene på turisme dermed være tydelige elementer i landskapet. Hva skjer da med Nord-Norges store markedsføringsprodukter? Vil naturen fremdeles oppleves som «uberørt» når turistene til stadighet møter på horder av andre besøkende i løpet av sin fottur i fjellet? Og hva med stillheten og roen, som fremheves som landsdelens store kvaliteter? Det vil utvilsomt bli mer problematisk å finne «harmonien» dersom området oversvømmes av turister, trafikk og bråk.

Disse konsekvensene av reiselivssatsingen har ikke minst vært et tema i diskusjoner om turistmagneten Lofoten. Etter å ha etablert seg med et positivt omdømme på det internasjonale markedet, har plassen blitt stadig mer overbefolket i turistsesongen. Overnattingslokalene er fullbookede, trafikken er stor og turistene invaderer alle kaféer og bryggerrestauranter. Dette har i de senere år resultert i at mange turister skyr unna Lofoten, og heller velger å feriere i andre, roligere områder. Konsekvensen av tilretteleggingen for turismen står altså i fare for å bli en selvdestruktiv strategi. Ifølge Strøksnes ligger den nordnorske landsdelens verdi nettopp i den lave graden av turistifisering som her finnes, og han mener at det litt «rufsete» preget er en uatskillelig del av hele Nord-Norges attraksjon (2006: 205-206). I stedsstrategiene for landsdelen arbeides det derfor iherdig for finne den høyst nødvendige middelveien mellom total modernisering og turistifisering på den ene siden, og fullstendig stagnasjon på den andre siden.

Kapittel 4: «Det beste for stedet»

Det fysiske og sosiale miljøet på Stø er i dag i ferd med å omformes. Vilkårene på fiskeværet er endret, og verden utenfor har en langt større påvirkningskraft på de lokale prosessene enn før. De nye vilkårene er noe Støs innbyggere må forholde seg til i hverdagen, og i møtet med disse har de dannet seg en rekke oppfatninger av hva dagens utvikling innebærer for lokalmiljøet. De forholder seg til de stedlige endringene ut fra personlige verdier og holdninger, og formulerer handlingsstrategier ut fra hva de anser som hjemplassens muligheter og begrensninger i den nye globale konteksten. Intervjumaterialet avdekker i den forbindelse en gjennomgående følelse av *samfunnsansvar* blant informantene. Samtlige beskriver endringsprosessene på stedet ut fra tydelig kollektive orienteringer, og deres refleksjoner er i stor grad sentrert rundt et felles ønske om å opprettholde og vedlikeholde lokalsamfunnet.

På hvilken måte kommer denne kollektive orienteringen til uttrykk i informantenes tanker, ord og handlinger? Hvordan påvirker de samfunnsansvarlige motivene deres oppfatninger av lokalmiljøets utvikling? I dette kapitlet vil jeg søke svar på disse spørsmålene, og med utgangspunkt i det empiriske materialet vil jeg danne et bilde av hvordan informantene forholder seg til situasjonen på Stø. Jeg vil først legge frem deres tanker om sentraliseringen, fraflytningen, arbeidsinnvandringen og turismen, og herunder se nærmere på hvilke konsekvenser de mener disse momentene har for stedet. I kapitlets siste halvdel vil jeg deretter sette deres perspektiver inn i en overordnet analytisk ramme med hovedvekt på modernitetsteoriens kategoriske skille mellom såkalte *før-moderne* og *moderne* samfunn. Den påfølgende drøftingen vil sentreres rundt motsetningsforholdet mellom individualisme og «stedløshet» på den ene siden, og kollektive orienteringer og stedstilhørighet på den andre siden. Analysens hovedmål vil være å vise hvordan lokalsamfunnet på Stø kan plasseres i forhold til disse kategoriene.

4. 1 Periferiens kamp mot sentrumstilflyttingen

Det bor fremdeles ungdommer på Stø – de er ikke alle forduftet. Likevel er det en klar nedgang i antall unge innbyggere og etablerte småbarnsfamilier sammenlignet med hva det var på 1950- og 1960-tallet. Andelen ungdommer som flytter bort og blir værende på nye

hjemsteder er i dag for stor til at de gjenværende og tilbakevendte ungdommene klarer å kompensere for den negative flyttebalansen. Det betyr en stadig eldre befolkning, og for informantene representerer dette et bekymringsmoment. Samtidig uttrykker de også stor forståelse for at periferien er en utfordrende plass å bo for mange unge. Deres holdninger til fraflytningen er i den forstand preget av en ambivalens, der urolighet for lokalsamfunnets fremtid går hånd i hånd med aksept av de unges behov for sentralitet. I de følgende avsnittene vil jeg gå nærmere inn på denne ambivalensen og jeg vil gjøre rede for hvordan informantene beskriver fraflytningen, dens årsaker og dens konsekvenser.

4.1.1 Sentraliseringen – En praktisk og sosial utfordring

I intervjumaterialet trer sentraliseringen frem som en av de endringene som oppleves som mest markant av innbyggerne. Dens konsekvenser forstås også som svært negative.

Informantene forteller at sentraliseringen ikke bare medvirker til ungdomsfracflytning, men at den også fører til andre hverdagslige og sosiale utfordringer i lokalsamfunnet. Særlig kolonialforretningene blir fremhevet som et savn. Som vi alt har sett har stedets tidligere varierte kolonialtilbud gradvis skrumpet inn til ingenting. De siste årenes iherdige forsøk på å etablere nye nærbutikker har vært uten særlig hell. Stedets lille skala og lave innbyggertall har medført problemer for disse virksomhetene, og etter få leveår med altfor lave salgsinntekter har lønnsomhetsspørsmålet blitt et uunngåelig tema. Én etter én har butikkene dermed bukket under for sentraliseringspresset, og per dags dato finnes det ingen dagligvareforretninger på Stø.

Ekteparet Kyrre og Ingrid er bosatt på Stø, og for dem representerer nedleggelsene av dagligvarebutikkene uten tvil den mest synlige stedsforandringen. I deres øyne er det dette som virkelig *vises* i lokalmiljøet. De oppfatter også butikkmangelen som den største hemskoen for stedet, ved at den gjør innbyggernes hverdagsliv mer problematisk. Det fastboende ekteparet Gunnar og Haldis er av samme oppfatning. De vektlegger at sentraliseringen av butikkene innebærer betydelige praktiske utfordringer for flere grupper i lokalsamfunnet. Mobilitet har ifølge dem blitt en nødvendighet, og folk på Stø er avhengige av effektive transportmidler for å få hverdagen til å fungere. Personer uten tilgang til bil kommer dermed svært dårlig ut. Gunnar og Haldis påpeker at mange av de eldre innbyggerne, samt enkelte av fiskerne og de tilreisende turistene, sliter med denne transportavhengigheten. Med en lokalbuss som hverken har hyppige eller gunstige avgangstider, blir en enkel handletur for disse personene en ganske problematisk affære.

Det manglende butikktilbudet representerer en sterk kontrast til fortidens Stø. Dette motsetningsforholdet er noe blant andre Lill tar innover seg. Før hun som 20-åring flyttet til Oslo, hadde hun jobbet som fast ansatt og som vikar på tre av de fire kolonialforretningene i området. Hun forteller om hvordan butikkene hadde flere funksjoner i lokalsamfunnet. Ifølge Lill var disse viktige først og fremst i en praktisk forstand, ved at de forsynte folk med det de måtte behøve i sitt daglige liv. Butikkene var imidlertid også verdifulle som sosiale arenaer. De fungerte som sentrale *samlingspunkt* for befolkningen. Særlig den ene butikken ved Strandboden ble brukt som en slik møteplass, og Lill forteller at disse lokalene til tider var stappfulle av folk:

Lill: De dro kun til Sortland hvis det var noe spesielt de trengte, men ellers angående mat og sånt, det kjøpte de jo på Stø. Det var jo ingen som dro avgårde ettersom jeg kan huske. Butikken der jeg var fast ansatt, den var jo *stappfull* av folk da jeg jobbet der. Da var det gammelstøytene som sto der og spyttet skrå i bøttene der. (Hege ler) Ja, det var sånt vet du. Der sto alltid masse folk der.

Hege: Var det et slags samlingspunkt?

Lill: Ja, den butikken var samlingspunktet. Det var helst den butikken da, jeg kan ikke huske at det var så mye der borte i Klokkarvika. Men her var der alltid mye liv. Jeg husker spesielt på julaften – da kom jo varebilen med melk og varer. Da sto de alltid og ventet for å få melk, for de skulle ha melk til grauten. Og butikken var *full* av folk. Jeg husker spesielt godt de gammelstøytene – han farfar og de i den generasjonen – som sto og radlet der og pratet (Intervju 13: 5).

Lill uttrykker et savn etter denne typen samlingspunkt når hun besøker hjemstedet i dag. For henne var butikkene en plass hvor hun tidligere kunne treffe på gamle kjente, og dette er en mulighet hun føler at hun har mistet i etterkant av sentraliseringen. Det samme savnet kommer også til uttrykk hos Kyrre og Ingrid, dog med en noe ulik begrunnelse. De vektlegger at butikker og kaféer bidrar til å etablere og opprettholde et sterkt lokalt fellesskap. Dette er en noe de mener er særlig viktig for Stø med hensyn til den omfattende arbeidsmigrasjonen som i dag finner sted. De forteller at mangelen på et ordentlig samlingspunkt i bygda medvirker til at kontakten mellom migrantene og de norske fastboende er og forblir minimal:

Kyrre: (D)e holder seg mye for seg selv. Og det er klart at de er mye på jobb også. Og når det da ikke finnes noe samlingspunkt – kanskje hvis det hadde vært en kafé som hadde vært åpen, da kunne vi kanskje fått noe mer med dem å gjøre. Men der er jo ikke det.

Hege: Nei det blir ikke noe samlingspunkt?

Kyrre: Nei, nei. Før hadde vi jo butikken. Og der treftes folk og pratet om løst og fast. Men den er borte. Da blir det litt sånn amputert (Intervju 1: 3).

Sentraliseringen av nærbutikkene beskrives altså som både en praktisk og sosial utfordring for Stø. Informantene vektlegger hvordan tilbudene er vanskelig tilgjengelige for enkelte samfunnsgrupper, og etterlyser et samlingspunkt for å opprettholde det lokale fellesskapet. Foruten disse utfordringene, avdekker intervjumaterialet også en annen problematikk – nemlig at sentraliseringen fører til at Stø ofte oppfattes som «litt for langt unna alt». Informantene fremhever at avstanden til viktige tilbud gjerne føles for stor for unge mennesker. Dette perspektivet kommer ikke minst til uttrykk i deres tanker om barnehage- og skoletilbudet. Husjord barneskole, som inkluderte både barnehage og SFO, ble på slutten av 1990-tallet lagt ned. Stengingen skyldtes til dels Norges generelle sentraliseringspolitikk, og til dels at barnetallet på Stø hadde sunket betraktelig i de foregående årene. Med altfor få barn var det ikke mulig å opprettholde tilbudet. Gunnar og Haldis forteller at denne stengingen markerte starten på en negativ utvikling, og at den derfor også ble møtt med betydelig motstand fra lokalbefolkningen. Kampen var imidlertid til ingen nytte.

Å fjerne barneskolen ser i dag ut til å ha ytterligere forsterket den negative befolkningsutviklingen, og antallet småbarnsfamilier på Stø har i de siste årene nådd et kritisk punkt. Gunnar og Haldis understreker at mangelen på et lokalt skoletilbud er en av hovedårsakene til rekrutteringsproblematikken i bygda. Lill påpeker på tilsvarende vis at fraværet av skole og barnehage innebærer praktiske utfordringer som vanskelig lar seg ignorere av unge familier:

Lill: (D)et er klart at folk ser jo på at det ikke er skole og sånt, og det er jo et aber. Det er jo upraktisk for folk at hvis de skal ha unger i barnehage, må de kjøre dem til Myre. Så jeg ser jo det at det er ikke så lett. Det er jo mye enklere på bo på Myre, for der har du alt i nærheten (Intervju 13: 13).

Flere av de andre informantene fremhever også dette, og i den forbindelse beskriver de en slags ond sirkel. De forteller at unge mennesker i etableringsfasen gjerne ønsker å bo nærmere skole- og barnehagetilbud. De vurderer derfor Stø som et mindre aktuelt bosted. Dette fører videre til at mulige lekekamerater og andre småbarnsfamilier tynnes ut i rekkene, noe som skaper enda et argument for ikke å bosette seg i området. I innbyggernes øyne tippes dermed vektskålen i feil retning, og det blir følgelig stadig vanskeligere å sikre en ny befolkningstilslutning.

4.1.2 Utdanning og manglende jobbmuligheter- Årsaker til forgubbing

Ved siden av sentraliseringen, vektlegger informantene også utdanning som en avgjørende faktor for utflyttingen fra fiskeværet. På spørsmål om denne tendensen fremhever flere at

utdannelse i dag har blitt langt mer tilgjengelig for bygdeungdom. Noen påpeker også at den har blitt et «krav» til de unge. Trond, som er bosatt på Myre, er blant dem. Han forteller at han har observert denne tendensen i hele Øksnes:

Trond: Alle *skal* ut og alle *skal* ta en teknisk utdannelse. Det har skjedd en brytning i samfunnet nå, for tidligere var folk egentlig ganske spredt utover området her. Men så ble det en slags samling på Myre etter at det ble administrasjonssenteret i kommunen fra 1950-tallet og utover. Så folk har egentlig ikke fått et skikkelig fotfeste (Intervju 12: 1-2).

Ifølge Trond *forventes* det at unge øksnesværingene skal flytte ut og ta en utdannelse.³⁶ De andre informantene beskriver på tilsvarende vis hvordan skolegangens plass i folks liv har endret seg drastisk siden 1950-tallet. De understreker at veien ut i fiskebåten ikke lenger er «selvsagt». For dem fremstår dagens utdanningssamfunn dermed som en utfordring for den lokale fiskerikulturen så vel som for stedets befolkningsutvikling. Arthur, som selv har arbeidet som fisker på Stø, påpeker at det å være fisker riktignok ikke var så voldsomt attraktivt før heller. Folk på denne tiden hadde imidlertid *færre valgmuligheter*. Når utdanning var noe som krevde mye penger, noe de fleste ikke hadde, var det å komme seg ut i sjarken og ro fiske den mest logiske løsningen økonomisk sett. Ifølge Arthur var det derfor naturlig at unge gutter ble fiskere etter endt grunnskoleutdanning.

Arthurs bror, Rolf, forteller på samme måte at unge mennesker for 60-70 år siden gjerne ble værende igjen, nettopp fordi de ikke hadde noen utdanningsmuligheter. Han understreker videre at dagens krav om utdanning medvirker til en stadig økende grad av «forgubbing» på Stø. Ifølge Rolf er denne skjeve aldersfordelingen også en utviklingstendens som vanskelig lar seg motvirke, ikke minst fordi de lokale jobbmulighetene er meget begrensede. Flere av innbyggerne påpeker på tilsvarende vis at arbeidsmulighetene i nærområdet i stor grad er sentrert rundt fiskebruket og hvalsafarien. Det finnes derfor svært få attraktive jobber for de med høyere utdanning, og ungdommen er dermed på mange måter «nødt» til å reise bort. Som Gunnar forteller:

Gunnar: Det burde jo komme unge folk til, men du skjønner, de har jo ikke noe annet valg. Skal de ha arbeid for eksempel, så må det jo bli på fiskebruket, og det er vel ikke alle som er interessert i fisk. Og de

³⁶ Trond forteller også at mange ungdommer i kommunen i dag ikke har noen sterk identitet og stolthet i forhold til deres nærområde. For ham er det svært viktig å arbeide for å endre på dette. Han understreker at det ikke minst er en forutsetning for det regionale reiselivets fremtid. Dersom flestparten av ungdommen enten flytter bort eller mangler både kunnskap og tilknytning til deres fødested, vil det naturligvis også bli problematisk å drive med en fremtidig turistformidling. Ifølge Trond må man derfor først og fremst gjøre ungdommen kjent med området de bor i, og deretter satse på reiseliv.

som går skole, de må jo ut å få seg arbeid. Så det ser ut til at det er mer fraflytning enn tilflytning. Det er noen få unge her som er produksjonsdyktige nær sagt, så det er klart at hvis det fortsetter slik så kan man jo regne med at det forgubbes her, og at vi må ha import av fremmedfolk og andre (Intervju 12: 4).

At fiskeriarbeid er lite interessant, bidrar altså ifølge Gunnar til å skyve ungdommen ut av Stø. Dette er en gjennomgående observasjon blant informantene. De fremhever i den forbindelse at det riktignok er et alternativ å søke jobb innenfor offentlig sektor, men at dette også ser ut til å være av liten interesse. Unni, som selv er ansatt ved Teknisk Etat i Øksnes kommune, har erfart dette på nært hold. Hun forteller at den kommunale sektoren sliter med å få tak i fagfolk. Ifølge henne foretrekker de fleste heller å arbeide innenfor privatsektoren, der lønnsforholdene er langt bedre. Nilsen (2011) har beskrevet denne problematikken som en generell utviklingstendens i nord. Han påpeker at det i dag finnes svært få næringer utover offentlig administrasjon og tjenesteyting langs de nordnorske distriktsområdene. Ifølge ham er denne begrensede variasjonen i jobbmuligheter en av hovedårsakene til at flere nordnorske fiskevær og kystbygder i de siste årene har blitt tappet for aktiviteter og folk (2011: 235).

Forgubbingen på Stø har i de senere år fått konsekvenser i form av at stadig flere hus har blitt gjort om til ferieboliger. Idet de eldre har falt ifra, har familiemedlemmer gjerne beholdt husene for privat bruk om sommeren. Boligene blir imidlertid stående ubebodde store deler av året. Innbyggernes holdninger til dette er motsetningsfylte. Ekteparet Svein og May, som er fastboende på Stø, understreker feriehusordningens positive konsekvens. De fremhever at denne bidrar til at få hus i bygda står tomme. For dem er det viktigst at husene til en viss grad er i bruk, og at de ikke står og forfaller. Det fremstår dermed som mindre vesentlig hvorvidt folk bor i dem på en permanent basis eller ei. Andre lokalinnbyggere oppfatter derimot feriehusordningen som mer problematisk. De vektlegger i stedet de negative implikasjonene av at folk ikke vil selge boligene, og understreker at det ville være langt mer gunstig dersom husene ble kjøpt av nye, unge fastboende. Kyrre og Ingrid fastholder dette, og forteller at stadig flere ferieboliger skaper problemer for rekrutteringen av nye innbyggere:

Kyrre: Ja, det er mange som vil tilbake hit – eller «mange og mange» – to av våre har jo flyttet og fått seg hus her, og de bor her. Så der er jo stadig etterspørsel etter hus!

Ingrid: Det er faktisk det. Så der er husmangel. Men det er en del hus som står tomme – det er mange som ikke vil selge, sant. (...) Det er jo deres hus, så man kan jo ikke si at det skal de ikke gjøre. Men det blir jo en del døde punkt for å si det sånn. Så det er faktisk en hemsko at folk sitter på husene når de er her så lite.

Kyrre: Det er jo din rett til å beholde huset hvis du vil det.

Ingrid: Ja, det er jo det. Men sett sånn utenifra, så er det jo trist (Intervju 1: 3-4).

Ved at folk velger å beholde husene uten selv å bruke dem i særlig grad, medvirker de altså til at det blir husmangel på Stø. Når nye innbyggere mot all formodning velger å etablere seg der, finnes det dermed ikke tilstrekkelige boligmuligheter. Dette er et problem som også Rolf og Arthur poengterer. De mener at dersom flere hus hadde vært ledige, ville sannsynligvis ikke bare ungdom, men også flere av de utenlandske arbeiderne, ha bosatt seg på Stø.

4.1.3 Urbane preferanser – Mindre gyldige flyttebegrunnelser

Boligproblematikken til side, er det likevel en kjensgjerning at de utflyttede ungdommene på Stø utgjør en langt større gruppe enn dem som flytter tilbake. Ifølge mange av informantene skyldes dette til dels også en sentralisert, urban bostedspreferanse som sirkulerer blant de unge. De mener at denne fører til at Stø oppfattes som altfor perifert og «ukult». Per jobber i Oslo til daglig, og han påpeker at fraflytningen ikke nødvendigvis skyldes de begrensede jobbmulighetene eller de geografiske avstandene i området. Ifølge ham henger flyttestrømmen snarere sammen med denne urbane preferansen:

Per: Jeg arbeider jo selv i Oslo, og jobber sammen med folk som må bruke en time hver dag for å pendle. Bruker du en time her, så er du kommet deg forbi Sortland! Så sammenlignet med Oslo, burde det egentlig ikke være noe problem å bo her på Stø og jobbe på Sortland. Men jeg tror det at det ikke er «kult» nok. Mange unge ønsker å bo på et større tettsted og ha en følelse av at de er «der det skjer» (Intervju 8: 7).

Sammenlignet med de andre flyttemotivene, stiller informantene seg noe mer kritiske til dette urbane ønsket. Som det tidligere har blitt antydnet uttrykker innbyggerne stor forståelse for ungdommens ønsker om utdanning og interessante jobber. De erkjenner også barnefamiliers praktiske behov for å bo i nærheten av sentrumstilbud. Flere poengterer at det å bo i periferien er en mer tungvint løsning, og at pendling og kjøring over lange avstander ikke er noe som passer inn i alle unges familieliv. Informantene opplever det riktignok som trist at dette fører til en negativ befolkningsutvikling. Likevel fremstiller de disse praktiske utfordringene som gyldige og forståelige flyttegrunner. Å bosette seg sentralt *kun for urbanitetens skyld*, ser de derimot ut til å regne som mindre «legitimt».

Holdningsmessige urbaniserte flyttebegrunnelser møtes altså av langt mindre aksept enn ungdommens praktiske motiver for å flytte. Informantene forstår riktignok sentrumskjernes attraktivitet, og de setter derfor ikke spørsmålsteget ved at de unge ønsker å benytte seg av urbane tilbud. Deres hovedinnvending dreier seg heller om det de oppfatter som en

unødvendig problematisering av relativt korte kjøreavstander. De understreker at avstandene fra Stø til Myre og Sortland ikke er så uoverkommelige som mange skal ha det til. Sentrumsområdenes jobbmuligheter og urbane tilbud er ifølge dem i aller høyeste grad innenfor folks rekkevidde – uavhengig av om de er bosatt på Stø eller ikke. Jeg er for min del stort sett enig i deres synspunkt, og forteller derfor om bilkøene og rushtrafikken i Bergen. Informantene rister da oppgitt på hodet, og poengterer at de lite trafikkerte veiene i området gjør at de kan kjøre både dobbelt så langt, og vel så det, i løpet av den samme tiden jeg bruker på å snegle meg fra Danmarks plass til Haukeland. Kyrre og Ingrid understreker at dette også er noe ungdommen burde bli gjort oppmerksomme på – at gresset faktisk *ikke* er grønnere på den andre siden. Selv om man flytter til en storby, må man likevel bruke tid på transport, og tidsklemmen er derfor noe man må forholde seg til like mye i byene som i distriktene:

Ingrid: Ja, man må ikke være naiv og tro at man ikke trenger å bevege seg bare en kommer til en større plass. (...) Men det er jo grønnere på den andre siden bestandig. Vi har jo begge bodd i byer, og vi er ferdig med det. Og to av barna våre har bodd i byer, og de vil ikke det.

Hege: Men det er gjerne det som må til.

Ingrid: For at man skal se hvor fint man har det ja.

Kyrre: Gresset var i alle fall ikke noe grønt på mi side – jeg bodde på Grünerløkka i Oslo!

Ingrid: Ja, og i dag er det «den hotte plassen» (Intervju 1: 18).

Samtalen med Kyrre og Ingrid avdekker en bostedspreferanse som er grunnleggende forskjellig fra den som tilsynelatende preger mange av ungdommene. Den illustrerer samtidig en preferanse som er allmenngyldig for alle informantene. I intervjumaterialet er det en generell tendens at det usentrale og perifere beskrives som noe positivt, og det poengteres ofte at periferien innehar mange gode og viktige kvaliteter som er utilgjengelige på mer sentrale plasser. Informantene stiller seg også noe uforstående til hva det «kule» ved urbane steder innebærer – det være seg Myre, Sortland eller Grünerløkka i Oslo.

Aldersfordelingen blant deltakerne i min studie kan være én forklarende årsak til disse sprikende bostedspreferansene. Størsteparten av dem jeg intervjuet er i femti- og syttiårene, mens de yngste er i trettiårene. Ingen av dem tilhører altså ungdomsgenerasjonen. Ved første øyekast kan det derfor synes som om de motstridende verdiene skyldes en *generasjonsforskjell*. Forskningslitteraturen betoner den samme tendensen. Som vi alt har sett i kapittel 1 og 3, har det blitt hevdet at dagens individualistiske samfunn innebærer at det blir stadig viktigere for unge mennesker å realisere sine egne evner, drømmer og behov. Å bli

værende i hjembygda blir dermed i mange tilfeller det minst aktuelle alternativet (Strøksnes 2006: 72).³⁷

Sentraliserte bostedspreferanser har også blitt beskrevet som særtypiske trekk ved den moderne ungdomskulturen. Karlsen Bæck (2002) er blant dem som har drøftet dette. I hennes tidligere nevnte doktorgradsavhandling beskriver hun hvordan ungdom i nord gjør sine valg av utdanning, yrke og bosted ut fra preferanser som er formet i et spenningsforhold mellom det tradisjonelle og det moderne – mellom fiskebåten og utdanningssystemet. Under feltarbeidet avdekket hun et tydelig «urbant ethos» blant distriktsungdom. På bakgrunn av dette hevder hun at moderne ungdom, uavhengig av geografisk lokalisering, deler et sett av felles verdier, normer og forestillinger om hva som er *det gode liv*. Denne typen forestillinger kan ifølge henne knyttes til det livet man presenteres for gjennom massemedia, massekulturen og den senmoderne kulturen. Hun påpeker at den urbane livsformen står sentralt i denne massekulturen, og at tilgangen til det urbane livet med kafeer, butikker, kulturscener, musikkscener og sentrumsaktiviteter i den forbindelse verdsettes høyt. Det rurale knyttes på sin side i større grad til det bakstrevske, det gammeldagse, og det som er mindre hipt og trendy (2002, i Karlsen Bæck 2012: 117ff).

Det kan helt klart hevdes at et slikt urbant ethos innvirker på fraflytningen på Stø. Mitt intervjumateriale indikerer imidlertid samtidig at urbane bostedspreferanser ikke nødvendigvis er noe særtypisk for *dagens* ungdom på Stø. Anne Margrete og Lill, som begge var ungdommer på fiskeværet mellom 1950- og 1970-tallet, forteller at ønsket om noe mer urbant og sentrumsnært var en avgjørende årsak til at de valgte å flytte bort. Som tenåringer opplevde de stedet som kjedelig, slumrende og altfor gjennomsliktig, og de søkte derfor mot større byer. I sin ungdom bodde og arbeidet Anne Margrete i den store Husjord-gården, men etter kun ett år flyttet hun bort. Om dette sier hun:

Anne Margrete: (D)a jeg var ferdig med det året så tenkte jeg litt sånn «Uff, så kjedelig på Stø. Reis bort, reis bort!» (Latter). Så jeg reiste til og med til Ålesund og gikk på gymnas der. Jeg bodde hos en tante der, i stedet for å bo nærmere her. Men da jeg var ferdig med det, så tilbrakte jeg hver sommer her, så sant jeg var i Norge (Intervju 5: 1).

Anne Margrete forteller at det var først etter hun ble eldre, at hun begynte å sette pris på Støs stedlige kvaliteter. Lill uttrykker tilsvarende erfaringer. Hun påpeker også at det var en slags «trend» å flytte på 1970-tallet. Ifølge henne dannet denne trenden, sammen med ønsker om å

³⁷ Se også f.eks. Taylor (1998) og Kramvig (2011).

bo urbant, en avgjørende faktor for datidens flyttestrøm. Lill poengterer imidlertid at både hun og flere andre, snarere begrunnet sine valg med de begrensede jobbmulighetene i bygda. I ettertid har hun derimot innsett at arbeidsambisjonene i realiteten spilte en mindre viktig rolle. Hun forteller at da hun ankom Oslo, fortsatte hun med butikkarbeid som før. Når hun i dag ser tilbake på dette, beskriver hun derfor tilværelsen i hovedstaden som «å gå fra asken til ilden».

Verdigrunnlaget i den urbane preferansen ser altså ut til å ha gjort seg bemerket helt siden Støs «glansdager», da det fremdeles bodde mange barnefamilier på plassen. Ut fra Anne Margrete og Lills beskrivelser synes dermed motsetningen mellom informantene og de utflyttede ungdommenes bostedspreferanser ikke utelukkende å skyldes en generasjonsforskjell. Den dreier seg tilsynelatende like mye en *aldersforskjell*. Kan man da hevde at det å søke bort fra hjembygda – og ut mot den urbane verden – er en *generell* tendens blant unge mennesker? Er dette et behov eller et ønske som kjennetegner ungdommers mentalitet, uavhengig av hvilken tid de lever i? Mitt materiale er ikke tilstrekkelig til at jeg kan trekke noen definitive konklusjoner. Likevel gir Lill og Anne Margretes intervjuer relativt tydelige indikasjoner på at dette er tilfelle.

Ytterligere belegg for en slik antakelse kan også finnes hos Strøksnes (2006). Han hevder at ungdomsfracflytningen i Nord-Norge henger nært sammen med psykologiske og eksistensielle årsaker. Han påpeker at dette var noe Brox (1966) ikke rettet nok oppmerksomhet mot. Brox fokuserte først og fremst på de *økonomiske* årsakene til at ungdom ble værende eller forlot hjembygda. Han mente at dersom de unge fikk tilbud om hus og jobb, eller hvis forholdene ble tilrettelagt for småbruksdrift og kystfiske, ville svært mange velge å bli. Strøksnes argumenterer på sin side for at *mentalitetmessige* faktorer utgjør minst like viktige flyttedrivkrefter – både på 1960-tallet og i dag. Han hevder at «sunne» unge mennesker generelt sett er sultne på verden. Ifølge ham vil de sluke mest mulig av det den har å by på, *særlig* når de kommer fra utkanten og lever i et rikt land som gir dem mulighet til dette (Strøksnes 2006: 71). At dagens flyttestrøm på Stø fremstår som langt tydeligere i dag, henger trolig sammen med nettopp denne økte muligheten. Med velferdsstatens fremvekst har det å flytte blitt et privilegium som alle norske bygdeungdommer har. Fraflytningsstrømmen i periferien har dermed naturligvis også økt i omfang.

4.2 Den nødvendige utenlandske arbeidskraften

Fraflytningsstatistikken er riktignok stor og faretruende på Stø, men som jeg tidligere har vært inne på, peker migrasjonsbevegelsen ikke bare i utgående retning. Den peker også *innover*, og Stø har de siste årene tatt imot en økende innvandringsstrøm av europeiske arbeidere. «Det internasjonale fiskeværet» eller «det multikulturelle Stø» er karakteristikkene som bunner i denne innvandringen, og lokalinnbyggerne uttrykker en tydelig stolthet over denne typen betegnelser. De har også en meget positiv innstilling til arbeidsmigrasjonen, og fremhever til stadighet den viktige rollen disse nye gruppene spiller i lokalsamfunnet. I de neste avsnittene vil jeg gå nærmere inn på hvordan informantene beskriver arbeidsinnvandringen, og hva som ligger til grunn for deres positive holdninger. Jeg vil hovedsakelig fokusere på arbeidsmigrantene ved det lokale fiskebruket, siden det er denne utenlandske gruppen de fastboende informantene tildeler mest oppmerksomhet.³⁸ Jeg vil imidlertid også trekke inn hvalsafariens bruk av europeiske sesongansatte når jeg deretter drøfter den utenlandske arbeidskraftens nødvendighet på Stø.

4.2.1 Arbeidsmigrantene - En livsbetingelse for det lokale fiskeriet

De finske fiskebruksarbeiderne utgjør i dag den største migrasjonsgruppen på Stø, og denne innvandringen har hatt en enorm vekst siden den startet for omlag ti år siden. Med stor arbeidsledighet i Finland og tilsvarende dårlige kår i mange andre EU-land, har Nord-Norge representert et attraktivt alternativ for mange finske arbeidssøkende. Ved Gunnar Klo AS har det også vært mange ledige fiskeriarbeidsplasser, og Stø har følgelig blitt et populært migrasjonsmål. Finlenderne har etter hvert blitt såpass mange på Stø at de nærmest har skapt et eget lite samfunn nede ved fiskebruket. Finske trafikkskilt er satt opp, og langs husveggene henger gateskilt som forteller at du nå har kommet til «Lille Finland». I tillegg til finlenderne, sysselsetter fiskebruket også et stort antall baltiske sesongarbeiderne i de mest hektiske fiskerimånedene. De kommer til Stø av de samme økonomiske årsakene som den den førstnevnte migrantgruppen, og som vi alt har sett, utgjør også disse en tilsvarende voksende gruppe på fiskeværet.

Mange av informantene beskriver arbeidsinnvandringen som det mest åpenbare aspektet ved Støs endring. Enkelte mener også at fiskebrukets anvendelse av utenlandsk arbeidskraft er ett av de få særlig synlige tegnene på at stedet har gjennomgått en omskiftning. I lokalsamfunnet ser det videre ut til å sirkulere en bemerkelsesverdig positiv holdning til innvandringen, og

³⁸ Mulige forklaringer på at fiskebruksarbeiderne får mest oppmerksomhet redegjøres for i kapittel 5.

konflikter og misnøye over at disse gruppene kommer og «tar jobbene» fra de lokale er ikke-eksisterende. Det eneste negative aspektet som nevnes er at migrantene holder seg for mye for seg selv, og dermed ikke blir fullstendig integrert i fellesskapet.

Informantene legger vekt på at arbeidsmigrantene er *nødvendige* for at aktiviteten ved fiskebruket skal kunne opprettholdes. De fremhever at disse sløyer og fileterer fisken, og eigner linene som fiskerne skal bruke. Ifølge Rolf og Arthur har dette bidratt til at forholdene for fiskerne har blitt langt bedre enn tidligere. Fiskerne kan nå bare komme til kaia, ause fisken på land, og så gå hjem, mens arbeidsoppgavene før og etter fangsten utføres av de utenlandske arbeiderne ved bruket. Arthur forteller også at han har observert at fiskeryrkets appell hos de unge har økt i de siste årene. Ifølge ham skyldes dette til dels moderniseringen innenfor fiskeriet, der både redskaper, teknologi og arbeidslokaler har blitt bedre. Han understreker imidlertid at en del av æren også må gis til de finske og baltiske arbeiderne. Ved å overta den mindre attraktive delen av arbeidet – som tidligere måtte gjøres av fiskerne selv – medvirker migrantene ifølge Arthur til at fiskeriet fremstår som en mer fristende næringsvei for mange ungdommer. Han forstår derfor bruken av utenlandsk arbeidskraft som en svært positiv faktor for fiskeryrkets rekrutteringsmuligheter.

Arthurs beskrivelse danner et langt mer optimistisk bilde av arbeidsinnvandringen enn det som har blitt presentert av Brox (2011). Som jeg var inne på i kapittel 1, oppfatter Brox de nordnorske fiskeribedriftenes økende bruk av utenlandsk arbeidskraft som bekymringsverdig. Hans hovedargument er at dette kan føre til at lønns- og arbeidsforholdene blir så dårlige at ingen nordlendinger vil ønske å jobbe innenfor næringen. Rekrutteringen av nordnorsk ungdom vil ifølge Brox dermed bli ytterligere problematisk. Han mener også at dette i tillegg vil gjøre det vanskelig å sikre bosetting av nye familier i de kystnære lokalsamfunnene. Etter Brox' mening vil derfor flere tettsteder i Nord-Norge bli skadelidende dersom fiskeribedriftene i landsdelen fortsetter å foretrekke mobile, lavtlønnede arbeidsinnvandrere (2011: 164).

Som en kontrast til dette ser det derimot ut til at bruken av utenlandske arbeidere ved Gunnar Klo AS har *fordelaktige* konsekvenser for den lokale fiskerinæringen. Fiskernes lønnsforhold påvirkes ikke, siden arbeidsmigrantenes virkeområde er begrenset til de landbaserte arbeidsplassene. Disse arbeidsplassene er det i utgangspunktet få nordmenn som ønsker å involvere seg i, og de nye arbeiderne overtar dermed et arbeidsfelt som ellers ville ha slitt med sysselsettingen. Som Arthur påpeker, hindrer dermed ikke de nye arbeiderne rekrutteringen til

fiskeriet. De bidrar tvert imot til at fiskeryrkets attraktivitet *øker*. I tillegg bidrar de til en viss positiv bosettingsutvikling, ved at flere av dem slår seg ned med sine familier i nærområdet.

4.2.2 De kresne nordmennene

Arbeidsmigrantene på Stø anses som viktige for lokalsamfunnet først og fremst fordi de bidrar til å fylle jobber som av ulike grunner ikke er interessante for nordmenn. Fiskebruksarbeidets lave attraktivitet er et gjennomgående tema blant informantene, og den kollektive oppfatningen synes å være at nordmenn generelt sett blir stadig mer *kresne* på arbeidsmarkedet. Rolf og Arthur vektlegger at denne typen kresne holdninger innebærer at arbeid i fiskeriindustrien i dag har blitt fullstendig utelukket for mange norske ungdommer. Utenlandsk arbeidskraft er derfor i ferd med å bli en nødvendighet:

Arthur: (D)et hadde ikke røkt ut av pipene her hadde det ikke vært for at disse finskene steppet inn og tok over jobber innenfor fiskeriene her. Ja, hvis ikke tror jeg ikke det ville vært noen fiskerier igjen.

Hege: Ja, at de har holdt hjulene i gang?

Arthur: Det vil jeg påstå.

Rolf: Ja, det er jo fordi nordmenn har fått det så godt at de orker ikke å gjøre visse typer arbeid. Så derfor blir det svensker og finner som kommer og tar de jobbene som nordmenn ikke vil ha.

Arthur: Og så begynner jo nordmenn også å bli så høyt skolert, at de går vel fanken ikke på fiskearbeid og sånn. Du ser flere steder at de støvsuger markedet for å finne nordmenn til å jobbe, men de får ikke folk altså!

Rolf: Nei, det er fordi det er industriarbeidsplasser, og det er jo ikke nordmenn lenger interessert i (Intervju 9: 5).

Ifølge Arthur og Rolf har nordmenn blitt «for fine på det». Dette er en oppfatning de deler med Per, som forteller at det å egne line ikke er et «fint nok» yrke i dag. Hvalsafarileder Camilla beskriver også den samme tendensen, og hun presiserer at de utenlandske arbeiderne fyller opp jobbene som nordmenn gjerne synes er *drittjobber*. Både hun og Per påpeker at folk fra Russland, Finland og andre land med stor arbeidsløshet, har en helt annet holdning til dette. For disse representerer fiskebruksarbeid i større grad en jobb som gir forbedret økonomi, og som dermed legger forholdene til rette for at de kan komme til Stø og leve godt med sine familier.

Camilla forteller videre at hun har observert den samme norske kresenheten når Arctic Whale Tours søker etter sommervikarer. Samtlige av bedriftens guider og marinbiologer kommer fra

andre europeiske land, og mens interessen for å jobbe ved hvalsafarien er stor blant disse, er den ifølge Camilla forsvinnende liten blant de lokale ungdommene:

Camilla: (V) i merker jo det at vi får ingen søknader her fra norske ungdommer som vil jobbe her. Det er ingen sommerarbeidere fra Norge, mens det strømmer inn med ungdommer fra Sverige og ellers i Europa, som synes det er så eksotisk å komme hit. Men for nordmenn er det ikke slik. Nordmenn har en annen standard når det gjelder alt fra lønn til arbeidsforhold. Og hvalen er jo ikke eksotisk for de norske ungdommene. Mange av dem har jo vokst opp med hvalen, og de ser ikke det samme som turistene ser. Så når vi har utenlandske folk som jobber her, har de en helt annen *lidenskap* for det de arbeider med (Intervju 6: 6).

Camilla mener altså at hvalen er naturlig og ikke-eksotisk for de lokale ungdommene – for dem er den en del av «hverdagens virkelighet». Dette fører ifølge henne til at sommerjobber ved hvalsafarien fremstår som mindre interessante. Ungdommenes høye krav til lønns- og arbeidsforhold medvirker ytterligere til at de ikke ønsker å involvere seg i hvalsafarivirksomheten. Anne Margrete har også lagt merke til dette, og hun forteller at den lave interessen for denne typen jobber sannsynligvis henger sammen med at den norske ungdommen har en viss reservasjon mot å binde seg hele sommeren. Sommervikarene er dessuten innkvarterte under enkle forhold på den nedlagte Husjord-skolen, og de må i tillegg jobbe lange, intense arbeidsdager. Dette bidrar ifølge Anne Margrete til at jobbenes appell forblir svært liten.

Anne Margretes og Camillas observasjoner samsvarer i stor grad med Arbo og Hersougs (2011) teori om turistarbeidsplassenes lave attraktivitet i Nord-Norge. De fremhever at den nordnorske reiselivsnæringen i stadig større grad må baseres på utenlandsk arbeidskraft, fordi lokal, norsk arbeidskraft ikke er ønsket å ta disse jobbene. Dette gjelder også i kommuner med stor arbeidsledighet. Ifølge Arbo og Hersoug er dette en tydelig indikator på at mange av de turismerelaterte arbeidsplassene er dårlig betalte og lite interessante for nordmenn. De mener derfor at den nordnorske turistnæringen kan hevdes å ha kommet i samme posisjon som fiskeforedlingen kom i for 20 år tilbake – der nordmenn stort sett reserverer seg mot å jobbe innenfor næringsområdet (2011: 230).

De lave lønningene er imidlertid også gjort mulig av den økende arbeidsinnvandringen i Nord-Norge. Den utenlandske arbeidskraften kan i den forstand anses som ikke bare en nødvendighet, men også som en årsak til nordlendingenes synkende interesse for turismerelaterte jobber. Ved at landsdelen inngår i denne typen økonomiske globaliseringsprosesser, blir det nordnorske reiselivet dermed gjenstand for en

selvforsterkende prosess, der det blir mer avhengig av utenlandske arbeidere etter hvert som det sysselsetter stadig færre nordmenn. Dette representerer en tydelig parallell til Brox' (2011) pessimistiske forutanelse av arbeidsinnvandringens konsekvens. Selv om hans engstelse er rettet mot fiskerinæringen, og dermed ikke samsvarer med dette feltets utvikling på Stø, er Brox' teori altså i stor grad gjeldende for turistnæringen – både på Stø og i Nord-Norge for øvrig.

4.2.3 En motvekt til forgubbingen

Forhåpninger om at flere arbeidsmigranter vil slå seg ned på Stø, kommer også stadig til uttrykk i intervjumaterialet. Informantene fremhever at denne tilflytningen bidrar til å opprettholde et visst befolkningstall i lokalsamfunnet. De påpeker dessuten at migrantene representerer en gruppe med et lavere aldersgjennomsnitt, og at innvandringen dermed potensiell kan føre til et økt antall barnefamilier på Stø. I den forbindelse forteller flere av informantene også i positive toner om at enkelte av de lokale guttene allerede har funnet seg en partner blant de utenlandske jentene. I en bygd der utdanning fører til mangel på jenter, oppleves dette som både en nødvendighet og en svært gledelig utvikling. Håpet blant informantene synes med andre ord å være at arbeidsmigrasjonen til en viss grad vil motvirke den negative befolkningsutviklingen på fiskeværet. I den sammenhengen uttrykker de også en tydelig fremtidsoptimisme. Mange påpeker at fremtidens Stø trolig vil være befolket av enda flere migranter. Som Gunnar sier:

Gunnar: Jeg har ikke noe tro på det at Stø vil bli et avfolket fiskevær altså. Jeg tror det at det blir tilflytning, at vi får fremmedarbeidere nær sagt, som kanskje slår seg ned her og ser at de kan få seg en arbeidsplass og kan leve livet her. *Det* har jeg tro på (Intervju 2: 17).

For informantene fremstår arbeidsinnvandringen som en slags motvekt til forgubbingen. Deres tidligere nevnte stolthet over multikulturalismen synes også å bunne i at denne innvandringen tydeliggjør at fiskeværet ikke bare er en *fraflytningsplass*. Det er ikke kun et sted der folk forsvinner på grunn av dets «mangler» – det er også en plass som har noe å tilby nye innbyggere. I kraft av sine kvaliteter tiltrekker Stø nye innbyggere. Nettopp dette synes å være et viktig poeng for informantene å understreke.

4.3 Turismearbeidet – Ønsker om å bidra til lokalsamfunnet

Som vi alt har sett er informantene opptatt av å opprettholde lokalsamfunnet, og deres perspektiver på både fraflytningen og arbeidsmigrasjonen er sentrert rundt hvilke positive eller negative konsekvenser dette kan ha for stedet i fremtiden. Det samme fokuset kommer også til uttrykk i deres beskrivelser av turismen. Blant innbyggerne som er involvert i reiselivsarbeidet på Stø, er følelsen av samfunnsansvar et gjennomgående trekk. I de følgende avsnittene vil jeg gå nærmere inn på deres motivasjoner for sitt engasjement, og jeg vil redegjøre for hvordan de driver sine virksomheter ut fra overordnede formål om å støtte hjemstedets utvikling.

4.3.1 Reiselivstilbudenes samfunnsansvarlige motiver

De lokale reiselivsaktørene forteller om hvordan personlige ønsker om å oppnå liv og aktivitet på stedet i stor grad har vært styrende for deres beslutning om å involvere seg i turismen. Det har vært viktig for dem å etablere en bedrift som ville ha positive følger for både de tilreisende og for lokalsamfunnet, og deres håp er at de kan være med å bidra til et godt reiselivstilbud på fiskeværet. Turismen er riktignok for øyeblikket ikke omfattende nok til at den gir særlig stor økonomisk omsetning, og de fleste aktørene driver derfor med turisme ved siden av sine faste jobber. Deres fokus ser imidlertid ikke ut til å være rettet mot dette økonomiske aspektet, men snarere mot hvordan deres reiselivsarbeid kan bidra til å skape et positivt bilde av Stø på det internasjonale turismemarkedet. Ikke minst er de fokusert på hvordan en fordelaktig omtale av plassen vil kunne legge grunnlaget for en potensiell, fremtidig vekst i næringen. Gjennom sine virksomheter ønsker de derfor å skape blest omkring Stø, så vel som å tilrettelegge for trygge og gode opplevelser for turistene.

Kyrre og Ingrid etablerte Stø Safari AS for et par år tilbake. De forteller at de i forkant av oppstarten hadde fått flere henvendelser om å ta med turister ut på havet, og de hadde derfor over lengre tid snakket om å etablere et slikt tilbud. De hadde også observert at det var behov for arrangerte fisketurer, ikke minst fordi turistene på Stø generelt sett har en svært begrenset erfaring med havet:

Ingrid: (P)oenget er at vi har et farlig farvann for ukjente folk å fare i. Og vi har sittet og sett på folk som det bare er et under at ikke har forlist!

Kyrre: Jeg har jo vært ute og hentet folk også, og lost dem inn på land i dårlig vær.

Ingrid: Ja. Det er ikke så lurt for de som er grønne på det med havet. Og det er jo nitti prosent.

Kyrre: Ja, det er klart når en kommer fra en by og så ser du havet utfor her, og så tenker du det at det går godt an å være i båt her – det *må* det jo være, for det er ingen skjær som stikker opp. Og så farer de ut, i *all slags vær*! Jeg var ute og loset på land noen tyskere, det var vel en fire eller fem tyskere i én båt. Og da var det så dårlig vær utfor her at det var ingen som var ute og fisket av fiskerne her. Og da var disse ute i en bitteliten trebåt! Der satt jo folk og øste ut av båten hele tiden.

Ingrid: De vet rett og slett ikke hva de holder på med. Så det er litt av bakgrunnen for at vi ser at vi kan frakte ut folk. At de kan være *trygge*, og at vi kan dra ut der det er fisk (Intervju 1: 8-9).

I Kyrre og Ingrids øyne er det altså mest forsvarlig om disse uerfarne turistene deltar på organiserte turer, heller enn at man lar dem dra ut på havet på egenhånd. Det var med andre ord behovet for en slik trygghet som lå til grunn for oppstarten av deres safarivirksomhet. Gunnar og Haldis startet på tilsvarende måte med rorbuutleie fordi de innså at det var behov for flere overnattingsmuligheter på Stø. De ønsket å forhindre at turistene kjørte derfra kun på grunn av manglende lokaler å sove i. Det samme gjelder for Svein og Mays utleievirksomhet. De forteller i tillegg at de syntes det var for galt at den gamle rorbua de hadde arvet av Sveins far, skulle stå og råtne ned. De bestemte seg derfor for å restaurere den og forsøke å leie ut lokalene til reisende.

Unni, som startet Made in Stø, har et liknende utgangspunkt. Hun forteller at hun fikk idéen til butikken etter å ha observert en mangel på denne typen tilbud i lokalsamfunnet. Da hun en dag skulle selge noen av sine keramikkprodukter, hadde hun stilt seg opp på kaiområdet like ved hvalsafarien. Mens hun sto der, registrerte hun hvordan de færreste av turistene hadde noe annet mål med sitt besøk enn å dra på hvalsafaritur. De fleste var derfor kun ute i noen timer med safaribåten, før de forsvant fra Stø omtrent like fort som de var kommet:

Unni: Og jeg sto og så på det – turistene kom om morgenen, kjøpte billetter og gikk om bord i båten. Så kom de på land igjen, satte seg i bilene og dro. Og jeg tenkte at «gudfader, hvis jeg hadde vært turist, er det ikke sånn jeg ville hatt det!»

Hege: Nei, sant.

Unni: Altså, det å bare ha muligheten til å gå ifra bobilcampen og ta seg en kopp kaffe en annen plass. Det trengte ikke å være noe sånt voldsomt, men bare slik at en kunne slå av en prat med noen. Ja, bare at her var noen ting! (Intervju 7: 1).

Made in Stø ble etablert et par år etter dette. Butikken drives av ren dugnadsånd, og Unni har selv prioritert å tilbringe hver sommerferie der siden oppstarten. Anne Margrete, som også har hjulpet til med vakter de siste to somrene, forteller at det er nettopp denne dugnadsånden som har ligget til grunn for hennes engasjement. Siden hun selv ikke driver med håndarbeid,

ønsket hun å hjelpe til på andre måter. Da det viste seg at butikken slet med å få vaktene til å henge sammen, syntes Anne Margrete det var flott å kunne støtte opp på den fronten.

Camilla har på liknende vis en samfunnsansvarlig tilnærming i sin drift av Arctic Whale Tours. Siden hun overtok som daglig leder i 2010 har hun arbeidet for å forbedre tilbudet og tilrettelegge for en mest mulig *ansvarlig turisme*.³⁹ Hun forteller at én del av dette ansvarsbegrepet går ut på miljøvennlighet og at de skal ta hensyn til natur- og dyrelivet. Begrepet dreier seg imidlertid også om at hvalsafarien skal være *en del av Stø*, samt at bedriften skal støtte de lokale reiselivsaktørene. For Camilla er det viktig at Arctic Whale Tours ikke blir regnet som et «eget», isolert tilbud, selv om det ikke er lokale innbyggere som driver det. Hun beskriver derfor samarbeidet med Made in Stø som svært positivt.

4.3.2 «Alle står sammen, skjønner du»

Konkurransen ser ut til nærmest å være et fremmedord blant reiselivsaktørene på Stø, og samarbeid og støtte trer i stedet frem som tydelige verdier. Gunnar og Haldis forteller at etterspørselen er såpass stor, at alle bedriftene får nok tilstrømning av turister uansett. Det er derfor ikke nødvendig å konkurrere om kundene. De understreker også at dersom deres rorbuer er fullbookede, henviser de alltid sine kunder videre til Svein eller campingplassen – og vice versa. «Alle står sammen», som Haldis sier.

Samtlige av de lokale reiselivsaktørene gir også uttrykk for en betydelig støtte overfor hverandres virksomheter, og de omtaler naboens suksess i svært positive ordelag. Deres fokus er tilsynelatende først og fremst rettet mot at et økt antall reiselivsbedrifter vil resultere i et mer helhetlig og tilfredsstillende reiselivsprodukt. Som den største leverandøren av turistopplevelser, får Arctic Whale Tours derfor stor støtte fra de andre lokale bedriftseierne, og flere fremhever at hvalsafaritilbudet er en av hovedårsakene til at så mange turister besøker fiskeværet. Ved å assosieres med Arctic Whale Tours, fremstår Stø ifølge dem som et spennende sted. Gjennom sin popularitet, bidrar hvalsafarien dermed også til at de andre lokale virksomhetene får en større kundekrets. Reiselivsaktørene anser derfor dette tilbudet som en betydningsfull fordel for reiselivsutviklingen. De uttrykker følgelig også forhåpningene om at bedriften vil fortsette å eksistere på Stø i fremtiden.

³⁹ Camilla forteller at begrepet om å drive ansvarlig turisme er noe som også verdsettes av turistene ved hvalsafarien. Hun påpeker at flere av gjestene er miljøbevisste mennesker, som er opptatt av natur- og miljøvern.

Denne formen for lokal støtte er imidlertid ikke forbeholdt Arctic Whale Tours alene. Da jeg utførte feltarbeidet, hadde Stø Safari AS nylig blitt etablert. Dette var derfor et samtaleemne som mange av informantene tok opp. Under intervjuene forteller de med stor begeistring om hvordan tilbudet allerede har hatt en enorm popularitet, og de beskriver safarien som en fordel for stedet på flere måter. Gunnar og Haldis er henrykte over det nye safaritilbudet, ikke minst fordi det trekker med seg flere kunder til Stø.

Svein understreker på sin side at det for ham oppleves som en langt tryggere løsning når han nå kan henvisse sine fiskelystne rorbugjester videre til Kyrre. Han forteller at han tidligere har hatt dårlige erfaringer med turister som drar ut på havet alene. Da han selv leide ut en båt for noen år tilbake, måtte han til slutt konkludere med at dette var altfor farefullt:

Svein: (J)eg måtte bare gi meg med det, for jeg turte det ikke. Det var nesten bare tyskere som ville ut på havet *uansett*, selv om det var storm ute og alt. Jeg ser jo på bobilcampen, der leier de ut små båter på rundt fjorten fot. Og de har mange ganger vært nødt til å få folk til å dra ut for å lete etter turister som har reist ut. Det var jo et år da to ungjenter på seksten-sytten år, hvis de var så gamle, fikk leie en båt, og de hadde dratt helt ut til Anda fyr! Og de hadde leid den for en time, og så hadde de gått på land på Anda fyr og lagt seg for å sole seg der. Det ble jo storleting etter dem! Så de hadde funnet dem heldigvis, helt der ute. Jeg hadde en gang noen tyskere, og da advarte jeg dem om at de ikke måtte ta ut båten, men de tok den i samme tiden. Og da tenkte jeg «aldri mer!» (Intervju 4: 4).

Siden turistene som regel ikke har den minste erfaring med havet, opplever både Svein og konen May det som en lettelse at de nå kan sende dem avgårde på trygge, ansvarlige turer med Kyrres safaribåt. De understreker også at Kyrre kan gi dem en bedre fiskeopplevelse, siden han både har det nødvendige utstyret og den tilstrekkelige kunnskapen om hvor de beste fiskefeltene ligger. Det innflyttede paret Dieter og Sabine fremhever det samme, og de synes det er bra at flere i lokalsamfunnet nå begynner å forsøke å tjene penger på turismen. Selv har de startet med kajakutleie, med mål om å bidra til at turistene blir på Stø over lengre tid. Om Kyrres safaritilbud sier de:

Dieter: Ja, og vi gleder oss jo også over at det fungerer. Og når man kommer sørfra og tenker på en fisker - ja, da ser de sånn ut som Kyrre! Som en viking! (Latter)

Sabine: Som vikinger ja!

Dieter: Ja, så han er egentlig den beste markedsføringen for seg selv. For han er *autentisk*. Og han vet hva han snakker om. Han sier at vi skal dra dit for å hente fisk - ikke for og «prøve» å få fisk - men for å *hente* fisk. For han *vet*, han har en god forbindelse (Intervju 3: 5).

4.3.3 Det fellesskapelige godet fremfor egen vinning og profitt

Mens Lofoten inntil nå har vært den store turistmagneten i Nord-Norge, har stadig flere turister i den siste tiden fått øynene opp for Vesterålen. Dette er noe informantene er svært stolte over. De har imidlertid store reservasjoner mot at *prisnivået* på deres reiselivsprodukter skal bli det samme som i Lofoten, og de fremhever at såkalte «Lofoten-priser» er noe de for all del ønsker å unngå. De fleste av de lokale reiselivsaktørene tar derfor langt mindre betalt for sine tjenester enn hva de i realiteten kunne ha gjort – i alle fall med hensyn til de relativt kjøpelystne turistene.

Svein og May forteller blant annet at de vegrer seg for å ta særlig høy leie for rorbua. Etter deres syn er det viktig at man ikke «priser seg ut», og dermed skyver bort potensielle kunder. Ifølge dem har dette skjedd flere steder i Lofoten. De har selv hørt om mange tilreisende som har takket for seg, og heller valgt å dra til andre steder – nettopp på grunn av de uoverkommelige prisene. Unni deler denne tankegangen, og ved Made in Stø er produktene over gjennomsnittet rimelige. Mens souvenirbutikkene langs Bryggen i Bergen selger masseproduserte strikkegensere til en glohet pris, er damene på Made in Stø fornøyde så lenge salget gir nok gevinst til å dekke innkjøp av nytt garn. Unni forteller at det var nettopp dette som var én av intensjonene med butikken – at turistene ikke skulle behøve å klage på prisene. Lofoten-priser var derfor uaktuelt:

Unni: Du må se det i forhold til hva du selv ville ha betalt for det. Votter til tohundre kroner er greit, men jeg kjøper ikke votter til trehundre kroner.

Hege: Ja mange turister er jo helt sjokkert over norske priser.

Unni: Ja, og de som kommer hit er jo mye folk i fra Sentral- og Sør-Europa, og det er klart at de kjøper ikke votter til en slik pris. Det hadde ikke jeg gjort i alle fall hvis jeg var dem. (...)Og jeg tror faktisk ikke vi har økt prisene på votter siden vi begynte, det er verst av alt! Jeg tror selbuvottene har kostet tohundre kroner, og ferdig med det. Og hvis det er noen som kommer og prøver å høyne med femogtyve kroner, så tenker folk litt sånn «herregud, har du sett hvor dyre votter!» (Latter). Nei, jeg synes det er greit altså. Jeg tror kanskje det betyr mer for turistene enn det det gjør for oss. Vi har såpass at vi får dekket garnet. Og vi har ingen votter som er så dyre at det er tohundre kroner i garn. Det er klart at det er dårlig med arbeidspenger, men strikke gjør vi jo uansett! (Intervju 7: 6-7).

Da *Øksnes Avis* i 2007 intervjuet damene på butikken, kom det på tilsvarende vis frem at «det er ingen av damene som blir rik av dette». Kvinnene drives snarere av et ønske om å skape aktivitet i bygda (Hansen 2007: 15).

For kvinnene på Made in Stø, så vel som for Svein og May, handler det altså ikke om personlig profitt, men om å bidra til lokalsamfunnet og det lokale reiselivet. Den kollektive ansvarsfølelsen er med andre ord i fokus. Dette er et gjennomgående trekk blant alle de lokale reiselivsaktørene. Samtlige understreker at profittinntjening ikke er et mål i seg selv. For dem er det viktigere å produsere gode opplevelser for turistene, og på den måten tilrettelegge for at flere vil besøke stedet i fremtiden.

Ifølge Arvid Viken (2011) er denne typen tankegang karakteristisk for de små, lokale reiselivsbedriftene i Nord-Norge. Han beskriver landsdelens reiseliv som todelt, hvor man har en fjernstyrt storskalaproduksjon på den ene siden, og lokale småskala bedrifter på den andre. Mens de store bedriftene ofte tar seg av større kunder og arrangementer, og bidrar til at næringen blir så stor som den er, står de lokale småbedriftene for produksjonen av *opplevelser*. Viken påpeker at disse virksomhetene ofte er knyttet til eiernes interesser og livsstil; profittmotivet er ikke nødvendigvis deres eneste eller dominerende verdigrunnlag. Ifølge ham holder faktisk denne typen bedrifter det gjerne gående på tross av dårlig inntjening (2011: 176-177).

Ut fra funn i en kvalitativ studie blant rurale reiselivsgründere, argumenterer også reiselivsforsker Ingeborg Nordbø (2009) for at eierne av denne typen bedrifter sjelden er motivert av profitt og økonomisk vekst. Ifølge henne er ikke turisme for dem et mål i seg selv, men snarere et middel til å forbedre og vedlikeholde deres gitte hverdagsliv (2009: 11ff). Særlig er dette tilfelle med familiebedrifter i periferien:

(W)ithin the context of entrepreneurship, family businesses may mesh domestic and business dimensions towards the attainment of lifestyle goals, and particularly in rural and peripheral locations, the maintenance and protection of a certain lifestyle might be prioritized over a commercial focus on profit maximization (Nordbø 2009: 109).

4.4 Et fiskevær i spenningsfeltet mellom før-modernitet og modernitet

Mens dagens moderne samfunn ofte karakteriseres som et samfunn preget av individualistiske og kosmopolitiske orienteringer – der det tradisjonelle lokalsamfunnets struktur løses opp – vender innbyggerne på Stø seg tilsynelatende i motsatt retning. Som vi alt har sett, vurderer de utviklingen på hjemstedet først og fremst ut fra hvorvidt den gagnar lokalsamfunnet eller

ikke. Det *fellesskapelige godet* stilles på denne måten i sentrum for deres refleksjoner. De ser ikke ut til å innta hverken en individualistisk eller kosmopolitisk orientering, og i den forstand skiller de seg fra hvordan «typiske» moderne individer har blitt skildret i forskningslitteraturen. I hvilken grad kan man da si at dette lokalsamfunnet er «moderne»? I de følgende avsnittene vil jeg gå nærmere inn på hvordan Stø og stedets innbyggere kan plasseres i forhold til kategoriske inndelinger av moderne versus før-moderne samfunn. Jeg vil først redegjøre for hvordan modernitetsteorier har trukket skillelinjene mellom de to samfunnstypene, før jeg deretter drøfter hvordan mitt empiriske materiale kan forstås i lys av disse teoriene. Det vil i den forbindelse legges særlig vekt på hvordan overgangen fra kollektivitet til individualisme, og fra lokal stedstilhørighet til globale orienteringer, har blitt forstått som avgjørende karakteristikk ved vår tids modernitet.

4.4.1 Den moderne individualismen og globale orienteringen

Innenfor kultur- og samfunnsforskningen er det i dag en relativt alminnelig oppfatning at menneskers erfaringsverden i løpet av de siste tiårene har forandret seg radikalt. Moderne mennesker står ovenfor det man har ansett som en intensivert modernitet, og betegnelser som det «postmoderne samfunnet», «risikosamfunnet» og det «senmoderne samfunnet» har inntatt faglitteraturen.⁴⁰ Denne «nye» moderne kulturen forbindes med mange karakteristikk, og blant dem er trolig *individualismen* en av de mest sentrale. Ordet peker på både bestemte handlingstyper, moraloppfatninger og kulturelle koder som oppfattes som spesifikt moderne. Flere forskere har hevdet at overgangen fra det før-moderne til det moderne samfunnet nettopp innebærer en utvikling mot stadig mer individualistisk orienterte aktører.

Kramvig (2011) har beskrevet denne tendensen. Med henvisning til Marianne Gullestad (1994) hevder hun at relasjonen mellom det individuelle og det kollektive forskyves i vår tid. Fellesskapene som tidligere var avgjørende, som familien, slekten, idrettslaget eller stedet, brytes opp som primære, og det å være noe for disse «nære andre» har ikke lenger den samme autoriteten som før. Ifølge Kramvig legges det i stedet et stadig større ansvar på individet for å være seg selv og iscenesette seg selv gjennom nettverk. Denne iscenesettelsen dreier seg særlig om å fremstå som et autonomt individ, fristilt fra forpliktelser for andre. På bakgrunn av dette hevder Kramvig at dagens sentrale samfunnsmessige og generasjonsmessige

⁴⁰ Ordet «postmoderne» assosieres med forfattere som Lyotard (1984) og Baudrillard (1988). «Refleksiv modernisering» er et begrep man finner hos Lash (1992), mens Beck (1992) snakker om «risikosamfunnet». Den mest nylige betegnelsen er den «flytende moderniteten», som har blitt presentert av Bauman (2000). (Se Krange 2004: 12ff).

endringer kan beskrives som en overgang fra «å være noe for andre» til «å være seg selv» (2011: 112).

Som nevnt i kapittel 1, drøfter også Røvik (2011) dagens stadig økende individualisme. Han analyserer den nordnorske landsdelens utvikling ut fra områdets *moderniseringsgrad*, og legger i den forbindelse særlig vekt på individualismen og den globale orienteringen blant befolkningen. Røvik understreker at grad av modernisering har vært et aspekt som ofte har stått sentralt i debattene om Nord-Norge, særlig etter lanseringen av Utbyggingsprogrammet for Nord-Norge i 1951. Ifølge ham har det i den konteksten vært vanlig blant forskere å karakterisere det *tradisjonelle* Nord-Norge som et samfunn preget av sterke fellesskap og stabilitet. Man har tenkt seg at en stor andel av befolkningen er knyttet til primærnæringer, og at bruk av enkel teknologi er fremherskende. Det *moderne* Nord-Norge har på sin side blitt beskrevet med stikkord som individualisering og rask forflytning av folk, kapital, varer og ideer, samt kapitalintensiv og teknologidrevet produksjon, fleksibel spesialisering og fremvekst av kunnskapsindustri (2011: 24).

Denne kategoriske inndelingen gir riktignok et generelt og forenklet bilde, men den kan likevel tilby en nyttig innfallsvinkel til å forstå moderniseringsgraden på nordnorske steder. For Røvik representerer individualismen et av de tydeligste tegnene på at Nord-Norge er i ferd med å bli stadig mer moderne, og han fremhever at landsdelen i dag preges av en sterk individualismebølge. Denne individualiseringen foregår i tillegg parallelt med at både individer og virksomheter beveger seg bort fra det mer eller mindre stedbundne, til noe relativt «stedløst». Ifølge Røvik blir dagens moderne nordlendinger stadig mer globalt orienterte, og de er ikke lenger like knyttet til sitt nære lokalmiljø eller hjemsted som før. Lokalsamfunnet er dermed i ferd med å miste sin tidligere betydningsfulle rolle som orienteringspunkt for individet (2011: 24/31).⁴¹

Liknende argumenter har også blitt presentert av Giddens. I boken *The Consequences of Modernity* (1990) teoretiserer han skillet mellom før-moderne og moderne samfunn med fokus på disse to samfunnsformenes grunnleggende forskjellige tillits- og risikokontekster.⁴² Giddens hevder at tillitskontekstene i før-moderne kulturer var forankret i et steds lokale

⁴¹ Røvik beskriver også den økonomiske moderniseringen i Nord-Norge, som først og fremst kommer til uttrykk i overgangen fra primærnæringsbaserte samfunn, via sekundærnæringsbaserte frem til dagens service- og tertiærnæringsbaserte samfunn (2011: 24).

⁴² Ifølge Giddens besto tillitskontekstene i før-moderne kulturer av religiøse kosmologier, slektskapsrelasjoner, tradisjoner og lokalsamfunn. De moderne tillitskontekstene består derimot av personlige relasjoner, som vennskap og seksuell intimitet, abstrakte systemer og en fremtidsorientert, hypotetisk tenkning (1990: 100ff).

forhold. Lokalsamfunnet fungerte som en organiserende mekanisme for stabilisering av sosiale bånd, og det utgjorde et sted som skapte et velkjent miljø for individene. Ifølge Giddens var det lokale felleskapet i den forstand avgjørende for den ontologiske tryggheten. Med det senmoderne samfunnet oppløses imidlertid lokalmiljøets viktige betydning. Det lokale og det globale blir snarere sammenfiltret:

The primacy of place in pre-modern settings has been largely destroyed by disembedding and time-space distanciation. Place has become phantasmagoric because the structures by means of which it is constituted are no longer locally organized. The local and the global, in other words, have become inextricably intertwined (Giddens 1990: 108).

Ifølge Giddens er tillitskontekstene ikke lenger knyttet til lokale fellesskap og miljøer, og i våre dager har heller personlige relasjoner og abstrakte systemer overtatt rollen som organiserende mekanismer. Han understreker at lokale fellesskap riktignok fremdeles finnes i moderne samfunn og i moderne byer, men at «fellesskap» i betydningen *stedstilhørighet* i det store og hele har forsvunnet. Han forstår derfor fraværet av en lokal stedstilhørighet som et av de fremste kjennetegnene ved dagens senmoderne eller høymoderne kultur (1990: 76-87).

Relph (1976) hevder, som nevnt, på tilsvarende vis at den moderne verden står ovenfor en økende grad av *placelessness*, eller «stedsløshet» (1976: 90). Begrepet henviser blant annet til at steder blir mer og mer like.⁴³ Det det sosiale, i betydningen opplevelse, tilhørighet og tilknytning til steder, rammes imidlertid også av en slik utvanning av særpreg. Relph hevder at i takt med mobilitetens stadige økning, svekkes menneskers tilknytning til deres hjemsteder eller andre geografiske områder. Ifølge ham blir det også stadig vanskeligere å føle slike bånd. Mange moderne mennesker preges derfor av såkalte «ikke-autentiske» relasjoner til steder, der de ikke føler en sterk og følelsesmessig tilhørighet, men snarere forholder seg til dem på en overfladisk måte (1976: 90).

4.4.2 «Umoderne» kollektive orienteringer og stedstilhørighet på Stø

Sett i lys av de overnevnte forståelsene av modernitetsbegrepet, fremstår holdningene som uttrykkes i mitt intervjumateriale som anomalier i en moderne kontekst. Informantene er i stor

⁴³ Med dette mener Relph at bygninger, butikker, serveringssteder osv. har det samme visuelle preget og gir den samme opplevelsen. Dette bidrar til at vi får flere og flere «hvor-som-helst-steder», noe som gir et inntrykk av at lokalt særpreg er i ferd med å vannes ut. Tilsvarende argumenter finner man også hos Cresswell (2004). Han hevder at steder blir stadig mer like andre steder i den vestlige verden, og ifølge ham blir følelsen av å ha en tilknytning til et sted av denne grunn drastisk svekket (2004: 43).

grad orientert mot det lokale fellesskapet, og deres beskrivelser bærer tydelig preg av sterke følelser av kollektivt ansvar. Når de skildrer sine syn på de negative sidene ved stedsutviklingen, fokuserer de i mindre grad på hvilke konsekvenser dette har for *dem selv*, og i større grad på hvordan utviklingen påvirker *lokalsamfunnet*. Ingen av dem fremhever hvor problematisk det er for dem at det er lite butikker eller at de er avhengige av pendling, men samtlige understreker i stedet hvordan dette er faktorer som skaper vanskeligheter for andre. Informantene retter blant annet oppmerksomheten mot hvordan pendling til butikker gjør hverdagen utfordrende for fremmedarbeiderne ved fiskebruket, eller for de gamle som ikke har bil. Det skaper også problemer for turistene, i tillegg til at det ikke minst medfører at det blir vanskelig å rekruttere ungdommer til bygda.

Informantenes beskrivelse dreier seg med andre ord om hva som vil være det beste for fellesskapet og lokalsamfunnet, snarere enn hvorvidt deres egne behov blir dekket. Deres åpenhet ovenfor arbeidsinnvandringen illustrerer det samme poenget. På tilsvarende måte som de andre stedlige utviklingsprosessene, forstår informantene innvandringen først og fremst ut fra hvordan denne gagnar hjemstedet. I motsetning til i mange storbyer, er det derfor ikke ett eneste tegn på negative holdninger eller rasisme på Stø. Innvandrerne betraktes snarere som et nødvendig tilskudd ved fiskebruket. Arbeidsmigrantene bidrar til å holde fiskeriet i live – en næring som utgjør det lokale livsgrunnlaget, men som samtidig sliter med å skaffe norsk arbeidskraft. Siden de utenlandske arbeiderne på denne måten er med på å opprettholde både næringsaktiviteten og befolkningstallet på Stø, har informantene lite å innvende mot dem. De anser heller de nye gruppene som en fordel for stedet og dets næringsgrunnlag.

Dette kommer også frem i en reportasje fra 2011 i *Bladet Vesterålen*. Her intervjues den første finske lineegneren som kom til Stø. Det er tydelig at denne personen føler seg svært godt mottatt av lokalsamfunnet, og han forteller: «De har klart å ta imot nye innbyggere på en fantastisk fin måte. Alle som kommer til Stø føler seg velkommen.(...) På Stø er alle viktige og alle har sin plass i samfunnet» (Johansen 2011: 16).

Innbyggernes samfunnsansvar og kollektive orienteringer kommer altså til uttrykk i form av en eksepsjonell åpenhet ovenfor innvandrerne. Denne ansvarsfølelsen gjelder imidlertid ikke bare informantenes *holdninger*, men også deres *handlinger*. Dette er særlig tydelig i de lokale reiselivsaktørens tilfelle. Som vi har sett vektlegger de at deres virksomheter skal bidra positivt til lokalsamfunnet og turismen, mens personlig økonomisk vinning for dem er langt mindre viktig. Ut fra sosiologen Max Webers kjente handlingsteori, kan deres

handlingsstrategier dermed karakteriseres som *verdirasjonelle*.⁴⁴ Denne typen handlinger anses som gode i seg selv – uten at det legges vekt på de umiddelbare virkningene. I motsetning til *formålsrasjonelle* handlinger, stilles økonomisk gevinst eller andre konkrete målsettinger i bakgrunnen for mer overordnede verdier (Weber 1999: 43ff).

Både reiselivsaktørens og de øvrige innbyggernes fremste ønske er at Stø opprettholdes som lokalsamfunn i fremtiden. Når de blir bedt om å fortelle om sine fremtidsvisjoner, er det derfor også en gjennomgående tendens at de understreker hvor viktig det er for dem at plassen vedlikeholdes, og at den overlever den moderne, globale tidens omveltninger. I den forbindelse gir samtlige også uttrykk for en sterk *stedstilhørighet*, der de er opptatt av at dette stedet – som de føler seg hjemme på – ikke må bli skadelidende av utviklingen som i dag foregår. Deres samfunnsansvarlige holdninger kan dermed forstås som en naturlig følge av deres emosjonelle stedstilhørighet.

4.4.3 Det før-modernes tiltrekningskraft

Til tross for at Nord-Norge i dag er i ferd med å transformeres til et stadig mer moderne samfunn, synes altså innbyggerne på Stø å ha en relativt «før-moderne» orientering i hverdagen. Den lokalt baserte stedstilhørigheten står sterkt, og danner tilsynelatende utgangspunktet for deres refleksjoner og vurderinger. Utsagn som «å høre til» eller «å høre hjemme» på Stø var heller ikke uvanlige under intervjuene. Paradoksalt nok kommer imidlertid denne stedstilhørigheten aller tydeligst til uttrykk hos innflytterne Dieter og Sabine. De forteller at de aldri følte seg ordentlig hjemme i sin tyske hjemby. Da de kom til Stø som turister for første gang, fikk de derimot en overveldende følelse av at det var *her* de egentlig var ment til å leve sine liv. De bestemte seg derfor for å bryte opp fra tilværelsen i Tyskland, og bosette seg på Stø. At dette resulterte i en betydelig livsstilsendring, var noe de innså først i ettertid. For dem var det viktigst at de endelig fikk bo på en plass der de følte seg hjemme.

Aarsæther og Nyseth (2011) hevder at denne formen for stedstilhørighet i forhold til nye steder er vanlig i dagens samfunn. De understreker at den kosmopolitiske eller globale orienteringen, som mange samfunnsforskere fra 1950-tallet og fremover forutså, i realiteten har artet seg langsommere enn man i utgangspunktet forventet. Riktignok har tendensen i løpet av de siste tiårene gått i retning av en styrking av den kosmopolitiske vendingen, men

⁴⁴ Weber skiller mellom fire hovedtyper handling; den formålsrasjonelle, den verdirasjonelle, den affektuelle/følelsesmessige og den tradisjonelle handling. Ifølge ham er sosiale handlinger imidlertid svært sjelden orientert mot kun den ene eller andre handlingstypen, og de begrepsmessige typene vil i praksis kombineres på ulike måter (1999: 43-44).

ifølge Aarsæther og Nyseth føler moderne mennesker fremdeles en sterk tilknytning til sine hjemsteder. I tillegg er også *ønsket* om å føle en slik tilknytning til geografiske områder svært utbredt.

Aarsæther og Nyseth påpeker videre at den moderne stedstilhørigheten i større grad er knyttet til *mobilitet*, heller enn det stabile, og den tar derfor mange ulike former i dagens samfunn. Individuer kan for eksempel ha et betydelig følelsesmessig bånd til sitt fødested, til tross for at de flyttet derfra for mange år siden. Noen kan på sin side føle seg hjemme på et nytt sted etter kort tid, mens andre kanskje aldri finner seg til rette på det stedet de har flyttet til. Ifølge Aarsæther og Nyseth er det heller ikke uvanlig at et individ kan føle en sterkere tilhørighet til sitt feriested, enn til sin formelle boligadresse (2011: 55-56).

Dieter og Sabine forteller videre at de ikke bare følte seg hjemme på Stø. De ble også sterkt tiltrukket av *livsstilen* på stedet. De understreker at de i Tyskland hadde en hverdag preget av stress, utmattelse og lite fritid, der høydepunktene i deres tilværelse var feriene. Mot slutten av én ferie, hadde de som regel allerede planlagt den neste. Da de flyttet til Stø var derfor et av deres mål at de virkelig skulle *leve* – ikke bare eksistere i en tilværelse som stort sett vekslet mellom jobb, soving og TV-titting. De beskriver følgelig den stressfrie, enkle livsstilen på Stø som en kjærkommen forandring fra deres tidligere hverdag.

Ved siden av den rolige, enkle livsstilen, fremhever Dieter og Sabine også *samholdet* i lokalsamfunnet som en sentral trivselsfaktor. Mens de tidligere hverken hadde tid eller overskudd til å treffe venner, mener de at de nå har fått både mye bedre tid og et langt rikere sosialt liv. De forteller:

Sabine: Ja, vi har mer sosial kontakt her enn vi hadde i Tyskland – mye mer.

Dieter: Ja, for vi har tid til det.

Sabine: Og så *tar* vi oss tid til det.

Dieter: En annen forskjell i forhold til Tyskland, er at dersom du skal treffe noen venner der, må det alltid være planlagt – da må man ha en termin og ditt og datt. Mens her bare åpner man dørene og roper «hallo, vi har litt kaffe og vi har kakemenn!» Så det er litt morsomt.

Sabine: Ja, morsomt.

Dieter: Og det er også lov til å si at du ikke har lyst den dagen, du behøver ikke lyve. Hvis noen spør om du vil komme inn på en kopp kaffe, kan du bare si at du heller har lyst til å ligge på sofaen den dagen. Det er *lov* å si det her, men i Tyskland kan du kanskje si det to-tre ganger, og mer enn det så har du aldri kontakt med disse folkene igjen. Så det er så komplisert (Intervju 3: 8).

Dieter og Sabine verdsetter med andre ord kvaliteter som er karakteristiske for før-moderne kulturer. Det sterke lokale fellesskapet og den enkle livsstilen er aspekter som skiller Stø fra det moderne samfunnet. For Dieter og Sabine representerte nettopp denne moderne samfunnsformen – sammen med storbyens stress – noe av det de ønsket å komme seg bort fra.

At Stø fremstår som en appellerende kontrast til storbytilværelsen, er noe flere av informantene er bevisste på. De forteller at de har hørt om flere byfolk som synes det er mye roligere nordpå, og at det i motsetning til storbyenes stress, bråk og overbefolkning, er fritt og åpent i nord. Gunnar og Haldis påpeker blant annet:

Gunnar: Det er jo de som flytter ut fra storbyer for å få det roligere. Og paret som bor i det såkalte «Livhuset», de bodde jo i byen, og de sa at det var sånn stress. Han sa det var mye roligere å komme hit – her var det fritt, og det var åpent.

Haldis: Ja, det har man jo lest om – at de som kommer nordover, som tyskere, har flyttet fra byene fordi det var for mye stress og bråk og altfor tett befolket (Intervju 2: 9).

Gjennom sitt arbeid ved Museum Nord og Lofotr, har museumsdirektør Geir Are også møtt mange besøkende fra Europas urbane hjørner. Han fremhever på tilsvarende vis at periferien og det ikke-urbane ser ut til å inneha visse kvaliteter som appellerer til disse bymenneskene. Han forteller om gjester som har beskrevet for ham hvordan de bor på hybler på størrelse med sardinbokser, og hvordan de står inneklemmt på en overfylt t-bane for å komme seg til og fra jobb hver dag. Ifølge Geir Are preges Nord-Norge av langt mindre jag og mas, og han mener at befolkningen har et betydelig lavere stressnivå. I tillegg slipper man å kjøre i kø i flere timer. Han påpeker at denne typen kvaliteter allerede har trukket flere utenlandske innflyttere til Vesterålen, og han tror at denne utviklingen vil fortsette i fremtiden – ikke minst fordi Nord-Norge for stressede bymennesker fremstår som noe *positivt annerledes*.

Å bryte opp fra en utilfredsstillende hverdag på denne måten blir stadig vanligere i dagens vestlige samfunn. Dette har også blitt beskrevet som en handlingsstrategi som er særtypisk for moderne, individualistiske mennesker. Etnologene Billy Ehn og Örvar Löfgren (2007) har blant annet hevdet at senmoderne individer preges av en svært tvetydig opplevelse av egen hverdag. I den forbindelse har de presentert det de kaller for «rutinens janusansikt». Med dette begrepet peker de på hvordan rutinen på den ene siden organiserer det meste av menneskers dagligliv, og slikt sett fungerer som en overlevelsesteknikk som gir en etterlengtet trygghet og forutsigbarhet. På den andre siden kan derimot det rutinepregede livet skape en følelse av

tvang og lengsel etter fornyelse. Redselen for at vanens makt skal skape en tvangsmessig tilværelse preget av hverdagslig «lunk» er ifølge dem derfor stadig tilstede (2007: 83/118).

4.4.4 Det før-moderne fristedet – Noen oppsummerende kommentarer

Ønsket om hverdagsbrudd og behovet for en stressfri, enkel livsstil representerer altså sentrale aspekter ved dagens moderne kultur. Det samme gjør ønsket om å føle en stedstilhørighet. Som nevnt er disse verdiene på mange måter knyttet til det motsatte av modernitetens kjennetegn. Vektlegging av disse kan dermed forstås som en form for motstand mot denne tilværelsens negative sider. I denne konteksten ser det ut til at periferiens fordel – så vel som Støs fordel – nettopp ligger i at området fremstår som *ikke-moderne*. Det representerer dermed også noe *annerledes* for mange moderne stobymennesker. Denne annerledesheten bidrar, som vi har sett, til en økt tilflytning av individer som nettopp søker noe annet enn det de er vant til.⁴⁵ Periferien blir i den sammenhengen et fristed, hvor man kan få en følelse av å ha unnsuppet den globale verdens påvirkning.

Ifølge forskningslitteraturen danner dette også noe av bakgrunnen for turistenes stadig økende interesse for Nord-Norges rurale destinasjoner.⁴⁶ Jacobsen og Viken (2008) påpeker blant annet at feriereisen i våre dager har blitt et slags symbol på «det frie liv» - frihet fra arbeid, stress og hverdagsliv. Mens hverdagstilværelsen gjerne oppleves som rutinepreget og monoton, gir reisen et etterlengtet brudd med det moderne samfunnets tidspress (2008: 20). Midtgard (2003) hevder på lignende vis at moderne turister preges av en søken etter såkalte «grønne drømmesteder» og en nostalgisk lengsel mot miljøer der en enklere livsform dominerer. Ifølge henne representerer disse drømmestedene et avbrekk fra hverdagen – som ofte oppleves som stressende og krevende:

«Untouched nature» and «authentic» rural communities become «green dream places» for victims of the far-reaching industrialization and urbanization of society. Areas that have escaped this violent process of modernization and technological development become new objects of worship and places of pilgrimage. (...) The simple, idyllic, and authentic quality of the «green dream-place» makes it a contrast to an urban world of over-complexity and pollution (Midtgard 2003: 102).

I de senere årenes reisemotivanalyser har flere på tilsvarende vis ansett turistenes reiser som en respons på manglende kvaliteter i deres hjemlige miljø. Reisemålet antas i den forbindelse å

⁴⁵ Se Søholt et.al (2012).

⁴⁶ Se f.eks. også Jacobsen og Viken (2008), Midtgard (2011), Midtgard og Haukeland (2000) og Urry (1990).

inneha visse attributter som kan dekke turistens «psykologiske savn». Det har også blitt hevdet at mange turister søker seg til utkanten av den ekspanderende moderniteten, både i et forsøk på å beherske verdens mangfold, og i håp om å finne noe de opplever som sjeldent eller autentisk (Uzzel 1984: 80, i Jacobsen 2008: 138; MacCannel 1976, i Jacobsen 2008: 252).

Det er imidlertid verdt å merke seg at nordnorske steders fordel som «ikke-moderne» i realiteten dreier seg mer om en *forestilling*, snarere enn et faktum. Inntil nå har flere før-moderne samfunnstrekk blitt beskrevet som sentrale karakteristikk ved Stø. Det har også blitt fremhevet at fiskeværet appellerer til moderne mennesker nettopp i kraft av disse trekkene. Til tross for stedets inntrykk av før-modernitet, kan Stø likevel ikke defineres som en plass fullstendig utelukket fra en moderne samfunnskontekst. Både ved å ta del i den globale turismen, og ved å involveres i internasjonale migrasjonsprosesser, inngår fiskeværet i moderne sammenhenger. Stø kan dermed karakteriseres som moderne og før-moderne på samme tid. Stedet befinner seg med andre ord i spenningsfeltet mellom de to samfunnskategoriene. Det samme kan også sies om innbyggerne, idet de engasjerer seg i disse globale prosessene, og forholder seg til dem ut fra sin «før-moderne» orientering.

Kapittel 5: Fiskevær, turistdestinasjon eller begge deler?

I forrige kapittel viste jeg hvordan informantenes oppfatninger av utviklingen på Stø er preget av emosjonelle bånd til hjemstedet og sterke følelser av kollektivt ansvar. Disse aspektene kommer også til uttrykk i deres syn på stedets næringsliv. Informantene forholder seg til fiskeriet og turismen ut fra personlige meninger om hvorvidt de to næringene har noen positiv betydning for stedsutviklingen eller ei. I den forbindelse er samtlige av dem enige om at Stø først og fremst er – og må være – et aktivt fiskevær. De setter imidlertid denne fiskeværsidentiteten inn i ulike meningskontekster, og har samtidig også motstridende forståelser av reiselivets muligheter og begrensninger på Stø. Noen mener at det lokale turismearbeidet har gode forutsetninger, og de betrakter fiskeværsidentiteten som et gunstig *trekkplaster* i denne reiselivskonteksten. Andre legger derimot mer vekt på at turismens bidrag til den lokale økonomien er altfor ubetydelig. For dem representerer fiskerinæringen et bedre næringsgrunnlag, og de anser derfor fiskeriet mer som et *alternativ* til reiselivet.

Hvorfor forstås fiskeriet som en utelukkende fordelaktig næring, mens reiselivet i større grad er et tema for diskusjon og uenighet? På hvilken måte mener informantene at fiskeværsidentiteten kan brukes i reiselivssammenheng, og hvilke fortrinn og utfordringer knytter de til denne stedskvaliteten? I dette kapitlet skal jeg gå nærmere inn på disse spørsmålene. Med utgangspunkt i intervjumaterialet, vil jeg presentere et empirinært bilde av informantenes livsverden. Jeg vil rette fokuset mot hvordan denne livsverdenen er strukturert, og jeg vil undersøke hvilke implikasjoner denne strukturen har for deres oppfatninger av den lokale nærings situasjonen. Det vil i den forbindelse legges særlig vekt på hvordan informantene forstår Støs identitet som turistdestinasjon på den ene siden, og som aktivt fiskevær på den andre siden. Jeg vil først vise hvordan de plasserer fiskeriaktiviteten inn i turismens kontekst. Deretter vil jeg rette oppmerksomheten mot deres motsetningsfylte holdninger til reiselivet, og herunder også belyse hvordan fiskeriet og turismen forstås i forhold til hverandre. Analysens mål vil være å tydeliggjøre hvordan fiskerinæringen er en felles forståelseshorisont som alle informantene deler, samt hvordan deres oppfatninger av de to ulike næringene kan forstås i lys av samfunnsansvaret som åpenbart sirkulerer i dette lokalsamfunnet.

5.1 Det aktive fiskeværet – Et reiselivsprodukt

Hva er det som tiltrekker så mange turister til Stø? Dette er et spørsmål jeg stilte alle mine informanter, og svarene jeg fikk var stort sett de samme. De hadde alle observert hvordan turistene reagerer i møtet med fiskeværet, og det var derfor stor enighet om hvilke lokale kvaliteter som egner seg som reiselivsprodukter. Ved siden av naturen,⁴⁷ klimaet og storbykontrasten, understreker samtlige at Stø appellerer i kraft av å være et *aktivt fiskevær*. Dette begrepet impliserer for dem både at stedet har et livskraftig fiske og et levende lokalsamfunn, samt at den lokale fiskerikulturen er tilgjengelig for turistopplevelser. I de neste avsnittene vil jeg undersøke hva som ligger til grunn for informantenes vektlegging av fiskeværsbegrepet. Jeg vil gå nærmere inn på hvilke fordeler de knytter til det, og redegjøre for hvordan de mener en slik stedskvalitet kan og bør brukes i reiselivssammenheng.

5.1.1 Fiskeriaktivitetenes attraksjon og markedsføringspotensiale

Ifølge Nilsen (2011) viser det seg ved mange nordnorske destinasjoner at vedlikehold av tradisjonelle aktiviteter og ferdigheter gir grunnlag for turisme. Han hevder at aktiviteten på nordnorske fiskevær, med innkjøp, tørking og eksport av skrei, i tillegg til opplæring i båtbruk, fiskemetoder og kunnskap om fiskeplasser, har blitt en sentral del av de besøkendes opplevelse (2011: 241). Slike fiskerirelaterte opplevelser er ifølge mine informanter noe som slår an hos turistene på Stø. Mange beskriver hvordan begeistrede gjester har vært ute på havet for første gang, og om hvordan disse har hatt «sitt livs opplevelse» i fiskebåten. Enkelte slike fortellinger har etter hvert blitt velkjente historier i bygda, og de går derfor igjen blant flere av informantene.⁴⁸ Kyrre og Ingrid forteller på sin side om en episode fra året før. Da var en engelskmann med Kyrre ut på fisketur:

Kyrre: (V)i gikk på en masse, masse fisk! (...) Ja, stortorsk og storsei. Så han var lykkelig! Han kom tilbake to ganger til og var med ut! Og hadde jeg enda villet gått med han hver dag, så hadde han altså kommet.

Ingrid: Ja ja!

Kyrre: Ja, han var dyrisk han altså! Og han *skulle* tilbake hit!

Hege: Ja, han skulle det ja?

⁴⁷ I forbindelse med naturen, fremhever samtlige av informantene den kjente «Dronningruta», en turløype som går fra Stø til Nyksund. Denne løypen er ifølge dem en sentral attraksjon.

⁴⁸ Et eksempel på en slik historie stammer fra noen år tilbake. En engelskmann, uten noen tidligere erfaring med fiske, dro da ut på fisketur med Kyrre. Til tross for sin uerfarenhet fikk denne mannen likevel en enorm kveite på 75 kilo. Flere av informantene forteller meg ivrig om dette.

Kyrre: Ja. Han fikk jo fisk oppimot ti-elleve kilo. Han hadde jo bare hørt om sånn fisk! (...) Og det var så galt at da han hadde kjæresten med seg ut første gangen, så snudde han seg og kikket på henne, og sa at «du må ikke spørre om vi skal gifte oss i dag altså, for jeg kommer til å si ja!» (Latter) (Intervju 1: 13).

Ifølge Kyrre og Ingrid er interessen for fisketurer enorm blant de tilreisende. Av denne grunn mener de at det er et stort potensiale for flere slike tilbud på Stø. Svein og May forteller også at fisketurer er svært populært, særlig blant de tyske turistene. Organisert fisketurisme er derfor noe både de og flere andre informanter etterlyser. De understreker at det ikke er manglende etterspørsel, men snarere manglende økonomiske midler som gjør at denne typen turisme er vanskelig å etablere. Camilla forteller på tilsvarende vis at fisketurisme har stor appell blant de besøkende i området. Ifølge henne vil derfor en mer bevisst bruk av fiskerikulturen i reiselivssammenheng kunne være gunstig i en eventuell ekspansjon av den lokale turistvirksomheten:

Camilla: Vi kunne hatt mer reiseliv bygget opp rundt det med fisk, kanskje med guidede turer eller salg av matvareprodukter som vakuumpakket fisk. Og at de får være med på ordentlige fisketurer ordentlige fiskebåter. (...) Nå er det jo veldig mye fokus på naturen og dyrene, og det er klart at folk vil se hvalen og lundefuglen. Men om man skulle ha bygget litt videre og gjort det litt fyldigere, altså fått inn flere produkter, så tror jeg det med fisket er viktig (Intervju 6: 4).

Trond og Frid har begge omfattende erfaring med turister via sitt arbeid ved henholdsvis Øksnes Museum og Tinden, og de forteller om liknende idéer som Camilla. De retter blikket mot hvordan reiselivsaktørene i hele Vesterålsregionen bør utnytte fiskerikulturen langt mer enn de inntil nå har gjort. De understreker at turistene i Nord-Norge i all hovedsak søker opplevelser av det «ekte» og det mindre kommersielle. Etter deres syn står dermed Vesterålen – med sitt upolerte og rufsete preg – i en særstilling. Ifølge Trond og Frid er det ikke nødvendigvis finpussede reiselivstilbud, flotte matretter og fancy drinker som tiltrekker turistene. Det er snarere *ektheten* i den lokale kulturen og naturen. Såkalte «plastikkopplevelser», der turisten kjøres ut på havet i moderne fartøyer og med høyteknologiske hjelpemidler, er derfor noe de er mer skeptiske til. De mener begge at man heller bør satse på å gi turistene en reell fiskeopplevelse i originale sjarker – med fiskeslo, blod, skit og alt annet som følger med når man fisker. De tilreisende må få «bli litt skitne på hendene», som de sier. Ifølge dem vil dette ha stor appell blant de opplevelsessøkende storbymenneskene.

5.1.2 Levende lokalsamfunn og livløse turistbobler

Den aktive fiskerikulturen på Stø skaper ikke bare muligheter til fiskeopplevelser. Ifølge informantene bidrar den også til å opprettholde et *levende lokalsamfunn*. Denne levende atmosfæren er i deres øyne en minst like viktig del av stedets attraksjon som fisketurer og andre tilsvarende tilbud. I den sammenhengen gir de tydelig uttrykk for en kollektiv forstilling om at dersom fiskeriet bukker under, vil trolig lokalsamfunnet – og dermed også turistenes interesse – forsvinne i det samme dragsuget. Geir Are formulerer denne tankegangen på en treffende måte idet han sier:

Geir Are: Jeg tror at det er en viss sammenheng mellom det å få gode turistplasser i Lofoten og Vesterålen, og at det er et visst *levende miljø*. Hvis turisten kommer og oppfatter at det her bare er «laget til», at det er kun for oss, da tror jeg at bunnen faller ut av det.

Hege: Ja, det er sant.

Geir Are: Da tror jeg at turisten gjennomskuer det på en måte. At det er egentlig bare et skuespill for dem – at det ikke er ekte. Så jeg tror at det må være et visst levende lokalsamfunn som lever på sine premisser på en måte. Men turismen kan være en vesentlig del av et slikt livsgrunnlag (Intervju 10: 7).

En isolert «turistboble» skapt utelukkende for reiselivsaktiviteter vil ifølge Geir Are trolig slå dårlig an. De andre informantene deler dette synspunktet, og mange understreker at et reiseliv som opererer i tomme kulisser vil ha vanskelig for å overleve. Denne idéen underbygges også av Strøksnes (2006). Han hevder at vakker natur og et fryktinngytende klima ikke er alene om å trekke store besøkstall til Nord-Norge. Ifølge ham er *atmosfæren* minst like viktig. Han påpeker at denne ikke ligger i naturen, men i *kulturen* – den finnes i arkitekturen, kulturlandskapet, maten og det livet menneskene skaper (2006: 52).

Informantene mener at Støs autentiske uttrykk vil oppløses dersom det ikke finnes en fastboende lokalbefolkning eller noen annen form for næringsaktivitet utenom turisme. Stedet vil dermed fremstå som «dødt». Ifølge dem vil ikke turistene ha noen ønsker om å komme til en slik plass, og Stø vil følgelig miste sin attraktivitet som destinasjon. Dette perspektivet kommer tydelig til uttrykk hos Dieter og Sabine. For dem representerer aktiviteten i lokalsamfunnet en sentral del av det de betegner som Støs «sjarm»:

Dieter: Jeg synes den hovedattraksjonen de har her, det er at det er en *levende fiskelandsby* – det er hovedattraksjonen. Når du går rundt på Andenes er det jo masse turistattraksjoner, men det er mange turister som ikke vil ha det.

Sabine: Ja, det er litt mer *autentisk* her.

Dieter: De vil ha noe mer individualistisk, og det finnes her på Stø. Det er sikkert en del ting som man kunne ha forbedret her, slik at man hadde jobbet litt mer effektivt mot turisme. Men Stø har en sjarm. Og det er ikke et show – det er *virkelig* (Intervju 3: 5).

Dieter og Sabine vektlegger altså at turistene på Stø får en autentisk opplevelse av hvordan livet på et aktivt fiskevær *virkelig* arter seg. Dette er noe de mener appellerer til de reisende. Camilla har observert det samme, og forteller at Støs posisjon som aktivt fiskevær ofte fyller reiselystne turister med stor nysgjerrighet. I hennes øyne er derfor statusen som levende fiskevær – og tilstedeværelsen av en fastboende befolkning – noen av Støs fremste trekkplastre.

At hverdagslivet på fiskeværet interesserer turistene, er også noe mange av innbyggerne har erfart på nært hold. Flere beskriver hvordan de ofte møtes av nysgjerrige turister som ønsker å vite mer om deres dagligliv. Ingrid og Kyrre er blant dem, og de forteller:

Ingrid: (V)i på Made in Stø – alle av oss er jo lokale. Og vi får jo stadig spørsmål som «bor du her?». Ja. «På vinteren og?» Ja. «Går det an da?» (Latter).

Kyrre: Ja, de er litt opptatt av det.

Ingrid: Ja, vi sier jo at her er ikke så mye snø. «Ikke?» Nei. «Er det ikke is?» Nei... (Latter).

Kyrre: Ja, de er litt opptatt av om det er isfri havn på vinteren. For de synes de har komt *veldig* langt nord! (Latter).

Hege: Ja, det synes de sikkert!

Ingrid: Ja!

Kyrre: Når de nærmer seg så langt oppe, så tenker de at egentlig så skal her ikke bo folk – i alle fall ikke hele året (Intervju 1: 8).

Unni har også opplevd denne fasinasjonen fra turistenes side. Hun forteller de reisende som er innom Made in Stø, imponeres av de mest elementære håndarbeidsferdigheter. Damene på butikken blir derfor ofte fotografert mens de sitter og strikker, og ifølge Unni har dette blitt en attraksjon i seg selv:

Unni: (D)e kommer og ser på når vi strikker, og det virker nesten som om det er bare vi som strikker! For mange av de som er på min alder, ja de har hatt en bestemor som kunne strikke, det kan de huske. Og ungene står helt fasinert og ser på, og spør om de kan få ta bilder av det. (...) Vi var jo litt skeptiske til å begynne med. Skal vi liksom sitte og strikke mens vi er på arbeid? Men det viste seg jo det at det ble en del av attraksjonen. Så fikk de se at man fortsatt strikker her i Norge! (Intervju 7: 2-3)

Unni påpeker at den store kontrasten mellom turistenes hverdagsvirkelighet og den virkeligheten som møter dem på Stø, impliserer at fiskeværet fremstår som eksotisk for de besøkende. Ifølge henne er dette sammenlignbart med nordmenns opplevelser av Sydens palmer – det er annerledes og eksotisk, og dermed også attraktivt.

I tillegg til at det levende lokalsamfunnet fremstår som interessant for turistene, vektlegger informantene også at dette representerer et *unikt aspekt* for Stø. I den forbindelse understreker mange at det i dag finnes få fiskevær i området som har klart å opprettholde den samme graden av bosetting og livskraftig fiske. De forteller at som følge av motorisering av fiskebåtene utover 1900-tallet, så vel som skreiens skiftende gyttemønster, har mange tidligere regionale fiskerisentrum slumret hen. Søvnen brytes kun i sommersesongen, idet turistene invaderer området. På Stø er det derimot aktivitet gjennom hele året. Ifølge informantene utgjør dette et klart fortrinn. Enkelte gir også uttrykk for at det levende aspektet på mange måter veier opp for at Stø ikke har flotte hoteller og verdenskjente attraksjoner. Per hevder blant annet at Stø – i kraft av sitt aktive og levende miljø – klarer å holde på turistenes interesse over lengre tid. Ifølge ham er det derfor en betydelig kontrast mellom ferieoppholdenes varighet på Stø og ved turistmagneten Nyksund:⁴⁹

Per: Det er en veldig stor turiststrøm som kommer til Nyksund, men turistene blir jo aldri lenge der, fordi det ikke *skjer* noe der. Der er tre spisesteder, men det er ikke noe som foregår i Nyksund. Og så kommer de ut hit, og det er ikke så mye som foregår her heller, men du får likevel følelsen av at det i alle fall foregår noe i fiskerisesongen (Intervju 8: 5).

I Pers øyne fremstår Nyksund som en mer eller mindre livløs plass. Stedet har mistet sin rolle som aktivt fiskevær, og lokalbefolkningen har følgelig forsvunnet. Ved kaien kan man hverken se fisk, arbeidere eller redskaper, og den tidligere skarpe eimen av fiskeslo fyller ikke lenger luften. Spisesteder og overnattingstilbud har overtatt de gamle næringslokalene, og hele Nyksund har blitt rekonstruert med turisme og underholdning som mål. Nettopp fordi plassen på denne måten er tilrettelagt *utelukkende for reiselivet*, mener både Per og flere andre informanter at Nyksund fremstår som mindre spennende. Denne tankegangen deler de også med Geir Are, som fremhever at gode turistplasser forutsetter en viss eksistens av andre lokale næringer:

⁴⁹ Nyksund er et fraflyttet fiskevær, som rundt 1900 var et av de største stedene i Vesterålen. Etter 2. verdenskrig førte motorisering og større båter til at nærheten til fiskefeltene ble mindre viktig, og havna i Nyksund ble i tillegg for liten. Det nye kommunesenteret Myre tok dermed over som viktigste havn i området. Fraflytting rammet følgelig fiskeværet, og etter at staten hadde gitt de siste innbyggerne fraflyttingstilskudd, sto Nyksund helt avfolket på 1970-tallet. Stedet har i dag fått nytt liv som et populært reise-mål, med et helårig turisttilbud.

Geir Are: Det kan ikke være *bare* turisme, det tror jeg ikke. Det er jo en tankegang som er sentral i forhold til Lofoten spesielt. Der foregår det en diskusjon om hvorvidt hele Lofoten skal bli et «museum». Skal vi liksom bare sette ei klokke over det, og bevare det slik som det er, og så ferdig med det? Og i hvor stor grad skal Lofoten få lov til å utvikle seg på sine premisser?

Hege: Hva tenker du om det da?

Geir Are: Det er vanskelig å gi noen fasit, men jeg har ikke helt tro på det å ta et helt geografisk område og sette ei osteklokke over det, og si at «nå skal det være slik det er og vi skal ikke forandre på noen ting». Jeg tror det blir mer teori og, at det rett og slett ikke går an å gjøre i praksis (Intervju 10: 8).

5.1.3 Hverdagen på det aktive fiskeværet – Et lokalt eksportprodukt

Geir Are forteller videre at turistenes interesse for levende nordnorske lokalsamfunn henger nært sammen med landsdelens arktiske og perifere beliggenhet. Sett fra de reisendes perspektiv, har de beveget seg til en «ytterkant» av verden – de har ankommet en plass der menneskelig bosetting skulle være tilnærmet umulig. Denne tankegangen er noe han ved flere anledninger har observert blant gjestene ved Museum Nord:

Geir Are: Mange av dem har en del tanker om at det nærmest må være «uholdbart» å leve her – at det må være veldig vanskelige kår å leve under. Jeg tror også at mange er nysgjerrige på levemåten her, på hvordan folk lever. De lurer gjerne på hvem disse folkene som bor her er, og hvordan mennesker kan finne på å slå seg ned her...

Hege: Hvordan de har overlevd? (Latter).

Geir Are: Hvorfor slo de seg ned på en sånn plass, og hvordan har de overlevd opp igjennom historien og gjennom tidene? Og hvordan lever de her i dag? (Intervju 10: 4-5).

Ifølge Geir Are skyldes denne interessen også at nordlendingenes livsform fortsatt bærer preg av den tradisjonelle fiskerbondekulturen. Han påpeker at dette gir turistene et inntrykk av historisk kontinuitet, og de kan dermed forstille seg at landsdelens befolkning har drevet på det samme viset i fiskesjarken bestandig. Ifølge ham fremstår moderne nordlendingers hverdagsliv derfor som annerledes, eksotisk og unikt, og ønsket om å se hvordan de «rare nordlendingene» lever blir følgelig stort.

Hverdagslivet på Stø – og i Nord-Norge for øvrig – fasinereer altså turistene. Dette kommer til syne både i informantenes observasjoner og gjennom deres personlige erfaringer. Ifølge Kirshenblatt-Gimblett (1998) er en slik fasinasjon for det *hverdagslige* ved destinasjonen karakteristisk for den moderne turismen. Hun hevder:

What is most ordinary in the context of the destination becomes a source of fascination for the visitor – cows being milked on a farm, the subway in Mexico City during rush hour, outdoor barbers in Nairobi, the etiquette of bathing in Japan. Once it is a sight to be seen, the life world becomes a museum of itself (Kirshenblatt-Gimblett 1998: 132).

Kirshenblatt-Gimblett påpeker at slike trivielle aspekter ofte representerer appellerende kontraster til turistenes egen hverdag. Ifølge henne er det nettopp ved å fremme denne typen annerledes kvaliteter at lokale steder blir *destinasjoner*. Som nevnt understreker hun at moderne turister i stor grad søker etter noe unikt. Det er derfor gjennom å tydeliggjøre sin ulikhet fra andre steder, og ved å markedsføre sine særtrekk, at steder blir i stand til å konkurrere på det globale reiselivsmarkedet. Turistindustrien krever følgelig «the productions of difference» (Kirshenblatt-Gimblett 1998: 152). John Urry (1990) har på tilsvarende vis hevdet at steder i dag må fremstå som noe *utenom det vanlige* dersom de skal tiltrekke seg «the tourist gaze». Han anser dessuten dette etterspørselsmønsteret som hovedgrunlaget for rurale destinasjoners økende popularitet blant dagens turister. Ifølge Urry øker periferiens attraksjonskraft i takt med at det moderne samfunnets påvirkning er i ferd med å utslette den. Nettopp fordi landsbygda på denne måten fremstår som mer *sjelden*, blir den også et stadig mer populært reisemål (1990: 3/96).

Sett på bakgrunn av både Urry og Kirshenblatt-Gimbletts argumentasjon, kan mine informanternes vektlegging av det aktive fisket – og det lokale livet dette genererer – forstås som et ledd i deres forsøk på å skape «destinasjonen Stø». Ved å fremme det de anser som stedets unike særtrekk og sjeldne kvaliteter, konkurrerer de om den globale turistens oppmerksomhet. Å identifisere et steds særegenheter på denne måten er ifølge Kirshenblatt-Gimblett en kulturell praksis som blir stadig mer utbredt blant lokale steder. Hun fremhever at «unikhet» i dag ofte produseres med hensyn til reiselivsambisjoner. Gjennom slike kulturelle produksjoner markedsfører hele geografiske områder seg som «museer» på turismemarkedet. De iscenesettes og regisseres ovenfor omverdenen, og lover opplevelser langt «virkeligere» enn tradisjonelle museer (1998: 131ff).

Fiskeriet på Stø er riktignok en virksomhet som foregår på sine egne premisser. Det fungerer ut fra sin egen logikk, og er produsert med bakgrunn i forbindelser som er fullstendig uavhengige av reiselivet. Det levende miljøet er heller ikke noe som avhenger av turismen. Skal man tro informantene, er dette miljøets eksistens snarere betinget av fiskerinæringen. Støs unike posisjon som aktivt fiskevær er derfor ikke noe som har blitt konstruert med

turisme som utelukkende målsetting. Fiskeværsidentiteten gis imidlertid en ny mening idet den plasseres inn i en turismekontekst. Den fremmes, markedsføres og formidles til omverdenen, og gir løfter om autentiske turistopplevelser av lokal kultur og miljø. Fiskeværet produseres dermed som en destinasjon, og gjennom reiselivsformidling fremstår stedet og dets innbyggere som noe musealt. Innbyggernes livsverden blir følgelig en attraksjon og et «museum om seg selv».

5.2 Turismen – En risiko, fordel eller uvesentlig næring?

Informantene forstår altså fiskeværsidentiteten som en åpenbar fordel og som en viktig del av «destinasjonen Stø». De betrakter imidlertid ikke turismen som en fullstendig uproblematisk virksomhet. Den korte sommersesongen setter begrensninger på den økonomiske inntjeningen, og reiselivet er derfor foreløpig ikke livskraftig nok til å stå på egne ben. Det er også et stort behov for flere tilbud. I tillegg er faren for at en eventuelt økt turisme skal sette altfor tydelige spor i landskapet stadig tilstede. I de neste avsnittene vil jeg gå nærmere inn på informantenes oppfatninger av reiselivsutviklingens utfordringer og begrensninger. Herunder vil jeg også gjøre rede for noe av skepsisen mange uttrykker til turismen, samt rette søkelyset mot hva som ligger til grunn for denne holdningen.

5.2.1 Turismens begrensede økonomiske betydning

Som jeg allerede har vært inne på i kapittel 4, er samtlige av informantene bevisste på at dagens turisme ikke gir tilstrekkelig økonomisk avkastning til at den kan være den eneste inntektskilden i lokalsamfunnet. Noen velger imidlertid å rette sin oppmerksomhet mot hvilke andre goder turistnæringen kan bidra med, og mot hvilket *vekstpotensial* som ligger i dagens turismearbeid. Dette gjelder særlig reiselivsaktørene. De forteller at de først og fremst ønsker å formidle et positivt bilde av Stø til omverdenen, og de håper at rykter om stedet vil spres via jungeltelegrafene. Ifølge dem vil dette kunne bringe flere turister til Stø, noe som videre gir muligheter for ekspansjon av det lokale reiselivet. Ifølge Gunnar og Haldis er det nettopp dette ønsket som også ligger til grunn for det gode samarbeidet mellom reiselivsaktørene på Stø.

Turismens nåværende posisjon på fiskeværet – der den kun utgjør et lite, om ikke *ubetydelig* bidrag til lokaløkonomien – beskrives imidlertid som et problem av mange informanter. De understreker at turistarbeidsplassene er sesongbetonte og svært få i antall. I tillegg fremhever flere at reiselivet ikke sysselsetter en særlig stor andel av den lokale befolkningen. Dette

bidrar ytterligere til at turismens bidrag til den lokale økonomien blir altfor svakt. Per legger vekt på dette. Han påpeker også at hvalsafarien og campingplassen, som er de største turistvirksomhetene på Stø, ikke har noen ordentlig lokal forankring:

Per: (H)valsafarien kunne sånt sett ha ligget hvor som helst. Det er ingen tilknytning til Stø som sted, bortsett fra det at det har en gunstig geografisk plassering. (...) Nå har det seg jo slik at hvalen holder seg rett vest ifra Bleik utenfor Andøya, så Andenes er jo selvfølgelig et fornuftig sted å drive hvalsafari utfra. Og Stø er det nest mest fornuftige stedet geografisk sett, men bortsett fra det har det ingen tilknytning til stedet her (Intervju 8: 12).

Per understreker videre at de store reiselivsbedriftene eies og drives av personer utenfor lokalsamfunnet.⁵⁰ Han konstaterer derfor at den lille pengesummen som turistene legger igjen går til «utenforstående» bedrifter. Han nevner at det riktignok er en viss spin-off effekt for Made in Stø, der håndarbeidsbutikken øker omsetningen takket være deres felles lokaler med Arctic Whale Tours. Men bortsett fra dette, bidrar turismen ifølge Per til en svært mager økonomisk gevinst for lokalsamfunnet.

Trond forteller at kritiske holdninger til reiselivets svake økonomiske bidrag er en tendens som ikke bare gjør seg gjeldende på Stø. Ifølge ham preges hele Øksnes av dette synet på turismen. Han påpeker at dette først og fremst henger sammen med fiskerinæringens sterke posisjon i samfunnet, så vel som i folks bevissthet:

Trond: (D)et har litt med holdninger også – her er jo fiskeriet hovednæringen, og her må pengene komme fort. Det er en litt sånn amerikansk tenkning. Og den tankegangen synes jeg også preger forholdet til reiselivet. At her kommer jo turistene, og de får selvfølgelig komme. Men man bryr seg liksom ikke om dem (Intervju 12: 2).

Med fiskeriet som hovednæringsgrunnlag fremstår altså turismen ifølge Trond som langt mindre vesentlig. Den blir på mange måter noe man ikke behøver «å bry seg med». Denne typen innstillinger kommer også til uttrykk blant flere av innbyggerne på Stø. De tar gjerne imot turistene, men de ser dem foreløpig ikke som en nødvendighet for samfunnet.

5.2.2 Få turisttilbud, dårlig markedsføring og lite regionalt samarbeid

Ifølge informantene er dagens lokale reiseliv også for øyeblikket fullstendig avhengig av hvalsafarien. Flere forteller at de fleste turistene reiser til Stø med hvalsafaritur for øyet, og at

⁵⁰ Stø Bobilcamp har i mange år vært eid og drevet av en kvinne fra Myre. I etterkant av mitt feltarbeid har bedriften imidlertid blitt overtatt av Kyrre og Ingrid, som skal drive denne sammen med en av deres døtre. Campingplassen har dermed fått en lokal forankring.

Arctic Whale Tours derfor er en forutsetning for den lokale turismen. Dersom dette tilbudet mot all formodning faller i grus, vil det dermed kunne få katastrofale følger. Som Dieter påpeker:

Dieter: (A)lt dette avhenger av små detaljer – dersom for eksempel hvalen en gang bestemmer seg for at «nei, nå skal vi dra til Island», så er Andenes konkurs og Stø er konkurs. Fordi alt det turistbransjen har her, det ligger jo bare i spermhvalen (Intervju 3: 9).

Dette er en problematikk informantene stadig kommer tilbake til i sine refleksjoner om reiselivets fremtid. Med hvalsafarien som eneste hovedattraksjon, ser det ut til at turismen for mange fremstår som en relativt usikker næring. I den forbindelse understreker flere av informantene også at det lokale reiselivstilbudet per i dag er altfor spinkelt. Arthur og Rolf fremhever blant annet at dersom turismens økonomiske avkastning skal kunne få noen som helst positive følger for lokalsamfunnet, må det satses langt utover det som er i dag. De poengterer dessuten at sesongen må utvides.

Reiselivsaktørene er også bevisste på denne problemstillingen. Flere av dem retter derfor blikket mot hvordan vinterturisme bør være et satsningsområde i fremtiden. Gunnar og Haldis mener at mulighetene er gode for denne typen turisme, og ifølge dem kunne man for eksempel ha etablert et opplevelsestilbud med fokus på vintersport. Camilla forteller på sin side at Arctic Whale Tours den påfølgende vinteren skal tilby vintersafari for første gang. Hun mener også at det er stort marked – og ikke minst gode lokale forutsetninger – for dette på Stø:

Camilla: Da har vi jo nordlyset, og her er jo en fin plass å se nordlys, her ute hvor det ikke noen gatebelysning om natten. Og så har vi jo skreifisket om vinteren, og vi har Skreifestivalen her i Øksnes og såne ting. Så det kunne nok vært interessant for utenlandske reisende. Og vinterturismen øker jo overalt i hele Nord-Norge, så det er bare å hoppe på den bølgen (Intervju 6: 4).

Denne optimistiske forventningen til vinterturisme kommer også til uttrykk hos Trond. Han forteller at han har stor tro på at man i årene som kommer, vil kunne klare å etablere en slik turismeform i Øksnes:

Trond: Jeg har mer tro på vinterturisme i fremtiden enn det som utgjør turismen nå. Da kunne man tatt folk med ut på havet og fisket, og da kunne man også ha prekevert fisk. At man har noe som ser ut som et gammelt naust, men som innvendig er toppmoderne slik at det er godkjent av Mattilsynet. Så kunne man ha laget fiskeprodukter. Her er så mange muligheter! (Intervju 11: 13).

Ifølge Trond er altså mulighetene for reiselivseksponasjon i kommunen i aller høyeste grad til stede. Alle informantene deler derimot ikke en slik optimisme. Flere oppfatter mulighetene for vinterturisme som små, og blant andre Per vektlegger at det trolig vil bli vanskelig å utvide turistsesongen på denne måten. Han forteller at til og med Lofoten sliter med å etablere noe nevneverdig vinterturisme, og sjansen for at Stø skal klare det er ifølge ham derfor svært liten. Etter hans mening er det mer sannsynlig at turismen, også i fremtiden, forblir en begrenset næring forbehold de to korte sommermånedene.

En annen faktor som bidrar til at turismens ekspansjon anses som vanskelig, er den manglende markedsføringen. Ifølge flere av informantene har denne inntil nå vært altfor dårlig. Dieter og Sabine understreker at sammenlignet med Andenes, har Støs markedsføring vært langt mindre effektiv og altfor lite omfattende.⁵¹ De forteller:

Dieter: Det er ikke nok. Det er litt ineffektivt det de averterer med nå.

Sabine: Vi ser det jo med tyske øyne, ikke sant.

Dieter: Ja, når det er så mange folk i Tyskland, og du vil markedsføre noe, så må du gjøre litt mer ut av det. Lage store prosjekter og lage masse lyd, slik at de *hører* det.

Hege: Ja, ikke sant.

Dieter: Her er det litt mer sånn «skal vi ha en liten annonse i avisen, eller?» (Latter) (Intervju 3: 1).

Ifølge Dieter og Sabine er det altså viktig å lage mer «lyd» og blest omkring Stø. Trond etterlyser også en bedre markedsføring. Han mener at dette er et avgjørende grep som må gjøres både på Stø og i Vesterålen for øvrig. Han understreker at regionen har et stort, men ubrukt, markedsføringspotensial, og at det er viktig at man ikke blir sittende og *vente* på at turistene skal komme og oppdage stedet på egenhånd. Da vil det til slutt kunne være for sent.

Trond fremhever videre at et ytterligere problem innad i regionen, er at det på fylkesbasis ikke blir gjort en tilstrekkelig innsats i forhold til reiselivet. Sammen med Frid, understreker han at man må stå sammen i Vesterålen, dersom satsingen på reiseliv skal kunne lykkes. Både lokale aktører og fylkesansatte må derfor inngå et bredt samarbeid – de må arbeide mot et felles mål, og sammen skape et fullstendig og dekkende kulturtilbud. Trond og Frid poengterer i tillegg at det i dag mangler en ordentlig gjennomført storsatsning på steder – som for eksempel Tinden – som turistene kunne ha fattet interesse for. De mener at dersom det ikke gjøres noen

⁵¹ Andenes tilbyr også hvalsafari, og stedet er derfor en av Støs fremste konkurrenter. Av denne grunn brukes Andenes også ofte som sammenligningsgrunnlag når informantene forteller om det lokale reiselivstilbudet.

forbedringer med hensyn til dette, vil reiselivet i Vesterålen ha lite å stille opp med i forhold til mer kjente steder som Lofoten.

Camilla er opptatt av den samme problematikken. Hun understreker at selv om samarbeidet på Stø er bra, er reiselivet i Vesterålen altfor lite samkjørt. Ifølge henne preges det av såkalte «klikker», der lokalområdene innad i regionen utvikler egne reiselivsstrategier, heller enn å jobbe sammen. Hun etterlyser derfor, i likhet med Trond og Frid, en større grad av regionalt samarbeid. Camillas ønske er at hele regionen virkelig samarbeider og satser på reiselivet, for bare slik kan Vesterålen bli en destinasjon med en tilsvarende attraksjonskraft som Lofoten.

5.2.3 Turismen som forstyrrelse og selvdestruerende næring

Turismen representerer imidlertid ikke kun et problematisk satsningsområde. Den invaderer også på mange måter lokalinnbyggernes hverdag. De fleste informantene påpeker riktignok at reiselivet per i dag ikke ser ut til å ha resultert i særlig store problemer, men noen opplever likevel turiststrømmen som noe plagsom i sommersesongen. Som Per forteller:

Per: (D)et er problematisk når det kommer en tysk turist hit, som har kjøpt eller leid seg en bobil som er adskillig bredere enn den lille Golfen han kjører rundt med til vanlig. Og veiene her er adskillig mye smalere enn det de er vant til, og så har de all verdens tid. De har ingen respekt for at folk faktisk må komme seg fram her. Så kommer de midt på veien, kjører altfor sakte, og skaper rett og slett et problem. Parkerer bobilene sine hvor som helst, tømmer dotankene sine hvor de finner det for godt, har med seg det de trenger av mat så de behøver ikke kjøpe seg noe her. Så jeg vet ikke. (...) De som driver med turistbedrifter sier at det er så positivt med turisme for bygda. Jeg er ikke enig i det. Jeg ser ingen fordeler sånt sett (Intervju 8: 8).

Reiselivssatsingenes resultat er altså ikke utelukkende positivt. Idet et attraktivt bilde av Stø formidles på det globale markedet, kommer stadig flere nysgjerrige turister til plassen. Ikke bare legger de igjen lite penger – de bidrar også ifølge Per til problemer som avfallstømming og trafikkorker.

At turister kan skade det lokalsamfunnet de besøker, er som nevnt et tema som har fått stadig mer oppmerksomhet fra forskere i løpet av de siste årene.⁵² Viken og Haukeland (2008) har pekt på at man raskt merker effekter på naturmiljøet når den landskaps- og naturbaserte turismen får et stort omfang. De mener at dette blant annet kommer til syne i form av slitasje, forsøpling og forurensning, samt kommersialisering og visuell forringelse av natur- og

⁵² For utdypende drøftinger av masseturismens negative følger og motstanden mot dette, se bl.a. Jacobsen og Viken (red.): *Turisme. Fenomen og næring* (2008), og Mehmetoglu: *Naturbasert turisme* (2007).

landskapskvaliteter. Videre understreker de at når utnyttelsen av områdene på denne måten går for langt, slik at den fører til en miljømessig degradering av destinasjonsområdene, ser det også ut til at turistenes interesse for stedene går tilbake. Ifølge Viken og Haukeland ender dermed turismen med selv å ødelegge forutsetningene for sin eksistens (2008: 219ff).

Viken (2008) hevder også at turismen har vist seg å virke særlig forstyrrende på rurale destinasjoner, hvor det lokale reiselivet i hovedsak er basert på begreper om uberørt natur og autentiske lokalkulturer. Dette dreier seg ifølge ham ikke bare om forsøpling, men også om hvordan det «autentiske» endrer karakter idet turistene trer inn i den lokale konteksten (2008: 163). Mange av informantene på Stø er opptatt av dette dilemmaet, og i den sammenhengen trekkes Lofoten hyppig frem som referanse. Flere antyder at dette områdets store besøkstall fører til at stedet oppleves som altfor «trangt» og «travelt». De forteller også med stolthet om hvordan de har observert at turismen på Stø har økt, i takt med at konkurrenten har blitt stadig mer tettpakket med gjester. Anne Margrete påpeker blant annet at den store trafikken i Lofoten fremstår svært negativt i turistenes øyne:

Anne Margrete: (A)kkurat det har jeg også hørt at både utlendinger og norske har sagt. De sammenligner det med Lofoten, som jo er «hovedattraksjonen», ikke sant. Og de sier at det er så mye trafikk nedi Lofoten – det er så mye biltrafikk og lite sykkelstier. De blir nervøse, selv om folk kjører veldig forsiktig og hensynsfullt. Mens i Vesterålen er det mindre trafikk, og det er jo også et pluss i denne sammenhengen. Og han reiselivssjefen i Vesterålen forsøker også å fremme dette her med sykkelturisme i Vesterålen.

Hege: Ja, for det virker egentlig som om Vesterålen er i ferd med å ta opp kampen mot Lofoten.

Anne Margrete: Ja, det er klart at nå begynner Lofoten å bli *fullt* om sommeren, og du kan ikke finne på å komme uanmeldt der og tro at du kan få deg en plass å bo. For det er så fullt overalt (Intervju 5: 8).

Bråkete trafikk og enorme mengder besøkende stikker naturlig nok kjepper i hjulene for en plass som markedsfører rolige omgivelser, fred og avslapning. I Vesterålen er derimot invasjonen av turister foreløpig ikke like stor, og informantene understreker at dette fungerer som et fortrinn for Stø. Samtidig gir de imidlertid også uttrykk for en ambivalens med hensyn til dette. På den ene siden synes de det er «stas» at flere turister besøker plassen, men på den andre siden oppfatter de den økende turismen som en *risiko*. Store horder av besøkende kan potensielt destruere Støs rolige – og ikke minst «autentiske» – atmosfære. Faren for at Stø ender opp med å bli like overfylt som sin nabodestinasjon er derfor stadig aktuell.

Av denne grunn legger flere av informantene også vekt på at reiselivet aldri bør få et fullstendig fritt spillerom. Sabine og Dieter forteller at da de selv besøkte Lofoten i 1998, opplevde de området som altfor folksomt. For dem «forsvant» det vakre landskapet blant de mange bobilene. De understreker at det er viktig at dette ikke skjer på Stø, og de er derfor opptatt av at tilretteleggingen for den lokale turismen må foregå på en meget varsom måte:

Dieter: Om Stø klarer å beholde sin sjarm, kan det godt være tre-fire ganger flere turister. Men da må man passe på at den sjarmen ikke går tapt. Og det er viktig at hver enkelt har en følelse av at han er en ganske individualistisk turist, og ikke en del av masseturismen. Og det gjør de gjerne her. (...) Man må organisere det litt forsiktig her. Det må jo bli flere rorbuer og sånne ting, og dersom man gjør det litt forsiktig, så kan den sjarmen på stedet fortsatt være her.

(...)

Hege: Tror dere at turismen vil kunne ødelegge stedet dersom den blir for stor?

Sabine: Ja, så der må man passe på.

Dieter: Man må passe litt på der, ja.

Sabine: Man må finne en gylden middelvei – at sjarmen ved Stø beholdes, samtidig som også turismen kan øke litt (Intervju 3: 7).

Geir Are uttrykker den samme tankegangen. Ifølge ham er *ro og fred* også en sentral del av turistenes forventninger når de drar til Nord-Norge og Lofoten. En storstilt satsning på reiselivsutvikling i området løper dermed risikoen for å overtre en viktig grense:

Geir Are: Det ligger i navnet og i merkevaren på en måte, og i den forventningen folk har når de reiser nordover – at her skal de få oppleve hav og fjell, og stor natur og fisk. Men samtidig så tror jeg ikke folk forbinder det med eller forventer at de skal gå og *vasse i andre mennesker*.

Hege: Nei, man gjør egentlig ikke det.

Geir Are: Og der er det en balansegang. Altså; *når tid* begynner man å nærme seg den grensen? (Intervju 10: 1).

Geir Are og de andre informantenes oppfatninger av den økte turismens negative konsekvenser, har flere likhetstrekk med funnene som ble avdekket i Midtgard og Haukelands (2000) tidligere nevnte studie. Som jeg var inne på i kapittel 1, utførte de en undersøkelse blant besøkende i Lofoten-området. Gjennom kvalitative intervjuer kom de frem til at mange av turistene hadde sterke reservasjoner mot at reiselivet skulle utvikles videre. De ønsket at fiskeværene skulle forbli i en liten skala, og var bekymret for at den nåværende turistifiseringen i Lofoten kunne bli for dominerende. Midtgard og Haukeland påpeker at man

her har å gjøre med et paradoks, der turistene aller helst ønsker å ha den autentiske perlen helt for seg selv, og vegrer seg mot at andre turister skal komme og «ødelegge» dens autentiske uttrykk. På denne måten både bygger de opp under turismens omfang, samtidig som de kritiserer dens følger (2000, i Midtgard 2003: 111).

En økende turiststrøm vil i denne sammenhengen ikke bare kunne ha *pragmatiske* effekter, men også *symbolske* effekter. Mange turister baserer i dag sine reiser på en antakelse om at det autentiske kan finnes i andre kulturer og i enklere levemåter, samt utenfor allfarvei (Jacobsen 2008: 190). Dersom en attraksjon eller en destinasjon skal oppfattes som ekte eller opprinnelig, må den imidlertid markeres, markedsføres og formidles som autentisk. Gjennom en slik markering, blir den også mediert – den blir et tegn på seg selv, og er dermed ikke lenger autentisk i betydningen *uberørt*. Den representerer snarere en «iscenesatt autenticitet», som er tilrettelagt for kjøp og salg (Culler 1981; MacCannel 1976, i Jacobsen 2008: 190). Den moderne søken etter autenticitet fremstår dermed som ytterligere paradoksal.

Denne autenticitetens selvmotsigelse har også blitt tematisert av Kirshenblatt-Gimblett (1998). Hun hevder at det «ekte» i turismens kontekst, alltid vil innebære en form for *staged authenticity*. Ifølge henne blir lokalsamfunn og menneskers dagligliv forbundet med autenticitet, idet disse presenteres for turistenes blikk. Denne typen iscenesettelser gir betrakteren en illusjon av at det han eller hun observerer ikke er en representasjon, men snarere noe som *i realiteten hender*. Ifølge Kirshenblatt-Gimblett er det nettopp denne illusjonen som skaper den autentiske effekten. Hun understreker at denne effekten også gjelder i de tilfeller hvor faktiske lokalsamfunn involveres på reiselivsmarkedet. Ifølge henne blir menneskelige aktører i turismens kontekst til etnografiske objekter og semiotiske tegn i seg selv – uavhengig av hvorvidt dette er aktørens egen intensjon eller ei. Som hun påpeker: «(P)eople become signs of themselves. We experience a representation, even when the representers are the people themselves. Self-representation is representation nonetheless» (Kirshenblatt-Gimblett 1998: 47/55).

5.3 Felles forståelser – Hva ville Stø vært uten fisket?

Som vi til nå har sett har informantene ulike oppfatninger av turismens mulighet på Stø. De forstår også dens betydning for lokalsamfunnet på svært forskjellige måter. Uavhengig av hvordan de tar stilling til disse spørsmålene, er det lokale fiskeriet imidlertid et selvsagt utgangspunkt for alles refleksjoner. Informantenes overordnede perspektiv er sentrert rundt

fiskeværsidentiteten. De anser denne som avgjørende for lokalsamfunnets opprettholdelse, så vel som for turismens eksistens. Både reiselivsaktørene og de øvrige innbyggerne understreker derfor at selv om denne identiteten riktignok anvendes i reiselivssammenheng, er Stø først og fremst et *fiskevær* – ikke en turistplass. Fiskeriet er med andre ord deres felles forståelseshorisont, og det er ut fra denne de forstår både reiselivet, nærings situasjonen og fremtiden. I de følgende avsnittene vil jeg gå nærmere inn på hvordan denne forståelseshorizonten kommer til uttrykk blant informantene. Jeg vil gjøre rede for hvorfor de tildeler fiskeriet en såpass betydningsfull stilling, og på hvilken måte dette henger sammen med deres samfunnsansvarlige utgangspunkt.

5.3.1 Med fiskeriet som forståelseshorisont

Informantenes livsverden er på mange måter strukturert ut fra fiskerinæringen, og dette er dermed videre bestemmende for hvordan de betrakter andre aspekter ved deres dagligliv. I den konteksten synes det aktive fisket også å representere et stabilt moment i innbyggernes hverdag. Torsken har i uminnelige tider vært den viktigste næringskilden i området, og den har bidratt til stabile inntekter og råvarer i mange år. På samme måte som før, utgjør fiskerinæringen også i dag plassens sentrale livsgrunnlag. Fiskeriet kan dermed forstås som et varig og holdbart aspekt i informantenes livsverden. Dette ser ut til å bidra til at Stø til en viss grad fremstår som det samme stedet det alltid har vært. Denne tankegangen kommer tydelig til uttrykk i løpet feltarbeidsperiodene, hvor jeg under enkelte av intervjuene opplever å bli fortalt at Stø i realiteten ikke har forandret seg særlig mye. Rolf understreket blant annet:

Rolf: Nei da, Stø har jo ikke forandret seg så mye de siste årene, det har ikke det. Det er jo et aktivt fiskevær, og det har det bestandig vært. Det er jo ett av to fiskevær i Øksnes kommune. Så om det har skjedd så forferdelig mye endringer akkurat her på Stø, det har det nok ikke. Det som er kommet i tillegg da, er jo turisme, men det er jo en parentes egentlig. Det jo stort sett om sommeren det er. Men ellers så er Stø et aktivt fiskevær som det bestandig har vært (Intervju 9: 1).

Rolf er ikke alene om dette fokuset. På spørsmål om hva de synes om forandringene i lokalsamfunnet, er det flere informanter som hverken nevner turismen, fraflytningen eller det økte antallet ferieboliger.⁵³ I disse tilfellene er det først etter at samtalen har kommet ordentlig i gang, og når drøftingen blir grundigere, at de begynner å reflektere over endringene jeg i starten henviste til.

⁵³ Dette gjelder vel å merke ikke det store flertallet, men under feltarbeidsperiodene opplevde jeg likevel med jevne mellomrom at informantene hadde vanskelig for å peke på bestemte samfunnsendringer.

Informantenes oppmerksomhet er i større grad sentrert rundt fiskeriet. I den forbindelse er de også langt mer opptatt av de nye fiskebruksarbeiderne ved Gunnar Klo AS. Mange forteller ivrig om migrantene, og om hvordan disse øker sannsynligheten for en vekstkraftig lokal fiskerinæring i fremtiden. I motsetning til de øvrige samfunnsendringene, nevnes denne innvandringstendensen som oftest uoppfordret. Fiskebrukets anvendelse av utenlandsk arbeidskraft beskrives i tillegg ikke bare som en konsekvens av samfunnsendringer. Informantene legger også vekt på at denne sysselsettingen opprettholder stedets næringsmessige grunnmur, og at den dermed bidrar til å vedlikeholde fiskeværsidentiteten. Snarere enn kun å fremstilles som et tegn på omskiftninger i lokalsamfunnet, skildres derfor arbeidsmigrasjonen like mye som en *stabiliseringsmekanisme*.

Fiskerinæringens sentrale posisjon i informantenes livsverden kommer også tydelig til uttrykk i måten de fordeler sin oppmerksomhet mellom fiskebruksarbeiderne og de utenlandske hvalsafararbeiderne. Mens førstnevnte omtales stadig vekk, er staben ved Arctic Whale Tours derimot et langt sjeldnere samtaleemne. Hvalsafarien beskrives riktignok som en sentral attraksjon og en uhyre viktig del av det lokale reiselivstilbudet. Det blir også fremhevet som positivt at guidene er språkkyndige, og at de i enkelte tilfeller har samme morsmål som turistene. Likevel får disse langt mindre oppmerksomhet under intervjuene.

Trolig skyldes denne ujevne oppmerksomhetsfordelingen at fiskerinæringen – ut fra innbyggernes forståelse – representerer det avgjørende momentet for hvorvidt Stø lever videre eller slumrer inn. De øvrige utviklingstendensene, og herunder også turismen, regnes på sin side som langt mindre betydningsfulle aspekter. Ifølge informantene har ikke disse den samme graden av dramatisk og omfattende influens på lokalsamfunnet. Satt opp mot fiskerinæringen, representerer det sesongbaserte reiselivet også en ustabil og lite betydningsfull inntektskilde. I informantenes øyne er hvalsafaristaben med andre ord involvert i en næring som de vurderer som *mindre viktig* for plassen – både på det økonomiske, så vel som på det samfunnsmessige planet. Ut fra deres forståelseshorisont, fremstår dermed de sesongbaserte guidene naturlig nok som mer uvesentlige – i alle fall sammenlignet med fiskebruksarbeiderne på andre siden av kaien.⁵⁴

⁵⁴ Den generelt lavere interessen for hvalsafariens ansatte henger sannsynligvis også sammen med at bedriften er sesongbasert, og at de fleste av dem derfor er ansatte på Stø kun i sommermånedene. Dette gjør at de skiller seg fra deler av den utenlandske arbeidskraften ved fiskebruket. Unntaket er Camilla, som på grunn av sitt lange opphold i området ofte omtales som «lokal». Det samme gjelder hvalsafariens resepsjonist, som opprinnelig er fra Finland, men har bodd store deler av sitt liv i nærområdet.

5.3.2 Fiskeriet som ønskelig og sannsynlig fremtidsvisjon

For informantene representerer den tradisjonelle fiskerinæringen det viktigste og mest gunstige næringsgrunnlaget for stedet. Ifølge dem bidrar den i størst grad til lokaløkonomien, og den medvirker til ny bosetting i form av arbeidsmigranter. Flere gir også uttrykk for at fiskeriet er mer «til å stole på». Fiskerinæringen anses dessuten som en forutsetning, ikke bare for reiselivet, men også for andre næringsområder. Som Svein poengterer:

Svein: Stopper fisket, så stopper alt. Det er jo fisket som holder livet oppe, i alle fall her i kommunen. Det merker de jo alle plasser, både på verksteder og alle servicebedriftene. Når det er lite fisk, da er det lite arbeid på land og (Intervju 4: 6).

På grunn av dens brede betydning, legger samtlige av informantene vekt på at fiskerinæringen nødvendigvis *må* være fremtiden på Stø. Det er likevel verdt å merke seg at deres beskrivelser i den forbindelse ikke alltid dreier seg om et «enten eller» mellom fiske og reiseliv. Turismen inngår i mange tilfeller i deres fremtidsvisjoner.⁵⁵ Forskjellen mellom deres forståelse av reiselivet sammenlignet med fiskeriet er imidlertid at førstnevnte ikke oppfattes som en *nødvendighet* for stedet. Sistnevnte regnes derimot som en absolutt forutsetning for lokalsamfunnets overlevelse. Mange av innbyggerne påpeker derfor at Støs livsgrunnlag sannsynligvis vil gå i oppløsning dersom fiskeriet legges ned.

Når informantene beskriver sine fremtidsvisjoner for plassen, fokuserer de følgelig i stor grad på fiskerinæringen og dens levevilkår. I denne sammenhengen er flere av dem opptatt av politiske problemstillinger med hensyn til både fiskeri- og oljevirkosomhet i Nord-Norge. Arthur understreker blant annet at det er svært viktig at fiskerinæringen i området ikke kommer i kollisjon med en eventuell oljeutvinning i fremtiden. Sistnevnte vil ifølge ham gjøre det vanskelig å drive fiske langs den smale sokkelen. Han fremhever at fiskeriet trenger det plassen den for øyeblikket har, og etter hans mening er det derfor ikke rom for å dele den geografiske plassen mellom de to næringsvirksomhetene. Blant de andre informantene forstås oljen i et tilsvarende negativt lys. Unni understreker på sin side at oljeutvinning trolig er en uunngåelig del av fremtiden i nord:

Unni: (J)eg ser jo også for meg at det har kommet en viss oljetilknytning på et eller annet vis.

Hege: Ja, du tror det vil skje?

⁵⁵ Turismens eksistens i fremtiden forutsetter imidlertid at fiskerinæringen, og dermed også stedets posisjon som aktivt fiskevær, fortsatt eksisterer.

Unni: Ja, vet du, jeg tror det. Enten vi vil eller ikke. Det er antakelig bare om å gjøre og ikke gi seg for overmakten, men heller kanskje spille på lag på at eller annet vis. Det må forhåpentligvis gå an å få til en eller annen form for et slags samarbeid, at vi kan jobbe i lag. For jeg tror det kommer hit, så da nytter det ikke å kjempe imot (Intervju 7: 12-13).

For at nordnorske lokalsamfunn ikke skal bli skadelidende, er Unni altså opptatt av at det må foregå et samarbeid med staten, og at det må inngås et visst kompromiss mellom de to partene. Unni er imidlertid én av svært få informanter som beskriver oljeutvinningen som en sannsynlighet. De fleste nevner oljen kun i forbigående setninger, og da for å påpeke dens ugunst. Det er ytterst sjelden at denne virksomheten fremstilles som en plausibel fremtidsvisjon. I likhet med deres opplevelser av en lav endringsgrad i lokalsamfunnet, så vel som av turismens begrensede betydning, henger trolig også denne tendensen sammen med fiskeværsidentitetens sentrale plass i deres livsverden. Ved at Stø er et aktivt fiskevær, med en fortsatt levende fiskerinæring, kan det se ut til at oljevirksomheten fremstår som noe *ffjern* for informantene.

Ved siden av oljeproblematikken, beskriver flere også den statlige kvoteordningen og det ekspanderende trålerfisket som betydningsfulle utfordringer for Stø. Lill forstår kvotesystemet som en avgjørende faktor for det lokale fiskeriets fremtid, og på spørsmål om hun tror fiskerinæringen vil overleve de neste tiårene, svarer hun:

Lill: Ja, hvis de får lov å fiske det de vil. Men de får jo ikke lov til å fiske! Det og er jo annerledes i fra når jeg var unge – da kunne jo fiskerne fiske så mye de ville. Nå kan de ikke det lenger. Nå får de bare en kvote.

Hege: Ja, jeg har hørt det.

Lill: Før var det jo sånn at når en fisker dro ut for å fiske, kunne han komme hjem med sjarken full, mens nå er det slik at når han «nei, nå har jeg fått førti kilo så jeg må komme meg på land, for nå får jeg ikke lov til å fiske mer» (Intervju 13: 13).

Ifølge Lill innebærer kvoteordningen at folk føler at det blir for mange begrensninger, og dette bidrar følgelig til at fiskeryrket blir enda mindre attraktivt blant unge. Per uttrykker også en sterk bevissthet om disse negative implikasjonene. Slik han ser det utgjør særlig fisketrålerne et alvorlig problem. Han forteller at tråleren er dyr å bygge, i tillegg til at man må ha mange mann om bord. Den er derfor et svært kostbart fartøy med hensyn til både bygge- og driftskostnader. Av den grunn må den også dra på land enorme mengder fisk for å betale for seg, og tråleren utgjør dermed en langt større trussel for fiskebestanden enn hva enmannssjarken gjør. Det som gjør saken enda verre, er ifølge Per at de fleste trålerne som nå

bygges er frysetrålere. Dette fører til at arbeidsplassene på land blir altfor få. Etter Pers mening burde man derfor forby trålerfiske, og heller slippe løs enmannssjarken. Han poengterer at dersom fiskeripolitikken hadde lagt til rette for dette, ville steder som Stø blomstret. Han forteller:

Per: (S)lik var det faktisk på 70-tallet. Da var ikke kvotesystemet innført, og havna var full av båter! På sommeren eller på dager med dårlig vær var det så mange båter her at du kunne nesten gå tørrskodd tvers over. Og det var fullt fres. Men så kom trålerne og tok over. Vi ser jo at de små fiskebåtene har blitt mer og mer utradert. Om den utviklingen fortsetter, går det nord og ned med Stø. Fordi dersom småbåtene forsvinner, er det ingen fremtid her og det er ingen trålere som kommer til å lande fisk her. Og da er det slutt. Så det er egentlig fiskeripolitikken som styrer utviklingen på Stø (Intervju 8: 9-10).

Fiskeværets fremtid avhenger altså ifølge Per fullstendig av politikerne. Denne typen bekymringer ser også ut til å være noe som murrer i hele lokalsamfunnet, og mange av innbyggerne understreker viktigheten av at politikken legger bedre til rette for gode livsbetingelser for den nordnorske fiskerinæringen.

Til tross for disse politiske problemstillingene, uttrykker informantene likevel en tydelig fremtidsoptimisme med hensyn til fiskerinæringen. Denne optimismen knytter seg først og fremst til Støs svært gunstige natur- og miljømessige forhold. Ifølge dem bidrar disse til at plassen har gode forutsetninger for å beholde sin posisjon som fiskevær og mottakssted. Som Dieter påpeker:

Dieter: Hvor mye fisk de får der nede, det øker jo hvert år – hvert år blir det mer. Og det finnes også unge nå som begynner å arbeide innenfor fiskeriene. Fisket er jo en jobb du kan tjene mye penger på, og skrei er der i massevis her. Tidligere var det jo sånn at skreien gikk lenger ned til Lofoten, men nå stanser den her. Så jeg tenker at de ikke kommer til å slutte med fiskeriene. Og det er for komplisert for store båter å komme til på land (Intervju 3: 9).

At skreien over lengre tid har kommet tidligere til fangstfeltene utenfor Stø, er noe flere av informantene understreker. Anne Margrete er blant dem, og hun forteller:

Anne Margrete: Lofotfisket har jo foregått her i Vesterålen i nyere tid, for skreien kommer jo hit. Så det er mange lofotfiskere som kommer hit flere vintre og leier seg moderne rorbuer på Stø. (...) (I) tillegg har det vært bedre forhold for å tørke fisken her. Temperaturen har jo steget den siste tiden, og det har gjort at det ikke alltid er like ideelt å tørke fisken i Lofoten. Mens her har det vært perfekte forhold. (...) Så det bygges stadig ut nede på Bårdholmen med nye tørkeplasser og hjeller for skrei. Det er jo en økning som har skjedd, og det blir interessant å se om det fortsetter slik (Intervju 5: 5).

Gunnar beskriver på tilsvarende vis det stadig større antallet lofotfiskere og fremmedbåter som strømmer til plassen i sesongen. Han er svært optimistisk til denne utviklingen, og understreker at Stø, med sin geografiske nærhet til fiskefeltene, har en stor fordel. Han mener derfor at dersom fiskens gytemønster fortsetter slik det inntil nå har gjort, vil Stø etter all sannsynlighet også være et aktivt fiskevær i fremtiden.

5.3.3 «Det beste for stedet» - Noen oppsummerende kommentarer

Som det har kommet frem i dette kapittelet, utgjør fiskerinæringen den sentrale strukturerende mekanismen i informantenes livsverden. Dette er dermed også styrende for hvordan de forstår de øvrige endringsaspektene i sitt lokalmiljø. Som vi har sett, medvirker deres fiskerifokuserte forståelseshorisont til at turismen oppfattes på svært ulike måter. Samtidig innebærer den også at enkelte av informantene har vanskelig for å identifisere andre forandringer i lokalsamfunnet. Dette kapittelet har i tillegg rettet søkelyset mot hvordan informantene deler en kollektiv forestilling om at fiskerinæringen trolig – og forhåpentligvis – vil fortsette å være hovednæringen på fremtidens Stø. For dem representerer fiskeriet et pålitelig næringsområde, og de anser det som en forutsetning både for aktiviteten og økonomien i bygda. Den beskrives derfor også som den mest gunstige næringen for stedet. I denne sammenhengen uttrykker informantene tydelig samfunnsansvarlige holdninger. Deres oppmerksomhet ovenfor fiskeripolitiske spørsmål illustrerer videre den samme fellesskapelige ansvarsfølelsen.

Følelsen av samfunnsansvar preger på tilsvarende vis informantenes perspektiver på turismen. Deres oppmerksomhet er som nevnt rettet mot hvorvidt reiselivet er en fordel for stedet, og av denne grunn kan man i dette lokalsamfunnet finne både positive og optimistiske, så vel som skeptiske og pessimistiske holdninger til turismen. Et gjennomgående argument blant samtlige av informantene er også at reiselivet står i et nært *avhengighetsforhold* til fiskeriet. Dette ser ut til ytterligere å forsterke deres felles oppfatning av at fiskerinæringen er en nødvendighet. Flere antyder i den forbindelse at dersom fiskeriet faller bort, har reiselivet *i alle fall* ikke noen sjanse. Turismen vil følgelig ikke bare være en problematisk næring – døren til dens muligheter vil snarere lukkes fullstendig.

Informantene presenterer her et svært komplekst bilde av relasjonen mellom turistnæringen og den tradisjonelle fiskerinæringen. Denne kompleksiteten er noe som sjelden har blitt grepet tak i av reiselivsforskere. Turismen har riktignok med rette blitt fremstilt som et storstilt satsningsområde i nord, og landsdelens naturlandskap og mange pittoreske fiskevær har ofte blitt fremhevet som sentrale attraksjoner. Noe som imidlertid har blitt drøftet i langt mindre

grad, er befolkningens egen forståelse av turismen og dens tilsynelatende avhengighet av det tradisjonelle fiskeriet.

Et annet gjennomgående perspektiv blant informantene er at turismen, både av økonomiske og attraksjonsmessige grunner, ikke kan eksistere alene. Ifølge dem er derfor en *kombinasjon* – med både reiseliv og fiskeri – både en gunstig og en nødvendig næringsmessig løsning for fremtiden. Deltakerne i min undersøkelse mener altså at turismen kan være en del av fremtiden på fiskeværet – såfremt fiskeriet fortsetter å være lokalsamfunnets hovednæringsgrunnlag. Da kan turistenes etterspørsel møtes, samtidig som fiskerinæringen fortsetter å gi bygda den økonomiske stabiliteten den behøver. Dette er ifølge informantene ikke minst det mest *sannsynlige* fremtidsbildet av Stø. Som Anne Margrete påpeker:

Anne Margrete: Jeg tror at så lenge det er fiske, så vil nok Stø være det fiskeværet som varer lengst. Ikke minst på grunn av det tidsmessige fiskebruket som er her, og som er veldig attraktivt for mange å komme og jobbe på. Men at også turismen kommer til å bety mer etter hvert, det vil jeg tro. I og med at det ikke er post og ikke er skole, så legger jo det et lokk på en normal befolkningsutvikling, vil jeg tro. Men likevel mener jeg at med fiskebruket og en økende turisme, vil nok Stø fremdeles ha livets rett og være i aktivitet også om 30 år (Intervju 5: 9).

Perspektivet som her uttrykkes er også gjennomgående blant mange av de andre informantene. Ifølge dem vil kombinasjonen av fiskeri, med turisme som biinntekt, legge forholdene godt til rette for Støs videre overlevelse. For dem fremstår denne typen næringskombinasjon med andre ord som «det beste for stedet».

Kapittel 6: Avsluttende refleksjoner

Intervjumaterialet avdekker at livsverdenen blant innbyggerne på Stø er preget av en betydelig kompleksitet. Deres virkelighet henger sammen med både kulturelle og pragmatiske aspekter, og den formes innenfor en kontekst hvor lokale, nasjonale og globale utviklingstendenser sirkulerer om hverandre. I denne oppgaven har mitt hovedmål vært å utføre en empirisk undersøkelse av denne livsverdenen. Fokuset har vært rettet mot hvordan informantenes hverdagsvirkelighet er strukturert, og på hvilken måte denne strukturen er bestemmende for deres forståelser av utviklingstendensene i lokalsamfunnet. Jeg har søkt å danne et klarere bilde av hvordan stedet ser ut i deres øyne, og vise hvordan de betrakter stedsutviklingen ut fra bestemte perspektiver og utgangspunkt. I det følgende kapittelet vil jeg drøfte funnene som har blitt gjort, og med utgangspunkt i problemstillingen, vil jeg rette søkelyset mot hvordan informantenes perspektiver kan forstås i en større sammenheng. Avslutningsvis vil jeg også redegjøre for noen få eksempler på forskningsspørsmål som alternativt kunne ha blitt stilt i møtet med dette komplekse feltet.

6.1 En samfunnsansvarlig og fiskerifokusert livsverden

Som vi har sett er *samfunnsansvarlige holdninger* et hovedmoment i informantenes livsverden, og det kollektive gode utgjør i den forbindelse et felles orienteringspunkt. Vi har i tillegg sett at den tradisjonelle *fiskerinæringen* – i relasjon til denne ansvarsfølelsen – fungerer som en avgjørende strukturerende mekanisme i deres livsverdener. Dette impliserer videre at de forstår også andre samfunnsaspekter, som turismen og arbeidsmigrasjonen, ut fra bestemte rammer og meningshorisonter. I de neste avsnittene vil jeg oppsummere de fremherskende perspektivene som sirkulerer blant informantene. Herunder vil jeg legge særlig vekt på hvordan samfunnsansvaret og fiskeriets selvsagte posisjon i deres livsverden kommer til uttrykk.

6.1.1 Forståelser av de stedlige endringsprosessene

I kapittel 1 spurte jeg: *Hvilke forståelser av de stedlige endringsprosessene kommer til uttrykk på individplan?* I besvarelsen av dette spørsmålet må samfunnsansvaret anses som et sentralt nøkkelbegrep. Innbyggerne skildrer både sentraliseringen, fraflytningen, arbeidsmigrasjonen

og turismen ut fra særlig kollektive perspektiver, og deres refleksjoner kretser rundt hvorvidt disse aspektene har positive eller negative implikasjoner for stedet og det lokale fellesskapet. Selv om sentraliseringen påvirker deres eget hverdagsliv, er deres oppmerksomhet i større grad rettet mot hvordan denne faktoren har negative implikasjoner for lokalsamfunnet som helhet. For dem representerer sentraliseringen en utfordring for bestemte samfunnsgrupper, i tillegg til at den også er et hinder for rekrutteringen av nye innbyggere. Ifølge informantene innebærer sentraliseringsutviklingen dermed også en konsekvens i form av en økt *forgubbing* på fiskeværet.

Krav til høyere utdanning, så vel som urbane bostedspreferanser, har den samme konsekvensen. I den sammenhengen mener informantene at periferien fremstår som en lite attraktiv boplass. Dette er både fordi den er praktisk ugunstig med hensyn til lokaltilbud, og fordi den ikke har tilstrekkelige utdannings- og arbeidsmuligheter. Perifere områder er i tillegg ikke «trendy» nok til at ungdommen ønsker å bo der. De få unge som flytter tilbake til Stø, møtes endatil av *husmangel*, takket være folks vegring mot å selge boliger de selv ikke bor i.

For informantene fremstår denne utviklingen først og fremst som en utfordring for *lokalsamfunnet*, og de understreker at fremtiden på fiskeværet avhenger av at flere tilflyttere og unge småbarnsfamilier bosetter seg på Stø i årene som kommer. I denne sammenhengen beskriver de den økende arbeidsmigrasjonen som en svært positiv utviklingstendens. For dem representerer innvandringen en potensiell mulighet til å jevne ut den skjeve aldersfordelingen i bygda. Utenlandsk arbeidskraft har dessuten blitt en dyd av nødvendighet på Stø, siden fiskeriet sliter med å rekruttere de høyt utdannede nordnorske ungdommene. Ut fra informantenes samfunnsansvarlige perspektiv, betraktes arbeidsinnvandringen dermed i et positivt og fremtidsoptimistisk lys. Rasisme og ekskludering ser følgelig ut til å være et ikke-tema på Stø, og innbyggerne fokuserer snarere på ønsker om en enda nærere kontakt mellom dem selv og migrantene. De mener at dette vil skape et sterkt lokalt fellesskap, noe som videre også vil gagne lokalsamfunnet.

Som nevnt forstår informantene turismen ut fra det samme samfunnsansvarlige ståstedet. Den store variasjonen i deres syn på reiselivet kan spores tilbake til nettopp dette ansvarsbegrepet. Uavhengig av hvorvidt de inntar en optimistisk eller en skeptisk innstilling til turismen, setter de alltid «det beste for stedet» i fokus for sin argumentasjon. I denne oppgaven har vi sett at turismen på den ene siden forstås som en næring med vekstpotensial, og som et

satsningsområde som vil kunne bidra til økt aktivitet på fiskeværet. På den andre siden betraktes den som et risikofylt felt med en selvdestruktiv kraft, der de reisendes spor i natur- og kulturlandskapet risikerer å ødelegge for stedets attraksjon. Enten informantene vektlegger disse negative implikasjonene, eller de velger å engasjere seg for å videreutvikle det lokale reiselivstilbudet, er altså lokalsamfunnets gode den sentrale rammen for deres refleksjoner.

6.1.2 Fiskeværsidentiteten og reiselivsidentiteten

De overnevnte perspektivene på turismen bringer oss over til problemstillingens neste spørsmål: *Hvordan posisjonerer individene Støs fiskeværidentitet og reiselivsidentitet i forhold til hverandre?* Svaret på dette spørsmålet representerer en prinsipiell forståelse blant informantene, og denne har også et meget bredt og omfattende nedslagsfelt. Mens turismen oppfattes på varierende måter, forstås fiskerinæringen som en selvinnlysende fordel for plassen. For innbyggerne er fiskeriet det avgjørende livsgrunnlaget på Stø, og næringens økonomiske, kulturelle og sosiale bidrag innebærer at det fremstår som uunnværlig i lokalsamfunnet.

I informantenes livsverden er fiskeriet en selvsagt komponent, og dette strukturerer deres virkelighet på en grunnleggende måte. Det aktive fisket danner derfor også hovedrammen for deres forståelsehorisont, og det er ut fra denne rammen de reflekterer over både nåtiden og fremtiden. I deres øyne er fiskeriet dessuten ikke bare et viktig inntektsgrunnlag i seg selv, men det er også en fundamental forutsetning for andre samfunnsområder. Som vi har sett plasseres særlig turismen inn i dette avhengighetsforholdet, og blant informantene er det en gjennomgående forståelse at turismen *behøver* fiskeriet.

De har en rekke begrunnelser for denne forståelsen. For det første mener de at fiskerikulturen gir gunstige forutsetninger for turistopplevelser. For det andre bidrar den til å opprettholde det levende lokalsamfunnet – som de også anser for å være en sentral del av Støs attraksjon. I den forbindelse vektlegger samtlige av informantene at stedets posisjon som aktivt fiskevær er en avgjørende faktor for turistenes interesse. Fiskeværsidentiteten fremheves følgelig av mange som et sentralt reiselivsprodukt. De understreker at fiskerinæringen skaper et autentisk uttrykk, og at dette danner grunnlaget for Støs appell på det globale reiselivsmarkedet. Dersom fiskeriet legges ned, vil dermed turistenes interesse forsvinne. Informantene mener med andre ord at stedets *reiselivsidentitet* er fullstendig avhengig av *fiskeværsidentiteten*, og ifølge dem kan førstnevnte aldri eksistere på egenhånd.

Denne oppfatningen representerer en kompleksitet som sjelden gripes tak i når turismen i Nord-Norge er tema for diskusjon. Reiselivet omtales generelt sett som «en vei ut av uføret» for steder som sliter med ensidig næringsstruktur, sentralisering av offentlige velferdstilbud og fraflyttingsproblematikk (Nordbø 2009: 1). I den konteksten er det heller ikke vanlig å trekke skarpe skillelinjer mellom fraflyttede, turismebaserte fiskevær på den ene siden, og aktive fiskevær med et levende lokalsamfunn på den andre siden. Turismen ses snarere som en viktig revitaliseringsfaktor for distriktskommuner – uavhengig av om disse stedene har andre næringsgrunnlag eller ei. Forståelsen som uttrykkes blant mine informanter indikerer derimot at en slik revitalisering ikke er like enkel som mange har hevdet. Ifølge dem kan ikke turismen være en løsning alene, og reiselivets potensiale som revitaliseringsfaktor er snarere betinget av langt mer sammensatte og omstendelige forhold.

Det er imidlertid verdt å merke seg at nedlagte fiskevær i Nord-Norge har enorme besøkstall i turistsesongen. Man kan følgelig undre på hvorvidt reiselivets antatte avhengighet til fiskeriet er like determinerende som intervju materialet indikerer. Nusfjord i Lofoten er et eksempel på et slikt «ikke-levende» fiskevær. Hele stedet har blitt omgjort til en slags «temapark» over fortidens kystliv, og her får de tilreisende vandre i vakre omgivelser, langs skinnende rene brygger og blant nymalte røde rorbuer. For ytterligere å forsterke museumsfølelsen, må de besøkende betale inngangspenger idet de entrer plassen. Inautentisk eller ikke – turistenes interesse er likevel stor. Strøksnes (2006) hevder at denne interessen kommer av at steder som Nusfjord minner om hyggelige og autentiske landsbyer, med en enhetlig og godlynt arkitektur. Man må derfor ha «et hjerte av granitt» for å kalle plassen en fraflyttet turistboble. Ifølge Strøksnes er det også turismen som har reddet stedet. Uten den ville plassen mest sannsynlig blitt stående og forfalle, inntil den en dag «ramlet i havet» (Strøksnes 2006: 48-52).

Midtgard (2003) hevder på tilsvarende vis at selv om det «autentiske» ofte hviler på et inntrykk av *originalitet*, behøver ikke objekter nødvendigvis å være originale for at turistene kan nyte disse som distinkte uttrykk for lokal karakter. I sin studie i Lofoten observerte hun at nyere industriarleg og moderne bygninger ikke hadde noen påvirkning på de besøkendes opplevelse av autensitet. Blant turistene var det snarere en tendens til «å se bort ifra» eller «eliminere» de moderne inntrykkene. Som Midtgard påpeker: «If they stay in a modern hotel, for instance, they are likely to go and see an old fisherman's cabin so that they can 'tick off' that particular image. And if they notice a newer building or something else that does not fit their image of Lofoten, they tend to look the other way» (Midtgard 2003: 109-111).

6.1.3 Næringskombinasjon i «ny, moderne drakt»

Som det kommer frem over, er de samfunnsansvarlige holdningene styrende for informantenes forståelser og orienteringer i deres egen hverdag. Dette er også en av grunnene til at de vektlegger turismens avhengighet av fiskerinæringen. For dem representerer en kombinasjon av reiseliv og fiskeri den beste næringsmessige løsningen for Stø – ikke minst siden den førstnevnte ikke klarer seg alene. Tilsvarende kombinasjoner ser også ut til å være karakteristisk i store deler av den nordnorske landsdelen for øvrig. På de fleste steder utgjør reiselivet kun én av mange næringspilarer, og det utfylles som regel av andre like sentrale arbeidsfelt (Viken 2011: 186).

Kombinasjonsnæringen med heimefiske og jordbruk sto sentralt i nordlendingenes hverdag, inntil moderniseringen skjøt fart på 1950-tallet. Brox (1966) beskrev denne kombinasjonen som det mest gunstige inntektsgrunnlaget for den nordnorske kystbefolkningen. I motsetning til myndighetenes forståelse av kombinasjonsnæringen som et problem, mente han at den representerte en ideell levevei for nordlendingene. I dag ser det ut til at en ny næringskombinasjon er i ferd med å innta Nord-Norge. Den har imidlertid fått en moderne drakt, hvor turismen finner sin plass som biinntekt ved siden av andre arbeidsfelt. Mine informanter forstår også denne moderne kombinasjonen – på samme vis som dens forgjenger – som den mest hensiktsmessige næringsløsningen for dem selv og for deres lokalmiljø.

På Stø finner man også en annen parallell til Brox; nemlig lokalsamfunnets sterke posisjon i befolkningens hverdag. For Brox var det ikke landsdelens næringer i seg selv som var viktige å ivareta, men snarere *lokalsamfunnene*. I den forbindelse anså han nettopp kombinasjonsnæringen som en støtte for opprettholdelsen av disse. Som nevnt representerer Stø i den forstand også en anomali i en moderne kontekst. Mens modernitetsteoretikere vektlegger individualisme, globale orienteringer og «stedløshet» som sentrale karakteristikk for moderne mennesker,⁵⁶ vender innbyggerne på Stø seg mot lokalsamfunnet og fellesskapet, samt mot opprettholdelsen av disse. Deres sterke stedstilhørighet er også styrende for deres tanker og handlinger, og for dem er det viktigst at deres trygge og gode hjemsted fortsetter å ha livets rett i fremtiden.

6.1.4 «Lite igjen» for å bo i nord?

I drøftinger om Nord-Norge har det blitt hevdet at det er et tydelig tidssignal om at byer og tettsteder i landsdelen vil fortsette å vokse, og at det følgelig vil bli vanskeligere å beholde

⁵⁶ Se Giddens (1990), Relph (1976), Røvik (2011) og Kramvig (2011).

befolkningsgrunnlaget i mange av landsdelens 88 kommuner. Dette er noe som fryktes å få videre konsekvenser for det kommunale tjenestetilbudet, og mange har i den forbindelse sett for seg en selvforsterkende prosess i fremtiden (Jentoft, Nergård og Røvik 2011: 16). Som jeg var inne på i kapittel 1 og 4, hevder også Brox (2011) at dette er en stadig tilstedeværende fare. Han anser privatiseringsprosessen i fiskeriet, som startet med båtkvotesystemet i 1990, som en avgjørende faktor for denne utviklingen. Etter hans mening vil det få store konsekvenser for nordnorske kystsamfunn, dersom privatiseringen ikke blir stanset i de nærmeste årene. Ifølge Brox kan man da tenke seg et ganske annerledes Nord-Norge i år 2030. Da vil det meste av fisken høstes av store ferskfisktrålere, fartøyene vil eies av globale, vertikalt integrerte matkjeder, og mannskapene er mest sannsynlig rekruttert fra fattige land. Ikke bare sjarkflåten, men også de fleste kystfartøyer under 100 fot vil trolig være ute av fisket. I tillegg hevder Brox at fangsten i stor grad vil leveres i havner på kontinentet, og at dermed ingen arbeidskrevende foredling vil foregå i Norge lenger. Ut fra dette fremtidsbildet konkluderer Brox med at folk i Nord-Norge helt enkelt vil ha *lite igjen* for å bo i det området i verden som er rikst på ressurser i forhold til folketallet. Avfolkningen vil følgelig være et faktum (2011: 159).

Brox' bekymrede visjon er både berettiget og langt fra usannsynlig. Det må imidlertid påpekes at den sterke stedstilhørigheten blant informantene i min studie, innebærer at vi må sette spørsmålsteget til påstanden om at befolkningen vil ha «lite igjen» for å bo der de bor. Brox ser utelukkende på de økonomiske og næringsmessige faktorene, mens han overser de emosjonelle og psykologiske aspektene som inngår i menneskers forhold til deres bosteder. Den avfolkede fremtidsvisjonen tar i tillegg ikke hensyn til den økende arbeidsinnvandringen som i dag foregår langs de nordnorske distriktene. Den tar i heller ikke med i betraktningen at Nord-Norge er i ferd med å få en tilstrømning av storbymennesker. På deres søken etter en ny tilværelse, opplever de landsdelen som en attraktiv periferi, og følgelig også som et ønskelig bosted.

Da Sabine og Dieter etablerte seg på Stø, var det ikke på grunnlag av fiskeriaktiviteten, men snarere fordi de *følte seg hjemme* på plassen. De ble også tiltrukket av stedets «sjarm», og de beskriver i den forbindelse Stø som «det vakreste stedet i verden». Det var med andre ord det *emosjonelle*, og ikke det *praktiske* som bragte dem til fiskeværet. Jobben kom for dem i andre rekke, og denne var noe de valgte å tilpasse sitt nye liv.

6.2 Alternative problemstillinger

I arbeidet med denne avhandlingen har det vært en omfattende prosess å komme frem til en dekkende, men likevel avgrenset problemstilling. Den betydelige mengden intervjumateriale har innebåret at jeg måttet forsøke – etter beste evne – å trekke ut noe av essensen i samtalene. En rekke interessante forskningsspørsmål dukket også opp underveis, men for oppgavens oversiktighet og røde tråd, har disse blitt lagt til side. I de neste avsnittene vil jeg legge frem to av de mange alternative tematikkene jeg har ønsket å ta videre.

6.2.1 Jakten på «autentiske» liv

En interessant innfallsvinkel til feltet ville kunnet være å analysere lokalsamfunnet på Stø ut fra *autentisitetetsbegrepet*. Heller enn å avgrense diskusjonen om autentisitet til turismen, kunne begrepet ha blitt satt i sammenheng med både ungdomsraflytningen og tilflytningen av storbymennesker, samt livsstilsendringene som nødvendigvis følger med. Autentisiteten kunne blitt analysert som et avgjørende trekk ved det moderne levesettet generelt, og ut fra modernitetsteorier ville det vært mulig å drøfte hvordan moderne mennesker kanskje kan hevdes å være underlagt en «streben etter autentisitet» i dagliglivet. I den sammenhengen ville Taylors (1998) autentisitetskultur, samt Giddens' (1991) teori om det refleksive selvet, kunnet tilby fruktbare analytiske rammer.

Et slikt fokus ville nok ha produsert helt andre funn. Vår moderne kultur har gjerne blitt kalt «narsissismens kultur». Den innebærer en spredning av en livsholdning som gjør selvrealisering til den viktigste verdien i livet, og later til å akseptere få ytre moralske krav eller alvorlige forpliktelser ovenfor andre. Begrepet om selvrealisering opptrer dermed som svært selvsentrert (Taylor 1998: 66). Dette representerer en motsats til mine informanters samfunnsansvar og kollektive orientering. Med andre forskningsspørsmål og en annen informantgruppe er det mye mulig at disse holdningene – som representerer sentrale funn i min studie – ikke ville ha vært like fremtredende. Forskningslitteraturen som er tilgjengelig om dette emnet er riktignok enorm. Men med et informantutvalg uten en eneste ungdom, sier det seg selv at dette ikke var et tema jeg kunne gå videre med.

6.2.2 Bevisstgjøring i møtet med turister

Før jeg hadde funnet frem til mitt informantutvalg, og dermed avgrenset det til fastboende individer, hadde jeg også en idé om at det ville være svært interessant å analysere hvorvidt turistene og nye innflyttere ser *andre kvaliteter* ved Stø enn det de fastboende ser. Jeg var særlig fasinert over hvordan mange ungdommer flytter fra periferien til sentrum, mens

innflyttere som Sabine og Dieter heller velger å bevege seg i motsatt retning. Jeg forstilte meg at innflytterne og de tilreisende åpenbart rettet blikket mot noen andre og verdifulle steds kvaliteter ved fiskeværet. Jeg lot meg også inspirere av dette sitatet fra Urry (2007): «There will be differences between what visitors and locals 'see' in a place, and between the viewpoints of old and new residents (...). What is pleasantly old for one person is decayed and broken for another» (Urry 2007: 328).

I løpet av feltarbeidet ble denne typen kontrasterende perspektiver beskrevet ved flere anledninger. Rolf fortalte blant annet at turistene hadde *lært* lokalbefolkningen å sette ordentlig pris på naturen. Unni poengterte på tilsvarende vis at hun følte hun selv var såpass vant til nærmiljøet, at hun slettes ikke greide å åpne øynene for enkelte aspekter ved hjemplassen. I den forbindelse fortalte hun om en aha-opplevelse hun hadde fått ved å titte på en DVD med naturfotografier fra området:

Unni: Der fikk altså jeg meg noen aha-opplevelser. Du ser det på en helt annen måte når du ser på fotografiene som er tatt. Du ser virkelig hvor fint det egentlig er her! Jeg har jo alltid syntes det var fint her, men da jeg så disse bildene skjønte jeg at her er egentlig *veldig* fint!

Hege: Du trør gjerne mer oppi det til vanlig?

Unni: Ja, du trør oppi det. Og de her selene og måkene... Ja, lundefuglen kan man jo forstå at de er interessert i, for den har jo så fine farger og sånn. Men alt det andre ser du liksom med andre øyne. Og når det da kommer andre og ser på det, så hender det at du tenker at ja, kanskje dette ikke er så dumt?

Denne økende bevisstgjøringen ovenfor steds kvaliteten – som ofte følger i møter med turismen – er noe det definitivt kunne ha blitt sagt mer om. Dersom jeg hadde intervjuet noen av turistene, ville det vært mulig å drøfte nærmere hvilke ulike stedsopplevelser som sirkulerer i lokalmiljøet på Stø.

Det er med andre ord tydelig at informantutvalget har påvirket oppgaven i aller høyeste grad. Med andre deltakere ville samtalen, og følgelig også analysen, sannsynligvis fått et ganske annet preg. Inntil videre kan Stø imidlertid betraktes som et lokalsamfunn i spenningsfeltet mellom modernitet og kollektiv orientering.

Litteraturliste

Aarsæther, Nils og Torill Nyseth 2011: «Liv laga? - Stedsutvikling og stedsstrategier i nord», i: Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård og Kjell Arne Røvik (red.) 2011: *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademisk.

Alver, Bente Gullveig, Ørjar Øyen 1997: *Forskningsetikk i forskerhverdag. Vurderinger og praksis*. Oslo: Tano Aschehoug.

Arbo, Peter og Bjørn Hersoug 2011: «Nye næringer i nord - muligheter og utfordringer», i: Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård og Kjell Arne Røvik (red.) 2011: *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademisk.

Arctic Whale Tours 2011: *The special marine nature of Stø*. (Internett)
<http://www.arcticwhaletours.com/safari> (Nedlastet 15.06 12).

Aure, Marit 2012: «Ny arbeidskraft, nye innbyggere – nye nordlendinger», i: Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård og Kjell Arne Røvik (red.): *Hvor går Nord-Norge? Et institusjonelt perspektiv på folk og landsdel*. Stamsund: Orkana Akademisk.

Brox, Ottar 1966: *Hva skjer i Nord-Norge? En studie i norsk utkantpolitikk*. Oslo: Pax.

Brox, Ottar 2011: «Hvor går Kyst-Nord-Norge? Noen refleksjoner om utviklinga etter 1970», i: Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård og Kjell Arne Røvik (red.) 2011: *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademisk.

Burke, Peter 2008: *What is Cultural History?* Cambridge: Polity.

Børre Berglund Reiselivsrådgivning (BBR) 2006: *Reiselivsplan for Vesterålen 2006-2010*. Sluttdokument på oppdrag fra Vesterålen reiseliv. (Internett)
http://www.vestreg.no/dokumenter/2008/01/Reiselivsplan_2006-2010_-_no.pdf (Nedlastet 22.09.11).

Cresswell, Tim 2004: *Place – a short introduction*. Malden: Blackwell Publishing.

Danielsen, Hilde 2006: *Med barn i byen. Foreldreskap, plass og identitet*. Dr. art avhandling. (Internett). Tilgjengelig fra: <https://bora.uib.no/bitstream/1956/1184/1/Thesis-Danielsen.pdf> (Nedlastet 12.03.12).

Drakos, Georg 1997: *Makt över kropp och hälsa. Om leprasjukas självförståelse i dagens Grekland*. Stockholm: Brutus Öslings Bokförlag.

Ehn, Billy og Karl-Olov Arnstberg 1980: *Det osynliga arvet. Sexton invandrare om sin bakgrund*. Stockholm: Författarförlaget.

Ehn, Billy og Orvar Löfgren 2007: *När ingenting särskilt händer. Nya kulturanalyser*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Fiskeridirektoratet 2012: «Tabeller F.01 Fiskefartøy», i: *Fiskeridirektoratets statistikkbank*. (Internett) <http://www.fiskeridir.no/fiskeridirektoratets-statistikkbank>. Sist oppdatert: 17.01.13. (Nedlastet 13.02.13).

Fiskeridirektoratet 2012: «Tabeller F.02 Fiskere», i: *Fiskeridirektoratets statistikkbank*. (Internett) <http://www.fiskeridir.no/fiskeridirektoratets-statistikkbank>. Sist oppdatert: 17.01.13. (Nedlastet 13.02.13).

Fiskeri- og kystdepartementet 2007: *Strukturpolitikk for fiskeflåten*. St.meld. nr. 21 (2006-2007). (Internett) <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fkd/dok/regpubl/stmeld/2006-2007/Stmeld-nr-21-2006-2007-.html?id=457876> (Nedlastet 17. 02.13).

Fjell, Tove Ingebjørg 1998: *Fødselens gjenfødelse. Fra teknologi til natur på fødearenaen*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.

Fossåskaret, Erik 1997: «Har kunnskap sin egen rett? Etske utfordringer ved å distansere seg frå det nære», i Erik Fossåskaret, Otto Laurits Fuglestad, Tor Halfdan Aase (red.): *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget

Gentikow, Barbara 2005: *Hvordan utforsker man medieerfaringer*. Fredrikstad: IJ-forlaget.

Giddens, Antony 1990: *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony 1994: «Living in a Post-Traditional Society», i Ulrich Beck, Anthony Giddens & Scott Lash: *Reflexive Modernization*. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony 1991: «The Trajectory of the Self», i: Anthony Giddens: *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

Gilje, Nils 2006: «Fenomenologi, konstruktivisme og kulturforskning», i: *Tidsskrift for kulturforskning*. Nr. 1/2006.

Hansen, Tommy 2007: «Spreke damer bak 'Made in Stø': Står på for bygda si», i: *Øksnes Avis* (Publisert 06.07.07).

Høgeli, Tonje M. 2007: *Den store utestengningen. Et blikk på Opptrappingsplanen for psykisk helse*. Masteroppgave. NOVA Rapport 12/09. (Internett)
http://www.nova.no/asset/3823/1/3823_1.pdf (Nedlastet 27.04.12).

Jacobsen, Jens. Kr. Steen og Arvid Viken 2008: «Introduksjon til turisme», i: Jens Kr. Steen Jacobsen og Arvid Viken (red.): *Turisme. Fenomen og næring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Jacobsen, Jens. Kr. Steen og Arvid Viken 2008: «Det lokale i det globale: Reiselivet i internasjonaliseringens tid», i: Jens. Kr. Steen Jacobsen og Arvid Viken (red.) 2008: *Turisme. Fenomen og næring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Jacobsen, Jens. Kr. Steen 2008: «Megatrender i reiselivet», i: Jens. Kr. Steen Jacobsen og Arvid Viken (red.) 2008: *Turisme. Fenomen og næring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Jacobsen, Jens. Kr. Steen 2008: «Turismeattraksjoner», i: Jens. Kr. Steen Jacobsen og Arvid Viken (red.) 2008: *Turisme. Fenomen og næring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Jentoft, Svein, Jens-Ivar Nergård og Kjell Arne Røvik 2011: «Nord-Norge: Fra utkant til global arena», i: Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård, Kjell Arne Røvik (red.) 2011: *Hvor går Nord-Norge? Tidbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademisk.

Jentoft, Svein 2012: «Lokalsamfunnsbilder: Nord-Norge i globaliseringens tidsalder», i: Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård og Kjell Arne Røvik (red.): *Hvor går Nord-Norge? Et institusjonelt perspektiv på folk og landsdel*. Stamsund: Orkana Akademisk.

Johansen, Trond K. 2011: «Flerkulturelle Stø», i: *Bladet Vesterålen*. (Publisert 27.08.11).

Johnsen, Viggo 2008: «Status og viktige utviklingstrekk for fiskeriene i Vesterålen». Vedlegg til Vesterålen Regionråd: *Fiskeripolitiske strategier for Vesterålen*. (Internett)
http://www.vestreg.no/dokumenter/2009/10/FISKERIPOLITISKE_STRATEGIER_.pdf
(Nedlastet 14.02.13).

Karlsen Bæck, Unn-Doris 2012: «Refleksjoner om nordnorske utdanningsvalg», i: Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård og Kjell Arne Røvik (red.): *Hvor går Nord-Norge? Et institusjonelt perspektiv på folk og landsdel*. Stamsund: Orkana Akademisk.

Kirshenblatt-Gimblett, Barbara 1998: *Destination Culture: Tourism, Museums, and Heritage*. Berkeley: University of California Press.

Kirshenblatt-Gimblett, Barbara 2006: «World Heritage and Cultural Economics», i: Ivan Corinne A. Kratz Karp, Lynn Szwaja og Tomás Ybarra-Frausto (red.): *Museum Frictions. Public Cultures/Global Transformations*. Durham: Duke University Press.

Klein, Barbro 1989: «Ett eftermiddagssamtal hos Elsa», i: Billy Ehn og Barbro Klein (red.): *Etnologiska beskrivningar*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Klein, Barbro 1990: «Transkribering är en analytisk akt», i: *RIG Kulturhistorisk tidsskrift*. Vol. 73. Nr. 2. Stockholm: Nordsteds Tryckeri.

Klein, Barbro 2002: «Gamla kartor och nya världar: Om migration och platsskapande», i: *Tidsskrift for kulturforskning*. Vol. 1. Nr. 3/4.

Kramvig, Britt 1999: «Mangfold og røtter: Hvordan forstår vi individets forståelse av seg selv?», i: Trond Thuen (red.): *Landskap, region og identitet: Debatter om det nordnorske*. Oslo: Høyskoleforlaget.

Kramvig, Britt 2011: «'Om å finne frem' - Hva er det gutter velger bort når de velger bort utdanning?», i: Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård og Kjell Arne Røvik (red.) 2011: *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademisk.

Krange, Olve 2004: *Grenser for individualisering. Ungdom mellom ny og gammel modernitet*. Dr.polit.-avhandling. Universitetet i Oslo. NOVA Rapport 4/04. (Internett)
http://ungdata.no/asset/4368/1/4368_1.pdf (Nedlastet 10.03.13).

Kvale, Steinar, Svend Brinkmann 2009: *Det kvalitative forskningsintervju* (2. utgave). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Lovdata: *LOV 1999-03-26 nr. 15: Lov om retten til å delta i fiske og fangst*. (Sist oppdatert 01.01.13). (Internett) <http://lovdata.no/all/hl-19990326-015.html> (Nedlastet 17.02.13).

Markussen, John Arne 2012: «Den farlige fisken», i: *Dagbladet*. (Publisert 07.11.12). (Internett) http://www.dagbladet.no/2012/11/07/kultur/debatt/fisk/nord-norge/aker_seafood/24240854/ (Nedlastet 17.02.13).

Meløe, Jakob 2011: «Steder», i: Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård og Kjell Arne Røvik (red.) 2011: *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademisk.

Midtgard, Mette Ravn og Jan Vidar Haukeland 2000: *Sammendrag: Turistopplevelser i et kystlandskap*. TØI rapport 500/2000. (Internett) <https://www.toi.no/getfile.php/Publikasjoner/T%D8I%20rapporter/2000/500-2000/sam-500-00.pdf> (Nedlastet 03.03.13).

Midtgard, Mette Ravn 2003: «Authenticity – Tourist Experiences in the Norwegian Periphery», i: Derek Hall, Lesley Roberts og Morag Mitchell (red.): *New Directions in Rural Tourism*. London: Ashgate Publishing Group.

Museum Nord: *Bakgrunnen for etableringen av Museum Nord*. (Sist endret 27.09.06). (Internett) <http://www.museumnord.no/modules.php?op=modload&name=Sections&file=index&req=vi ewarticle&artid=114> (Nedlastet 15.06.12).

NESH 2010: *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH).

NHO Reiseliv Nord-Norge 2012: *Nordnorsk Reiselivsstatistikk 2011*. (Internett) <http://www.nhoreiseliv.no/wp-content/uploads/2012/05/Nordnorsk-Reiselivsstatistikk-20112.pdf> (Nedlastet 19.02.13).

Nilsen, Ragnar Elias 2011: «Kystkrise og nyskaping», i: Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård og Kjell Arne Røvik (red.) 2011: *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademisk.

Nilsen, Silje Helene 2012: «Fiskerne sjokkerte over prisfall», i: *Nettavisen Vesterålen Online*. (Publisert 11.12.12). (Internett) <http://www.vol.no/nyheter/oksnnes/article6801771.ece> (Nedlastet 14.02.13).

Nordbø, Ingeborg 2009: *Living with tourism. The case of small-scale rural tourism businesses in Norway and Chile*. Dr.phil.-avhandling. Aalborg University: SPIRIT & Department of Culture and Global Studies. (Internett) http://vbn.aau.dk/files/58329211/spirit_phd_series_22.pdf (Nedlastet 19.02.13).

O'Dell, Tom 1999: «Metodens praktik: uteslutningens poetic», i: Tine Damsholt og Fredrik Nilsson (red.): *Ta fan i båten*. Lund: Studentlitteratur.

Olje- og energidepartementet 2003: *Beskrivelse av samfunnsmessige forhold i Nord-Norge*. Temarapport 9 – A. (Internett) <http://www.npolar.no/npcms/export/sites/np/no/arktis/barentshavet/forvaltningsplan/filer/samfunnsbeskrivelsen.pdf> (Nedlastet 16.02.13).

Relph, Edward 1976: *Place and Placelessness*. London: Pion Limited

Repstad, Pål 1998: *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag* (3. utgave). Oslo: Universitetsforlaget.

Richards, Greg 1996: «The Social Context of Cultural Tourism», i: Greg Richards (ed.): *Cultural Tourism in Europe*. Wallingford: Cab International.

Paulgaard, Gry 2012: «Sentrum og periferi: Ungdom i mulighetenes landsdel», i: Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård og Kjell Arne Røvik (red.): *Hvor går Nord-Norge? Et institusjonelt perspektiv på folk og landsdel*. Stamsund: Orkana Akademisk.

Rossvær, Viggo 2011: «Fiskerbonden som verdensborger: Ottar Brox' kosmopolitiske aktualitet», i: Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård og Kjell Arne Røvik (red.) 2011: *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademisk.

Røvik, Kjell Arne 2011: «Exit Nord-Norge? Lange linjer i landsdelens utvikling», i: Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård og Kjell Arne Røvik (red.) 2011: *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademisk.

Selberg, Torunn 2007: «Mennesker og steder. Innledning», i: Torunn Selberg og Nils Gilje (red.): *Kulturelle landskap. Sted, fortelling og materiell kultur*. Bergen: Fagbokforlaget.

Solberg, Anne 1996: «Erfaringer fra feltarbeid», i: Harriet Holter, Ragnvald Kalleberg (red.): *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Statistisk Sentralbyrå 2003: *Folke- og bolig telling 2001 – Nordland*. (Internett) http://www.ssb.no/fob/kommunehefte/18/fob_18_tabeller.pdf (Nedlastet 14.02.13).

Statistisk Sentralbyrå 2009: *Emnegruppe 10.05: Fiskeristatistikk 2007*. (Internett) http://www.ssb.no/emner/10/05/nos_fiskeri/nos_d427/nos_d427.pdf (Nedlastet 17.02.13).

Statistisk Sentralbyrå 2011: *Tabell 7. Flyttinger mellom og innenfor landsdeler*. (Internett) <http://www.ssb.no/a/kortnavn/flytting/tab-2012-05-11-07.html> (Nedlastet 05.03.13).

Statistisk Sentralbyrå 2011: *Tabell 11. Innvandring etter statsborgerskap og landsdel*. (Internett) <http://www.ssb.no/a/kortnavn/innvutv/tab-2012-05-11-11.html> (Nedlastet 05.03.13).

Statistisk Sentralbyrå 2011: *Tabell 11. Innenlands flyttinger til og fra fylkene, etter personens kjønn og alder*. (Internett) <http://www.ssb.no/a/kortnavn/flytting/tab-2012-05-11-11.html> (Nedlastet 05.03.13).

Statistisk Sentralbyrå 2011: *Tabell 86. Flyttinger til og fra fylkene*. (Internett) <http://www.ssb.no/a/aarbok/tab/tab-086.html> (Nedlastet 05.03.13).

Statistisk Sentralbyrå 2012: *Emnegruppe 06: Arbeidsliv, yrkesdeltaking og lønn*. (Internett) http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selecttable/hovedtabellHjem.asp&KortnavnWeb=regsys (Nedlastet 17.02.13).

Strøksnes, Morten 2006: *Hva skjer i Nord-Norge?* Oslo: Kagge Forlag AS.

Søholt, Susanne, Aadne Aasland, Knut Onsager og Guri Mette Vestby 2012: «Derfor blir vi her» – innvandrere i Distrikts-Norge. NIBR-rapport 2012: 5. (Internett)
http://www.imdi.no/Documents/Rapporter/NIBRRapport_Derfor_bli_vi_2012-5A.pdf
(Nedlastet 22.02.13).

Taylor, Charles 1998: *Autentisitetens etikk*. (Norsk utgave. Oversatt av Petter Nafstad). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag as.

Thuen, Trond 1997: «To perspektiver på studiet av lokale samfunn», i: Erik Fossåskåret, Otto Laurits Fuglestad, Tor Halfdan Aase (red.): *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget.

Tuan, Yi-Fu 1977: *Space and Place. The Perspective of Experience*. London: Edward Arnold (Publishers) Ltd.

Urry, John 1990: *The Tourist Gaze. Leisure and Travel in Contemporary Societies*. London: SAGE Publications.

Urry, John 2007: «Gazing on history», i: Laurajane Smith (ed.): *Cultural Heritage: Critical Concepts in Media and Cultural Studies*. Vol. 3. London: Routledge: London.

Utenriksdepartementet 2012: «Utenfor og innenfor», i: *NOU 2012: 2*. (Internett)
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/nou-er/2012/nou-2012-2/22/4/3.html?id=6697585>
(Nedlastet 16.02.13).

Vike, Harald 2001: «Anonymitet og offentlighet», i: *Norsk Antropologisk Tidsskrift*. Vol 12. Nr. 1-2. Universitetsforlaget.

Viken, Arvid 2008: «Turistopplevelsen», i: Jens. Kr. Steen Jacobsen og Arvid Viken (red.): *Turisme. Fenomen og næring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Viken, Arvid og Jan Vidar Haukeland 2008: «Miljø og turisme - Et dilemma», i: Jens Kr. Steen Jacobsen og Arvid Viken (red.) 2008: *Turisme. Fenomen og næring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Viken, Arvid 2011: «Naturbasert turisme i nord. Ytre påvirkning - lokal tilpasning», i: Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård og Kjell Arne Røvik (red.) 2011: *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademisk.

Wadel, Cato 1991: *Feltarbeid i egen kultur. En innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning*. Flekkefjord: Seek A/S.

Weber, Max (1922) 1999: *Verdi og handling*. (Norsk utgave. Oversatt av Helge Jordheim). Oslo: Pax Forlag A/S.

APPENDIKS 1

Tema- og intervjuguide

A Temaguide

- Tilværelsen og utviklingen på Stø
- Turismen på Stø
- Støs fremtid
- Det tiltrekkende ved bostedet (spørsmål henvendt til de utenlandske innflytterne)
- Erfaringer med den lokale og regionale turismen (spørsmål henvendt til reiselivsaktørene og de museumsansatte)
- Erfaringer fra fiskeriet (spørsmål i forbindelse med telefonintervju)

B Intervjuguide

Tilværelsen og utviklingen på Stø

- Hvor lenge har du/dere bodd på Stø?
- Hvordan vil du/dere beskrive tilværelsen på Stø i dag – sammenlignet med hvordan det var her for rundt 40 år siden?
- Hvilke tanker har du/dere gjort dere om fraflytningen som foregår blant mange av de unge?
- Hva tror du/dere er årsaken til at stadig flere personer fra andre land i Europa velger å etablere seg på Stø?

Turismen på Stø

- Hvilke kvaliteter ved Stø har du/dere inntrykk av at turistene tiltrekkes av?
- Har du/dere inntrykk av at lokal kultur og tradisjoner er av interesse for turistene som kommer hit? – I så tilfelle, hva tror du/dere er årsaken til dette?
- Hvordan tror du/dere at ferieturister opplever Stø?

- Hvilke aspekter mener du/dere det vil være viktige å fremheve og bygge videre på, dersom det skal være mulig å opprettholde eller øke den lokale turismen?

Støs fremtid

- Hvilken rolle tror du/dere turismen kommer til å spille for Stø i årene fremover?
- Tror du/dere at turismen vil kunne få noen negative konsekvenser?
- Tror du/dere at turiststrømmen vil kunne øke i omfang på Stø?
- Hvordan tror du/dere at Stø kommer til å se ut om ca. 20-30 år?

C Ekstra spørsmål

Tilleggsspørsmål I (utenlandske innflyttere):

Det tiltrekkende ved bostedet

- Hvor lenge har du/dere bodd på Stø?
- Hvordan ble du/dere først kjent med stedet?
- Kan du/dere fortelle meg litt om bakgrunnen for flyttingen?
- Hva var det ved stedet som i utgangspunktet virket tiltrekkende på deg/dere?
- Hvilke refleksjoner ble gjort før den endelige avgjørelsen om å flytte?
- Hvordan vil du/dere beskrive hverdagen på Stø sammenlignet med hverdagen du/dere hadde tidligere?

Tilleggsspørsmål II (reiselivsaktører og museumsansatte):

Erfaringer med den lokale og den regionale turismen

- Hvor lenge har du/dere drevet virksomheten/hvor lenge har du arbeidet i din stilling?
- Hva var bakgrunnen for at du/dere etablerte bedriften/begynte i din stilling?
- Hvilke turister er det som i hovedsak henvender seg til deg/dere? – Er det en bestemt aldersgruppe, nasjonalitet eller lignende?

Tilleggsspørsmål III (ekstra telefonintervju med Arthur):

Erfaringer fra fiskeriet

- Når begynte du å arbeide som fisker?
- Hvordan var det på denne tiden med hensyn til utføringen av fiske, ilandføringen av fangsten, typer båter som ble brukt, og antall fiskere og fiskefartøy?
- Hvordan vil du si at vilkårene for fiskeryrket har endret seg fra da du startet opp frem til i dag?
- Hvilke forventninger og forhåpninger har du til fiskerinæringen på Stø i fremtiden?

APPENDIKS 2

Informasjonsbrev I

(sendt til de norske fastboende)

Masterstudent Hege Terese Fjæra

Universitetet i Bergen

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

PB 7805

5020 Bergen

Til (Informantens navn)

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med masteroppgave

Jeg er masterstudent i kulturvitenskap ved AHKR på Universitetet i Bergen, og skal i gang med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for oppgaven er Støs posisjon i forhold til internasjonal turisme, og avhandlingen har arbeidstittelen Stø - Et fiskevær i endring. Interessen for å skrive om dette emnet kommer av at jeg selv har tilbrakt mye tid på Stø i forbindelse med feriebesøk til min bestemor, Åse Brun. Jeg har derfor sett hvordan stedet har forandret seg over tid, og hvordan turismen har blitt et stadig viktigere satsningsområde. I oppgaven vil jeg se nærmere på hvordan Stø har blitt preget av økonomiske- og næringsmessige endringer i løpet av de siste tiår. Målet med undersøkelsen er å finne ut hvordan turistindustrien brukes som en resurs i forbindelse med stedets videre utvikling. Jeg ønsker å se på hvordan forestillinger om den lokale natur- og kulturarven inngår som et ledd i profileringen av Stø, og på lokale innbyggers initiativer og arbeid for å omforme fiskeværet til en interessant turistdestinasjon. Jeg er også interessert i din oppfatning av stedets situasjon og fremtid. Lokalbefolkningens perspektiv vil sammenlignes med turistenes og de nye innflytternes opplevelser av stedet og det de mener er tiltrekkende kvaliteter og verdier ved Stø. Jeg vil også undersøke i hvilken grad turistenes perspektiv, verdier og ønsker blir tatt hensyn til i arbeidet for å gjøre Stø attraktivt på reiselivsmarkedet, og hvordan dette eventuelt får konsekvenser for stedets utforming og profilering.

For å finne ut av dette vil jeg intervju 8-12 lokale fastboende, nye innflyttere og tilreisende. I den forbindelse vil jeg svært gjerne intervju deg. Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen, og intervjuet vil ta omtrent en time.

Intervjumaterialet vil bli behandlet konfidensielt og lagret ved Etnofolkloristisk arkiv (EFA). Dataene vil også aidentifiseres så langt det er mulig ved at personnavn o.l. ikke tas i bruk. Det er kun min veileder, min eksamenskomité og meg selv som vil ha tilgang til det

innsamlede materialet. Du vil også få anledning til å lese gjennom og godkjenne intervjuet før eventuelle sitater tas i bruk i avhandlingen. Det er frivillig å være med i undersøkelsen, og du har rett til å trekke deg inntil du har sett intervjuet og gitt ditt skriftlige samtykke til dette. Dersom du velger å trekke deg behøver du ikke å begrunne dette nærmere, og intervjumaterialet vil da bli slettet.

Intervjuene kommer i første omgang til å utføres i perioden mellom 23.-27. feb. 2012, og det hadde vært fint om du har anledning til å møtes allerede da. Dersom du kunne tenke deg å delta som informant eller har spørsmål vedrørende undersøkelsen kan du kontakte meg per e-post xxx@student.uib.no eller per telefon xxx. Du kan også ta kontakt med min veileder, førsteamanuensis Hans-Jakob Ågotnes, på e-post xxx@ahkr.uib.no.

Oppgaven skal være ferdig innen utgangen av 2013, og vil publiseres i BORA, som er en søkbar bibliotekskilde på internett. Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Med vennlig hilsen

Hege Terese Fjæra

Informasjonsbrev II

(sendt til de utenlandske innflytterne)

Masterstudent Hege Terese Fjæra

Universitetet i Bergen

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

PB 7805

5020 Bergen

Til (informantens navn)

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med masteroppgave

Jeg er masterstudent i kulturvitenskap ved AHKR på Universitetet i Bergen, og skal i gang med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for oppgaven er Støs posisjon i forhold til internasjonal turisme, og avhandlingen har arbeidstittelen Stø - Et fiskevær i endring. I oppgaven vil jeg se nærmere på hvordan Stø har blitt preget av økonomiske- og næringsmessige endringer i løpet av de siste tiår. Målet med undersøkelsen er å finne ut hvordan turistindustrien brukes som en resurs i forbindelse med stedets videre utvikling, og hvorvidt Stø oppfattes som en interessant turistdestinasjon. Jeg er derfor interessert i å finne ut hvilke opplevelser nye innflyttere og turister har av stedet, og hva dere mener er tiltrekkende kvaliteter ved Stø. Jeg vil også undersøke i hvilken grad turistene og tilreisendes perspektiv, verdier og ønsker blir tatt hensyn til i arbeidet for å gjøre Stø attraktivt på reiselivsmarkedet, og hvordan dette eventuelt får konsekvenser for stedets utforming og profilering.

For å finne ut av dette vil jeg intervju 8-12 lokale fastboende, nye innflyttere og tilreisende. I den forbindelse vil jeg svært gjerne intervju dere. Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen, og intervjuet vil ta omtrent en time. Intervjumaterialet vil bli behandlet konfidensielt og lagret ved Etnofolkloristisk arkiv (EFA). Dataene vil også aidentifiseres så langt det er mulig, ved å unngå bruk av personnavn o.l. Det er kun min veileder, min eksamenskomité og meg selv som vil ha tilgang til det innsamlede materialet. Dere vil også få anledning til å lese gjennom og godkjenne intervjuet før eventuelle sitater tas i bruk i avhandlingen. Det er frivillig å være med i undersøkelsen, og dere har rett til å trekke dere inntil dere har sett intervjuet og gitt deres skriftlige samtykke til dette. Dersom dere velger å trekke dere behøver dere ikke å begrunne dette nærmere, og intervjumaterialet vil da bli slettet.

Intervjuene kommer i første omgang til å utføres i perioden mellom 23.-27. feb. 2012, og det hadde vært fint om dere har anledning til å møtes allerede da. Dersom dere kunne tenke dere å delta som informanter eller har spørsmål vedrørende undersøkelsen kan dere kontakte meg per e-post xxx@student.uib.no eller per telefon xxx. Dere kan også ta kontakt med min veileder, førstemanuensis Hans-Jakob Ågotnes, på e-post xxx@ahkr.uib.no.

Oppgaven skal være ferdig innen utgangen av 2013, og vil publiseres i BORA, som er en søkbar bibliotekskilde på internett. Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Med vennlig hilsen

Hege Terese Fjæra

Informasjonsbrev III

(sendt til de ansatte i museumssektoren)

Masterstudent Hege Terese Fjæra

Universitetet i Bergen

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

PB 7805

5020 Bergen

Til (museumsinstitusjonen v/ informantens navn)

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med masteroppgave

Jeg er masterstudent i kulturvitenskap ved AHKR på Universitetet i Bergen, og skal i gang med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for oppgaven er Stø i Vesterålen, og formålet med prosjektet er å undersøke den økte satsningen på turisme og reiselivsnæring som de siste årene har funnet sted her. Avhandlingen har arbeidstittelen Stø - Et fiskevær i endring, og i oppgaven vil jeg se nærmere på hvordan turistindustrien brukes som en resurs i forbindelse med stedsutvikling, samt hvordan det arbeides på det lokale nivå for å gjøre plassen attraktiv på det globale reiselivsmarkedet. Jeg vil også se på hvordan forestillinger om den lokale natur- og kulturarven inngår som et ledd i dette arbeidet og den internasjonale profileringen av Stø. Bakgrunnen for mitt valg om å skrive om nettopp dette fiskeværet er at turisme og kulturvern ser ut til å bli et stadig viktigere satsningsområde, ikke bare på Stø, men også i Vesterålen generelt. Kulturopplevelser spiller en stadig viktigere rolle for moderne turister, og flere og flere velger å la reisen gå til Nord-Norge. Dette er en svært interessant tendens, og jeg ønsker derfor å få innblikk i hvilke meninger ansatte innenfor kultur- og reiselivsnæringen gjør seg om turismens muligheter i Vesterålen. Jeg er også interessert i å høre mer om hvilke kvaliteter og verdier man her mener er viktige å fokusere på i fremtiden, samt hvilket inntrykk man har av turistenes opplevelse av og tiltrekning til regionen.

I den forbindelse vil jeg svært gjerne intervjuer deg, og høre dine erfaringer og synspunkt. Intervjuene kommer i første omgang til å utføres i perioden mellom 25. juli og 14. august 2012, og det hadde vært fint om du har anledning til å møtes da. Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen, og intervjuet vil ta omtrent en time.

Intervjumaterialet vil bli behandlet konfidensielt og lagret ved Etnofolkloristisk arkiv (EFA) ved prosjektslutt. Dataene vil også aidentifiseres så langt dette er ønskelig og mulig, ved at personnavn o.l. ikke tas i bruk. Datamaterialet som blir lagret ved EFA vil kunne inneholde indirekte personopplysninger, og du bestemmer selv hvorvidt du skal være gjenkjennbar i den ferdige publikasjonen. Det er kun min veileder, min eksamenskomité og meg selv som vil ha tilgang til det innsamlede materialet. Du vil også få anledning til å lese gjennom og godkjenne

intervjuet før eventuelle sitater tas i bruk i avhandlingen. Det er frivillig å være med i undersøkelsen, og du har rett til å trekke deg inntil du har sett intervjuet og gitt ditt skriftlige samtykke til dette. Dersom du velger å trekke deg behøver du ikke å begrunne dette nærmere, og intervjumaterialet vil da bli slettet.

Dersom du kunne tenke deg å delta som informant eller har spørsmål vedrørende undersøkelsen kan du kontakte meg per e-post xxx@student.uib.no eller per telefon xxx. Du kan også ta kontakt med min veileder, førsteamanuensis Hans-Jakob Ågotnes, på e-post xxx@ahkr.uib.no.

Oppgaven skal være ferdig innen utgangen av 2013, og vil publiseres i BORA, som er en søkbar bibliotekskilde på internett. Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Med vennlig hilsen

Hege Terese Fjæra

APPENDIKS 3

Samtykkeerklæring

Jeg samtykker til at masterstudent Hege Terese Fjæra kan intervju meg om Stø og aktivitetene som her finner sted. Jeg er klar over at intervjuene vil tas opp på opptaksbånd, bli skrevet ut og at direkte sitater vil bli brukt i masteroppgaven.

Informant